

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS

KIADATLAN LEVELEI

KOSSUTH LAJOSHOZ

KIADJA
FERENCZI ZOLTÁN

KÜLÖNLENYOMAT A „TÖRTÉNELMI TÁR“ 1903. ÉVFOLYAMÁBÓL

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM RÉSZVÉNYTÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1903

A *Történelmi Tár* 1902. évi II—III. füzetében kiadtam volt Kossuthnak eddig ismeretlen leveleit b. Wesselényihez, melyek méltán keltettek figyelmet azoknál, kik hazánk akkori történelmének belsőbb, bizalmasabb, de annál jellemzőbb részei iránt érdeklődnek. Azonban e leveleket valóban érthetőkké s a két férfiú viszonyát teljesen világossá csak az teheti, ha Wesselényi leveleivel együtt olvassuk őket s a mennyiben ránk maradtak, most kiadjuk ezeket is úgy, a mint a Wesselényi *Levélmásolati könyvei*-ben olvashatók, melyekbe 1841 febr. 4-ike óta Wesselényi minden fontosabb levelét elébb bediktálta s onnan másolták le őket elküldés végett, vagy megfordítva. Az idézett közleményben kifejtettem, hogy a két férfiú levelezése mikor és hogyan kezdődött s szakadt meg 1837—40. közt Kossuth fogsága miatt; miként helyettesítették ezt Vörös Antal tudósításai Kossuth és családja helyzetéről. Megjegyezzük, hogy Wesselényinek 1841-ig Kossuthhoz írt levelei maig ismeretlenek, mert Wesselényi levélmásolati könyveket csak 1841-ben kezdett vezetni. Nem ismert az a levél sem, melyet Wesselényi Kossuth kiszabadulása alkalmával (máj. 10-én d. u. 5—6 óra közt) 1840. máj. elején írt, melyet Kossuth máj. 11-én kapott meg és rá 14-én felelt; de tartalma Kossuth válaszából eléggé meghatározható. Wesselényi e levelét D. (?) hozta Pestre, mert postán küldeni nem volt tanácsos. Ezután, miután Kossuth Pest m. közgyűlésén jun. 11-én ismert beszédét tartotta, családjával együtt Zemplénbe ment, azután jul. 8-án Parádra, így hosszasabban nem váltottak levelet. Ezt különben némi

félreértés is okozta s Wesselényi jul. 1-ig sem felelvén Kossuth máj. 14-iki levelére, Kossuth jul. 1-én megint írt, melyet Vörös Antal egyéb küldeménynyel együtt Olmützbe küldött el poste restante. E levél célja, melyet a *Történelmi Társaság*-ban kiadtunk, a félreértések eloszlatása volt, mintha Kossuth elhidegedett volna Wesselényitől s ez e levélnek teljesen sikerült; de Wesselényi válaszát nem ismerjük, sőt hosszasabban nem írt, mert 1840. augusztusában több óra próbából eltávozott Freywaldauból, s csak 1841. elején tért vissza szeme rosszabbodása miatt. Ekkor látjuk a másolati könyvben először e bejegyzést 1841. ápr. 4-én: »T. Kossuth Lajos urnak Pesten«; de a levél bemásolva nincsen. Kossuth szintén hosszasabban nem írt; elébb házassága, majd lapja foglalták le idejét s a két férfi közt jó ideig Vörös Antal maradt a közvetítő; neki írta meg véleményét is Wesselényi 1841. ápr. 13-án a *P. Hírlap*-ról egy ma ismeretlen levélben, melyet Kossuth szintén Vörös Antal útján tudakolt; Vörös Antalnak írta meg nézetét 1841-ben a Kossuthnak 1841. jun. 27-én adott fáklyás-zenéről; Vörös útján tudakolta Kossuth Wesselényi véleményét a Széchenyi *Közlöny*-re írt *Felvetés*-ről; de Wesselényi erre még nov. 1-én is csak azt felelte, hogy egészsége gyöngékedése miatt nem írhat a két könyvről, s valóban csak Deáknak írta meg véleményét jul. 17-én. Vörös útján biztatta továbbá Kossuth Wesselényit, hogy a küszöbön álló erdélyi országgyűlésre vállaljon követséget; de Wesselényi nov. 18-án erre ugyancsak Vörösnek tagadó választ adott. Így folyt a két férfi érintkezése 1842. jun. 11-ig, midőn Wesselényi megkezdi újra a levelezést s ezóta megszakítás nélküli folyt 1848. okt. 24-ig. E leveleket itt mind adjuk, kivéve a már megjelenteket. Ezek közül az 1843. jan. 4-iki, 1843. jan. 12-iki, 1843. febr. 17-iki, 1843. márcz. 4-iki, 1843. márcz. 12-iki, 1843. márcz. 31-iki leveleket kiadtam *Széchenyi és Kossuth irói harcza* értekezésemben (*Új Magyar Szemle* 1900. II. 388, 396, 399, 402, 404, 405. l.), a Zsibón, 1846. aug. 16-án kelt levelet kiadtam *Kossuth és Wesselényi s az arbor ügye* értekezésemben; (*Századok*. 1902. 140. l.) ezek kiadását tehát itt mellőzöm.

I.

Kossuth Lajosnak, Freywaldau, 1842. jun. 11.

Kedves Barátom! Majd minden hirlap olvasásakor szeretném veled egy s más tárgy iránti részvéteimet, örömeimet s némely események iránti bosszankodásomat közleni s téged sok holmiról kérdezni. Tudakoló vagy figyelmeztető észrevételem már sokszor halomra gyűltek, de nem-tehetési tespedésem hinárjába rekedtek, s végre az idő folyama megint elmosta. Majd ha együtt lehetünk -- de lesz-e ez és mikor, Isten tudja -- kibeszéljük, kiörüljük, kipanaszoljuk magunkat a sok váratlan s fontos jelenetek, sok reményt s örömet nyújtó, vagy szomorító s rémitő körülmények iránt.

A teendők helyes sorozatának szükséges és fontos voltát én is vallom; nem oly szórészálhasogatólag s oskolai pedáns-sággal s rebbenczességgel, mint némelyek; ¹⁾ hanem — úgy lévén meggyőződve, miszerint semmi sincs a teendők során kívül, mit hazafi s polgári kötelesség elmulasztani tilt s tenni parancsol és hogy semmi sincs a teendők sorában, mi szellemet ront, elvnek árt, haladást gátol, vagy nyaktörő rohanást vagy megoszlast és így gyengülést okoz. És éppen ezért hiszem, miként nemesak egy, hanem több tárgyak vannak együtt és egyszerre a teendők sorában. Ilyek közé számítom én azt, — mi különben sok egyebeknél kevésbé fontos, de mégis szükséges — t. i. külföld előtt s külföldi lapokban hazánkat s főként annak alkotmányi helyzetét s jelen polgári életét ösmertetni. Kivergődni már valaha a terra incogniták sorából s lefontani s kiigazítani azon sok félszeg és balvéleményeket, melyek felőlünk tudatlanság, elleneink gonoszsága s önhanyag-ságunk által világszerte megrögzöttek. Valamint egyénre nézve, míg mint gyermek nevelő-szobában vagy intézetben él, sem czél, sem főgond tárgya, hogy a világ által ösmertessék s igazán ösmertessék: ellenben mihelyt azon világban vagy társaságban, mint annak tagja rendeltetési helyét foglalja el, főfontosságává válik s helye betöltése s céljánaki megfelelése feltételvé lesz az, hogy ismertessék, valóban s méltatva ismertessék; úgy nemzetnél is, míg mint kiskorúnak szűk körében csak önléte kivívása feladata, addig lehet mellékes gondja, ismerik-e s mit tartanak róla külföldön; de midőn van már értelmi- és anyagilag annyira kifejlve s bir már annyi súlylyal, hogy a nemzetek világában s társaságában mint annak tagja föllépjen, akkor más nemzetekkel magát ösmertetni s nem tűrni el fölöle s kisebbségére terjedett vagy terjesztett hibás véleményeket,

¹⁾ Cézálás Széchenyi *A kelet népe* művére.

múlthatlan kötelessége. Nemzetünket már ezen helyzetben gondolom s hiszem lenni, és azért kötelességnek, következőleg a tenni valók sorában lévőknek itélem, hogy gyökeres, rövid s velős értekezések által a külfölddel, külföldi érdekes lapokban sajtóságtól polgári alkotmányunkat s helyzetünket sajtóságában s a külföld által érthető módon megösmertessük; s polgári alkotmányunk s társadalmi helyzetünk következtésében közéletünk műveit s folyamát ábrázoljuk. Továbbá, hogy felkeresvén mindazt, mi e két utolsó évben (messzebb hátrameneti feleslegesnek vélem) nevezetesebb külföldi lapokban honunk felől megjelent, mindent, mi azon, vagy ezentúl megjelenendő cikkekben, félszeg, vagy hamis, kiigazítani s megczáfolni, — természetesen mindig legnagyobb mérséklettel, illedelmességgel s részre nem hajló hülepültséggel. Szükséges ugyan azt tenni a tót és illir lapokra nézve is, s annyival szükségesebb, mivel ezekben igen sok hamis közlések s oly ellenséges declamatiók vannak, melyek azon nemzeteknek ellenünk érteit s törekvéseit (miket megvetni s kicsinybe venni veszélyt szülő hiba) nagyon ingerlik. Nem kevésbé szükséges különben is azon lapoknak figyelemmel kísérése, mert sokat lehet azokban látni, minek eddigi nem tudása vagy figyelemre nem méltatása szintoly káros és veszélyes volt, milyen elkerülhetetlen azoknak ezentúl legnagyobb tekintetbe vételök. Hasznosnak tartanám azért egy ily felszólítást intézni azokhoz, kiknek ilyesre mind tehetségök, mind akaratjuk van. Nem kételem, miszerint hazánkról külföldi lapokba eddig s már régóta küldettek volna alapos és nemzeti s alkotmányos szellembeni felvilágosító s helyreigazító cikkek; de azok nem vétettek fel, kivált oly lapokban, melyek hozzánk szabadon járnak; de úgy vagyok értesülve s az *Allgemeine Ztg*-ban a múlt és e jelen évben megjelent néhány cikkekben itélve azt hiszem, hogy most érdektünkben igaz s illedelmes cikkek bizonyosan helyt találandanak. Ha pedig ezen remény esalma, legalább megtudnók s országszerte tudathatnók, hogy mit nem akarnak a külfölddel felőlünk tudatni. Talán jó lenne, ha azok, kik az említett tövére készek és képesek, egyetértésnek, a teendőket egymás közt felosztanák s azoknak teljesítést s a kifejtett cél sikerítését, mint múlthatlan kötelességet, szabnák maguk elébe.

Ide tegnap érkezett 149. lapodnak vezércikkét¹⁾ nagyon szeretem. Mind az adó, mind más tárgyakat azon szempontból mutatni s általában a körülünk s keblünkben lévő népek nemzeti törekvéseit s azon tömérdek veszélyt, mi minket annak

¹⁾ Adó nemzetiségi tekintetben.

következésében fenyeget, ismertetni és újra meg újra ismer-
tetni és az által távoztatni mindazt, mi azon veszélyeket öreg-
bitheti, s gyógy- s óvószert feltalálását s használását eszközöl-
heti, a szükségsek legelsőbbjei közé tartozik s azért — hitem
szerint — a teendők közt is előláll, mert tisztán látom, mi-
szerint nemzetünkre nézve a »lenni vagy nem lenni?« kérdése
oly élire állítva létezik, mint soha sem inkább. A Bécsbe
ment tót küldöttség, a fiumei botrány s annyi más körjelene-
tek, ha magukban nem nagy fontosságúak is, de rémitő beteg-
ségre s annak rémitő fokra hágottságára mutat. Sokat késtünk
s félek, el is késtünk az óvó- s gyógyszerekkel. Nagyon szeret-
nék e tárgy iránt valamit írni; mert sokat gondolkoztam
felőle, s itt a távolban sok nemzetbeliekkel s színezetűekkel
jövén egybe, soknak jöttem tudására, mit talán ti épen nem,
vagy nem oly kiterjedésben tudtok; de fejem és szemem baj-
osan fogja a dolgozhatást engedni.¹⁾

A fiumei vasút s kikötőről czikk is érdekes.²⁾ A Turnbull
állítása nem egészen áll: a bukari öböl koránt sincs a Borá-
nak is úgy kitéve, mint Fiume, Porto-Re pedig épen nem
oly szűk kiterjedésű, hogy emián alkalmas ne lenne. E két
hely a természettől oly kedvezően van alkotva, mint — a do-
loghoz valóban érték itélete szerint — kevés hely e világon;
s ha van magyar tengermellékünknek jövődjé, — mit hiszek
és reménylek — úgy az nem Fiumében, hanem Bukariban
és Porto-Rében nagyon. Fiume roppant költséggel sem válha-
tik kényelmes s bátorságos kikötővé. Egyébiránt e helyek
Fiuméhez oly közel vannak, s a fiumei nagyobb házak Buka-
riban most is annyit bírnak, miszerint Fiume sem vesztene
azon kikötők lábrakapása által, sőt a vasutnak létesülése
után mostani helyzeténél hasonlíthatlanul jobbra emelkednék.
Áldjad az ég, maradok barátod.

II.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842, jun. 26.

Kedves Barátom! Ezen levelemet Gróf Nugent viszi,
ki a múlt évi siriai expeditiokor egy párszor említve volt;
ezen érdekes, sajátos és sok tekintetben kijelelt embert
nagyon ajánlom. Ő eredetileg irlandus s az testestől lelkestől,
de azonban apjának s neki birtokai Horváth-országban lévén,
horváth vagyis illyr is, még pedig nagyon is az. Nem fogod

¹⁾ A levél e részét Kossuth kiadta *Virasszunk* vezércikkében.
P. Hírl. 153. sz. s az egészét u. o. 155. sz.

²⁾ *Pesti Hírlap.* 1842. 149. sz. *A fiumei vasut.*

érdektelennek találni vele a slavismus, illyrismus --- s ezek jövődjé s irányai felől szólni. Keveset kezén adva sokat fogsz megtudhatni és sok felvilágosítást kaphatni azon népek nagyszerű, roppant kiterjedésű, s igazán felvéve szép, de kivált reánk nézve oly nagyon veszélyes célzataik s törekvésök felől.

Mit a zágrábi esemény felől a ma vett Hírlapban olvasék,¹⁾ arra futólag azt kell megjegyeznem, miszerint nem hiszem, hogy ott s általában is horvát és illyr párt léteznek, az ottani mozgalom bizonyosan nem az illyreknek a horvátok elleni törekvése, — mert a kettő most egészen egy — hanem vagy csak restaurationalis egyedi zászló követése, vagy a magyar elem elleni tény volt.

Pestnek Horváth-ország iránti indítványa nagyon fontos.²⁾ Ily forma lépés szomorú szükségét, s elkerülhetetlenségét részemről régóta látom, de meglepett annak ily hamar törvényhatóságilag történt indítványa s elhatározása. -- Aligha nem késő már virasztanunk, s aligha a pajta ajtaját akkor nem zárjuk be, midőn már üres. Áldjon az ég.

Maradok stb.

III.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. júl. 17.

Kedves Barátom! Betegségem miatt nagyon sokáig nem írhattam, s nem köszönhettem meg Udvarhelyszéknek követnek választása általi megtiszteltetésemet; ezt csak nem régiben tehettem. Azon köszönő iratomat s abban kifejezett nézeteimet már akkor szerettem volna veled közleni, de jobbnak tartottam ezt akkor tenni, midőn annak a levélnek Udvarhelyszék rendei által lett vétele iránt tudósítást veszek; mai postával vevém a rendek nagyon lelkes, de személyem iránt túlságig kegyes s ezért nem közölhető válaszáat. Most tehát küldöm ama leveleimet. -- nem mint hírlapszerkesztőnek, hanem mint barátomnak, azonban tetszésedre bízván az azzali rendelkezést. Hogy minapi levelemet közrebocsátásra méltattad, nem kellemetlenül ugyan, de mégis meglepett, mert annyival kevésbbé volt ily sorsra számítva, mivel nem hittem, hogy nevem alatti czikkék a tiltott portékák közé többé nem tartoznának. Azon levelemmel azt szándéklottam eszközölni, miszerint azon általam kifejezett cél sükeresítésére Te fogsz majd felszólítást tenni, de ezen felszólítás, mely az előrebocsátott nézeteknek s fejtegetéseknek szükséges következménye volt, közlött levelemből is kihagyatott.

¹⁾ 153. sz. *Vezércikk.*

²⁾ U. o. *Pesti közgyűlés.*

mi miatt azon megpendített, valóban szükséges dolog, hihetősen következés és siker nélkül fog elpengeni.

En most csak ritkán s keveset olvastathatván magamnak komolyabb tartalmú iratokat: az irodalom újabb jeleneteiben is nagyon hátra vagyok. Így a Wildner *Fő akadályát* is csak most ösmerém meg. Ezen jó úrnak, mint új magyar nemesnek, e munkája következtében illő czimert lehetne adni: Ész s helyesség vezette hazafiság nemtője zöld mezőre hinti a közterhek egyenlő viselésének magvait. A nemtő édesgető hangjára már szelidülve s neki bátorodva közelítő tollas serge a kiváltságosoknak felriadva fordul vissza s távozik egy elejébe tartott madárijesztőtől, melynek »*Fő akadály*« czíme. Nem ösmerek a *Kelet népét* kivéve — mostanság megjelent rosszabb s ártalmasabb munkát. Rossz, mert teli hamis adatokkal, állításokkal s logikátlan következtetésekkel; ártalmas, mert a nem legrebbenczeesebbeket is képes az abban kifejtett gonosz mód, s felfedezett gonosz czél visszaijeszteni s a nem akaróknak nem alaptalan ürügyül szolgálánd. Az az egy örvendeztető van e könyvecske megjelenésében, hogy valóban bizonyosága a kormány sajtó iránti mostani türelmességének, mert az általa is óhajtott s érdekében álló czélnek árt, s árt neki, őt gyanúsá tévén. Mind ezen tekintetekben, mind az ellenünki hamis nézetek s állítások terjesztése által sokat árthat e munka s ártand is, mert hatása bizonyosan leend. Kevesen fognak lenni, kik azt csak költői kitérésnek vennék. Ezért nem csak jónak, sőt szükségesnek látnám, hogy mentől előbb alapos czáfolata jelenjen meg, még pedig németül s az ily ajkú, nézetű s érzetűekre számítva.

Most irogatok valamit a slavismusról; nem tudom meg fogja-e szemem — mely most megint rosszabbúl van, — bevégzését engedni. Deáknak s többi barátinkat szívesen köszöntöm; mondd Deáknak, hogy emléknék rég nem áldoztam melegebb s tisztább könnyűt, mint Antalénak.¹⁾

Áldjon az ég! Maradok stb.

IV.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. aug. 15.

Kedves Barátom! Midőn június 11-iki leveletem a hírlapban megjelenve látám, nem vala kedvemre abba azt is bele iktatva szemlélni, mit nagyon igénytelen vélemény gyanánt s teljességgel nem közrebocsátásra szánva Fiume felől írtam: de nem hittem, hogy az hírlapi észrevételekre s czáfolatokra adjon

¹⁾ Deák Antal, megl. 1842. jún. 20.

alkalmat; s olyakra méltattassék. Hogy ez történt, nagyon restellem s részint csudálom. Restellem, mert oly tárgy iránt különben sem igen, a közönség előtt pedig épen nem szoktam szólni, a mihez nem igen értek s mindég óvtam magam azon kellemetlen s ügyetlen helyzettől, mely természetes következménye oly állítás közrebecsátásának, melyet kivívni nem tudunk. Véleményünk s nézetünk minden tárgyban s minden tárgy felett van és lehet, s ilyet bizodalmas beszédben vagy levélben mással is közleni igen természetes; de egészen más nézetnek vagy véleménynek publicum elébe állítása; erre mind magunk, mind a publicum iránti köteletség következtében csak olyasmit méltathatunk, mit alaposan tudván, mind bebizonyítani magunkat képeseknek érezzük, mind a publicumot a felől meggyőzni helyesnek tarthatjuk. Csudálom is, hogy azon néhány szavaimat valakinek eszébe jutott mázsásoknak nevezni, s hogy megint ezen szerencsétlen mázsza kitételből egy másik egész cikket faragott. Egy oly merő szárazföldi állatnak, milyen magyar ember létemre vagyok, szava tengeri s hajózási tárgyokban nemcsak mázsás vagy fontos, de csak köntinges sem lehet. Egyébaránt én azon helyeket jól ismerő s a dologhoz értő emberek ítéleteiből merítettem azon nézetemet, mert én szárazföldi szememmel láttam ugyan azon helyeket, de igen kevés ideig s nagyon felületesen vizsgálva; a vizet pedig csak igen csendes és nyugodt állapotjában láttam; mert mind az én, mind a Császár nagy meglepődésére sem Bora sem más gonosz kölyke Eolusnak nem bolygatta töredékeny sajkánkat. E napokban írtam Hallernek mostani helyzete s új körülményei iránt.¹⁾ Miket a szláv mozgalmak iránt mint általános nézeteket kifejtettem, ezennel közlöm veled. Abban, mit most a szlávság dolgai felől írok, mind ezek s több egyebek is bővebben lesznek kifejtve. E jelen közlöttet ha akarod s teheted, használd, hogy mi ezim alatt, az tőled függ.

Maradok stb.

V.

Kossuthi Lajosnak. Freywaldau, 1842. nov. 25.

»Az ellenünki külföldi cikkeknek ugyanazon hírlapokba iktatandó czáfolatok iránti felszólításomat újítom; s kérem, hogy ezt új felszólítás vagy más mód által sikerítse.«

(A levél csak e kivonatban van meg.)

¹⁾ Aug. 8-án kelt e levél, megküldte Kossuthnak, ki beleszűtte Pest-m. gyűlésén mondott beszédébe aug. 31. *Pesti Hírlap.* 175. sz. Külön a cenzura miatt nem adhatta ki.

VI.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. nov. 29.

Utóbbi levelemben megyeu, mi jelen (levelem) foglalatja; ha azon meggyőződés el nem tartóztat, miszerint lelkiismeretben járó dolog idődből bármi keveset is elrabolni, mire oly nagy szükséged van, a mit a hon javára oly jól, oly gondosan használsz. Most egyszer mégis kénytelen vagyok ily rablás bűnébe esni. Nincs Vörös Pesten, s nincs kihez folyamodjam. Tudod, miszerint a Slavismus tárgyában kezdettem volt firkálni; fejem, szemem s különbeni szenvedéseim gördítette akadályokat legyőztem annyira, hogy azon iratnak mintegy fele már készen van. Lesz hozzávetőleg mintegy 15 nyomtatott iv, oly formán nyomtatva, mint Nagy Károly *Daguerreotípjje*. A censurát nálunk hihetősen nem lábolná meg; nem azért, mintha kormány elleni volna, mert lelkemre mondom, hogy a magokat pártjáni lévőeknek nevezni szeretők őszintébben bizonyosan nem s oly hasznost sem könnyen irtak valódi érdekére nézve; de belekötné a censura azért, mert észak ármányait leplezi le. Ezen okból nem fog Pesten megjelenni. Szeretném tudni, hogy mennyi példánynak és mi áron elkelésére lehetne biztosan számítani, ha ezen munka tulajdon nevem alatt megjelenne.

Egy második kérdéssel is téged terhellek. Ha tudnám, hogy Deák, Bezerédy s Klauzál bizonyosan Pesten vannak, közülök kérném meg valamelyiket. A Varasd deák levelét el nem fogadó megyék mire alapították e tettöket, jól nem emlékezem s mennyibe van tettök helyessége tisztában — megvaldom — nem tudom egészen. Ez iránt kérek rövid felvilágosítást, mert szükségem van tudására. A *Hírlap* minden censurái békók mellett igen hasznos és igen derék czikkekkal dús. Ha volna itt egy kis fiam, azzal huzatnék, mint Széchenyi s akár melyiket huzná, biztosan ki merném nemcsak az iránti helyeslésemet, sőt azérti köszönetemet is fejezni. Beh derék a *Duna és Fiume* ¹⁾; a *Magyarország és Keleti kérdés* ²⁾ is igen jó. Ki az a H. I? Dolgozó társaid és levelezőid között is kijeleltek vannak. Ki Csertán, az *Egyesülési pont* czikknek lelkes írója? Csak a jó Kaziucz Gyabornak hyperboreicus stilusu közlései olvasásakor szédül fejem, mi nálam gyomorémelygésnek szokott következése lenni. Bocsánat időrablási bűnömért. Köszöntsd barátinkat. Elj boldogul!

Barátod stb.

¹⁾ 194. sz.

²⁾ 195, 196. sz.

VII.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. decz. 1.

Megint levél tőlem s megint bocsánatkérés és kérdés. Tudom jól, megszídsz magadban. Szídj, csak felelj; mert nagy szükségem van reá.

Hozzávetőleg, — mert, hogy tisztán tudni nem lehet, jól tudom, — valjon mennyi lehet 1-ször a mintegy 260.000 nemességből a főrendre, a papságra, birtokosabb s míveltebb nemességre, vagyis összesen azon nemesi osztályra, mely hihetősen latinul ért, számítani, a horváthországiakat s szlavoniatkat ide nem számítván.

2-szor. Mennyi lehet az összes nemesség közt magyarúl értő?

3-szor. Mennyi ilyen a városi polgárság közt? Ezekre nézve adj, vagy adass barátaink valamelyike által felvilágosítást.

Kérlek, irasd ki s küldd el nekem a 791-iki 17, 792-iki 7 és 805-iki 4-ik t.-cikket vagy azoknak foglalatját. Áldjon az ég.

U. i. Soós Jánosnak fia darabig itt mulatott; de egy rakás adósságot s egy inasát hagyván itt, elébb állott. Azok kiknek adós maradt, pénzökre, s e szegény inas urára már több havak óta hiába várnak. Az atyjának irtak, s talán egy pár akkor itt volt magyar meg is kapta pénzét; de az itt helybeli u. m. Priesznitznéli étel, lakás s másoknak tartozásai is fizetetlenek. Nagyon restellem e dolgot s szégyellem, hogy magyar tett ilyet. Ha Soós megfordul Pesten, kérlek, szólj neki, hogy e nemzetet s nevét terhelő szennyet mossa le.

Valjon a József császár halálakor magyar szalmatűz. azon buzgalom, mely akkor idegen köntös s nyelv ellen csaknem dühöngött, mennyire hatott volt a tótok s horváthok közé; szült-e ez nálok reactiot, vagy vettek-e közülök részt is abban?

Hát a József által a német s a Napoleon által a francia nyelvnek reájok történt erőltetését miként türték?

NB. Mennyi állott s meddig francziakormány alatt; ¹⁾ s ezen résznek a francziáktól visszakapása után, de Magyarországhoz visszakapcsolása előtt német vagy deák nyelv használtatott-e a közigazgatásban? — E pótló kérdésekért, pótló bocsánatkérés. Cura ut valeas.

VIII.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. decz. 8.

Kedves barátom! Elszomorodva olvasám a *Hírlap* 200-ik számában a m. t. t. nov. 27-iki nyilvános üléséről irtakat.

¹⁾ T. i. Horváthországból.

Szegény haza! Boldogtalan nemzet! Ide mellékelek egy *Nyilatkozatot* s egy *kéziratombóli töredéket*. Használd ezeket, ha jónak látod. Ha az ördög nem épen oly fekete, milyenek első tekintetre látszott, tedd a *Nyilatkozatot* félre. A *Töredéknek* ¹⁾ megjelenése talán semmi esetre sem lenne rossz. Ha ezt felveszed lapodba, kérlek, igazítsd ki, mert a kézirat azon részét, melyben ez áll, még nem néztem át; s most oly hirtelen irattam le, hogy átnézésre s kiigazításra időm nem volt. Hol ezen töredékben egy csillag áll, az alá némely tényekkel akartam idézni: mint p. o. — ha jól emlékezem — tavaly az *Athenaeumban* közölt Dcényi Svatopluk árnyának néhány jobb képét áldozatul megégető sat. ünnepet. Ily idézetet tegyél vagy ne tegyél, amint tetszik. Mindenesetre kérlek, kerested ki a hírlapokból azon s ahhoz hasonló több esetet; s írsd meg nekem azok rövid foglalátját s a közlő újság nevét és számát.

Említett-kéziratombhoz talán a Pagette munkájában lévő s a különböző nemzeteket szinckel kijelelő abroszt hozzá fogom csatolni. Kérlek, járj végire, metszethetném-e ezt Pesten ugyanazon nagyságban, de a bele irtakat megmagyarosítva, rézre, aczélna, vagy kőre; s ezen különbségek szerint mi áron; és mi lenne mintegy 3000 példánynak illő szép papirosrai lenyomási ára?

Megbocsáss ezen új alkalmatlanságomért. De hiszen ezt mással is megtudakoltathatod s engem aziránt tudósíttathatsz.

Örömmel értettem, hogy újra atyai örömök nevetnek feléd. Áldjon az ég. Neked s a honnak hozzád hasonló magzatokat! Barátod.

Nyilatkozat: Ha a *Pesti Hírlap* 200-ik számában említett nézetek s állításokra nézve nem léteznek hiányos felfogás-szülte tévedés; hanem azok valóban oly értelemben mondattak, a m. t. t. nov. 27-iki nyilvános közülésében s mondattak az előző székéből, ezen esetre kényszerítve érzem magamat, mint a m. t. t. igazgató s tiszteletbeli tagja felszólalni.

Azon állítást, mintha a szláv mozgalom, magyar nyelv melletti túlbuzgóság okozta reactió lenne, alaptalannak tartom; hogy az rosszul fedő palást s erőltetett ürügy gyanánt használtatik, azon mozgalmak valódi eredete s minősége fedezésére, arról meg vagyok győződve; hogy sem törvényhozás, sem t. hatóságok, sem egyének tettei azon állításra bevezető okot nem adtak, állítom s be is merem bizonyítani; hogy azon hamis váddal minket akarnak kül- és belföld előtt gyűlöletessé tenni, s végre hogy a honunkban s azonkívül is létező szláv mozgal-

¹⁾ E töredék meg is jelent a *Nyilatkozat*-tal egyidejűleg. *P. Hírl.* 1842. 205—206. sz.

mak egész Európát, uralkodó házunkat s honunkat nagy veszéllyel fenyegetik, ezt hiszem s vallom.

Következőleg hiszem, hogy azon helytelen vádnak elismerése, nemzetünkre nem érdemlett gyalázat bélyegét süti; hiszem, hogy azon vádnak közhitté válása, azon szent paizstól foszt meg, mely leginkább védhet, s mely ha veszni kellene is, a nemzet sírját magasztalva fedné, t. i. jó ügyünknek tiszta fényben állásától; hiszem továbbá, miszerint a szláv mozgalmak fenyegető veszélyei létezésének tagadása: öbrenlétet legsürgősebben parancsoló órákban veszélyes elaltatás.

Ezekre nézve a m. t. t. nyilvános ülésében elnöki szék-ből mondott beszédet magány nézetnek s véleménynek -- mit különben mint szellemi tulajdont mindig tiszttelek -- nem tekinthetvén; s ott a beszélő nemesak mint elnök a társasághoz, hanem a közönséghez s egész hazához mint egy a társaság nevében szólólván: ezennel ünnepelesen tiltakozva mondok ellene a közlött nézetek s állításokból mindannak, mi feljebb elősorolt meggyőződésimmal s tudomásimmal ellenkezik. És nyilván kifejezem, miszerint azokat a m. t. t. létező vagy létezhető nézeteinek s állításainak el nem ismerem; s merőben tagadom, hogy azon reactoróli állítás megállható s a szlávok által ellenünk emelt azon vád rágalomnál egyéb lenne; tagadom, hogy az alkotmányilag szabad szellemű magyar nemzetisége s nyelve iránti legforróbb buzgalma is, szlávok üldözésire vagy azok elleni gyűlölségre birna s bírhatna; s elhatározottan állítom, miszerint valamint azok, kik nemzetiségünket az idegen fajuak s ajkuak elleni erőszak által akarják emelni vagy terjeszteni, jog s ész ellen vétkeznek; úgy mind az, ki a magyar nyelv s nemzetiség ellen törekszik, s ama szláv mozgalmakat pártolja s előmozdítja, -- tudva vagy nem tudva -- a közbékének, alkotmányunknak s trónunknak ellensége.

Tudom, hogy vannak s óhajtván reméllem, hogy sokan vannak a m. t. t. tagjai közül, kik ezen nyilatkozatomban osztoznak.¹⁾

IX.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1842. decz. 25.

Válasz múlt postán vett levelére. A közlött nyilatkozat s töredékre tett változást s igazítást (a népességi adatokat illetőt) helyeslem s köszönöm. A 15. decz. *Allgemeine*-ban megjelent ellenünkí cikket említve, újra ismétlem (nézetemet)

¹⁾ E nyilatkozatról s az egész kérdéstről l. *Széchényi és Kossuth írói levelei. Új Magyar Szemle.* 1900. II. kötet.

a német lapokba igtatandó igazolási s czáfolati czikkeket szerkesztendő társulat úgyszólván hivatal alkotása iránt. Kérdés a német *Vierteljahrsschrift für und aus Ungarn* iránt. Kérés: tudakolná meg, tartozom-e én a M. gazd. egyeslet pénztárába valami fizetéssel?

(A levél csak e kivonatban van meg.)

X.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau, 1843. febr. 17.

Kedves Barátom! Péterffy, volt zempléni követ megý innen s viszi magával a fiatal Soósnak inasát, kit ez még a mult nyáron egy rakás adóssággal együtt itt hagyott, s kit azóta Priesznitz volt kénytelen tartani. Péterffy néhány napot Bécsben szándékozván mulatni, ezen inast pedig egyenesen Pestre küldvén le, ezen levelet általa küldöm, kérvén Téged, hogy ha valami alkalom lenne, küldd őtet urához. — Első magvar vala ez, ki innen gyalázatot hagyván maga utáu, távozott. Kell valamit tennünk, hogy itteni szennyes adósságait ő vagy apja megfizesse. Péterffy e tárgyról fog bővebben szólni. — Péterffy által is küldök neked egy levelet, melyben holmiról írok, mit e jelennél biztosabb alkalomra szántam. Aldjon az ég.

XI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. ápr. 12.

Kedves Barátom! Nem követelve, mert dolgoz sok s időz drága voltát képzelné tudom, hanem sóvárogva várok s reménylek minden posta érkeztével tőled levelet vehetni.

A zalai gyászhiért¹⁾ reggel vevém s látásomat azon egész napra elhomályosította. Lelki szememet is jövendőnkre nézve ború fedi. Mindent higgadtan s öncsalás nélkül elgondolva, látni kell, miszerint institutioinkban annyi fonákság s annyi hiba van, mi képes lenne bármi szilárd s megtisztult jellemű s a legjobb irányu nemzetet is tönkre tenni; s látni kell, hogy nemzetünk nagy többségének jelleme pedig oly léha, irányu oly tévedt s annyira míveletlen, mi által a legbőlesebb s üdvösebb institutioknak is meddőkké kellene válniok. És ezeket látni kénytetve, mégis ki nem fáradni, s el nem csüggedni, valóban nem kis lelki eró vagy roppant ábránd kell.

Helmezy²⁾ Szontágnak nagy köszönettel tartozik a kereszt-

¹⁾ A házi adó megbuktatását érti ápr. 4-én s ebből folyólag Deáknak a követségről lemondását.

²⁾ A *Jelenkor* szerkesztője.

apaságért. Aligha a jó Miska eddig maga is tisztában volt: lapja ki tehene, borja legyen; de most már tudja, hogy ő a syntheticum organum; s hihetősön örül a nagyhirű magzatnak, mely feletti atyaságban csak igen annyi része van, mint nem kevés férjnek háza idegen vérű sarjadékiban. — Buffon sem classicalhatja jobban állatait, mint Szontágh hírlapjainkat: csakhogy amaz az alkalmazásban jobban vigyázott s agyart fognak, s marczangoló körmöket sima kacsóknak nem bérnial; sem a crocodilt még azért, hogy tojik, a szárnyas éneklők, vagy az estvikét, mivel húst is eszik, a ragadozók közé nem sorolja: melyről pedig mondja, hogy elevent szül s azt tejével táplálja, annak emlősállatságát is elösmeri.

Kérlek, ha van módod benne, s nagy alkalmatlanságod nélkül teheted, add Hoffmannak tudtára, miszerint jó lenne, hogy Erdélyben is galétabeváltó-állomásról gondoskodnák. Ott már többen tenyésztenek selymet; nekem is van évenként néhány mázsa galétám, egy pár év mulva pedig sokkal több lesz; de azt nem lehet ott illó áron eladni, s mult évben is 10 kron voltak kénytelenek fontját elvesztegetni, mely ár mellett nem haszon, sőt veszteség van a selyemtenyésztésben. Aldjon az ég!

U. i. Feszültséggel várom a pesti választás eredményét. Hallottam, hogy Deákot szándékozták választani, adja isten, hogy úgy történt légyen. Ide egy Bécsből érkező azon hirt hozta, hogy Deákot ama gyalázatos gyűlés után felgyujtották s két emberét vagy cselédjét megölték; és hogy ő erre kinyilatkoztatta, hogy soha semmi közdologba többé nem elegendik. Ez utóbbinak lehetetlensége reménylteti velem a hír több részének is alaptalanságát. A mint hallom, Vasban is botránnyos ülés volt. Akár egyének hatása, akár a körülmények összemunkálása idézte a háziadó ügyét szőnyegre, s tette azt most már napi kérdéssé. — sajnálandó esetnek tartottam és tartom. Nem vagyok ugyan »a még nincs ideje« tespedési jelszó s palást pártolója; de annyi bizonyos, hogy indítványtételére nézve sokkal többször áll »a még nincs ideje«, mint valaminek gyakorlatba vétét illetőleg. Mit nem lehet kivinni, olyasmi indítványozása többnyire korán van; mert mint anyagi, úgy szellemi vállalatok s merényletek, ha nem sikerülnek s marokba szakadnak: nem lépésnek tekinthetők a czél felé, hanem a czéltől messze s gyakran nagyon is messze távozásnak. A háziadó kérdése volt az, melynél nagy figyelemmel kellett volna előbb a nemzet üterét megtapogatni; még pedig nem csak a főben vagy szivben, hanem minden tagokban; mert tudjuk, miszerint ritka nemzet az, s a mienk legkevéssbbé olyan, melynek egész testében vére egyenlőn liktessen. Józan és ügyes tapo-

gatás s előkészítés után meggyőződén, hogy a megyéknek tiszta többségére csalhatlanul lehet számítani: akkor és csak akkor volt volna e tárgy szőnyegre kerülésének ideje. Hogy ez a nélkül és előbb történt, ha egyének okozták: vétkeztek; ha körülmények: az a ránk mért csapások nem gyengébbike.

XII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 9.

Kedves Barátom! Apr. 17-én irt leveledre nem azért válaszolok csak most, mintha még egy t. i. Apr. 12-iki levelmei válaszodat bevárni akartam volna; hanem betegség, cura s egy kevés elfoglaltság is gátoltak. Epen ezen elfoglaltság, mely a tiedhez képest számításba sem vehető, nem engedi elfelejtenem, hogy a Te időd minő drága s mennyire kell azzal gazdálkodnod. És ezért nemcsak hogy Tőled hosszas furdal lelkiismeretem, midőn valami kérdéssel vagy kéréssel idődöt rablom. S mégis e levelem sem lehet ilyesmitől ment.

A nőnevelőket képző intézet iránti egy pár nézeted közlését köszönöm. Főként a magyar városokat érdeklő sükert ígér; csakhogy 2000 frtot alapítványul keveslek, mivel 500 frtnál kevesebbre egy nevendéket éven át nem számíthatni. Valjon emyinek megalapítását 12—15 várostól reménylhetnök-e?

A *Magyar Életképeket* kaptam; valamint Kisfaludy s Vörösmarty munkáit is. Mit ezekért kiadtál, Wodianer fogja megfizetni.

A szláv adatok megbocsáthatlan feledékenység következtében csak ma indulnak diligenceon utnak. Más alkalom nem volt s most sincs.

A Stocklassa dolga nekem is zavart s mondhatom, bűt okoz. Én neki köszönettel tartozom; de az, mit érte tenni kellene s minél kevesebb rajta hihetősön nem is segíthetne, — sokkal felülmulja azt, mit más és szorosabb kötelességek tennem engednek. Nem lenne-e más mód rajta ideiglenesen is segíteni?

Közdolgainkról s hírlapjainkról nem kezdek írni e levélben: erre ívek kellenének. — A megyei eseményekről most írok valamit s annak s részét már e napokban megküldöm.¹⁾ De az egész mintegy négy írott ívet teend (ugy írva mint a töredék volt); fogsz-e ily soknak helyet adhatni? Erről kérlek. tudósits; mert ha nem, még valamit hozzácsatolva, röpiratul adandom ki.

¹⁾ *Nemzeti kórállapot* cz. cikksorozata *Pesti H.* 256—261. és 265. sz.

Most már egy kérést és kérdést. Az erdélyi megyékben kik assessorok akarnak lenni, megvizsgáltatnak, hogy bírnak-e törvényismerettel; ha arravalóknak találhatnak, föleskettetnek; s csak ezek és csak ezek vannak felhatalmazva érvényes kötelevek készítésére, hitelesítésére, coramissalásra, esketések tételére, admonitiókra s többféle functiókra? Megvallom, nem tudom, (pedig nagy és *sürgető* szükségem volna ezt tisztán tudni) a magyarhoni megyékben így vagy miként vagyon? Magam is néhány megyének vagyok táblabírája s mégsem tudom voltaképen, hogy az a »főtáblabíroság, táblabíroság« sat. mi és mit tesz. Igaz, hogy ez gonosz ignorantia, de hiszen nem én vagyok az első v. egyedüli, kire nézve van valami olyan, mit nem tud, hogy mi. Azt tudom, hogy Magyarhonban inkább a sz. bírák s esküttek fungálnak az említett s azokhoz hasonló teendőkben; de hogy ezeken kívül más nemes fungálhat-e s arra kell-e, hogy assessor vagy t. bíró legyen, ezt valóban nem tudom. Eziránt kérek, világosíts fel, még pedig az első postával.

Országgyűlés alatt Pesten vagy Posenban leszesz-e? — Regalist még nem kaptam; ha nem küldenek, — mint már írtam — követelendem.

Ki volt Szabolcsban Eördögh mellett a másik fő bunkókrata? — A szabadszellemeű pártnak Szathmári győzelme¹⁾ inkább büsit és boszant, mint a másik fél minden eddig kivívott diadala. Ily győzelem megveretésnél rosszabb; s ez az eddig e részben kevesebbé szeplősített ügyön rút mocsok.

Engem egészségi állapotom jogosított volt az utóbbi időkben azt hinni, hogy még nyár előtt haza mehetek; de most megint úgy vagyok — főként lábammal — miszerint nem tudom, mikor menekedhetem innen. Áldjon az ég! barátod . . .

XIII.

Kossathnak. Freywaldau, 1843. máj. 13.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm a mult levelemben említett iratom egy részét. Ez az egésznek több felénél, de háromnegyede nincs. Több még nincs letisztázva s az egész még készen sincs. Ebből, mit küldök, láthatod: 1-ör, hogy érdemesnek találod-e a közrebocsításra s hasznosnak véled-e megjelenését; 2-ör, hogy nem találod-e igen hosszúnak s hosszadalmasnak a hírlapbani iktatásra. Ha ez nem lenne akadály, úgy öt vagy hat szakban gondolnám felvételét. A most

¹⁾ *Pesti Hírl.* 244. sz.

küldött foglalná magába a három első cikket; a negyedik félben van. A szakaszok ólomvonalokkal jegyezték. Meglehet, hogy nem eléggé ügyeltem arra, miszerint nem folyvást olvasva, hanem szakaszonként, az emlékezet minden szakasz kezdetével a mondottakra visszavezettessék s a figyelem a mondandókra serkentve legyen. Ezen hiányt, (így!) ha jónak látnád s e fáradsággal engem s iratomat szerencsétlenül méltóztatnál, a cikkek kezdetén lehetne néhány szót módosítani vagy hozzáadni. — 3-or. Látni fogod e közlöttből, hogy a censurán át fog-e mehetni: mert ha a második cikket átbocsátja, ugy a többiben bizonyosan nem fog gáncot kaphatni. — Ha akár terjedelmességeért, akár a censura mián nem vehetnéd ez iratot fel a hírlapba: ugy kérek, tudósíts haladék nélkül s küldd az iratot postán vissza. Ezen esetben egy más hasonló sorsu dolgozatomat kapcsolván hozzá, röpiratként fogom ez iratot közrebocsátani. ¹⁾

E pillanatban veszem a Hírlap 245-ik számát. Tartok tőle, hogy az abban tett reám hivatkozás következtében Széchenyi megint ostora alá vesz, pedig már örültem, hogy a rám mért ütlegetagot kiállván, nyugodni foghatok. Áldjon az ég! maradok

XIV.

Kossuthnak. Freywaldau. 1843. máj. 15.

Kedves Barátom! Tegnapelőtti levelemmel küldött iratom oly sietséggel volt szerkesztve s letisztázva, hogy az impurumot ma újra átnézve, több hibákra akadtam. A cikkek megjegyzése is el fogott maradni. Ezen igazítandók következők: az első utáni második kikezdésnek, mely így kezdődik »Ily körülmények« sat. közepe táján e helyett »honunk rongált *testét*«, igazítsd »honunk rongált *testén*«.

A 3-ik kikezdés első periodusában »*töltött*« helyett »*tolt*«, »*studós*« helyett »*studó*«, »*akarót*« helyett »*akaró*«. — Ugyanazon kikezdés közepetáján »*nem lenne lehetlen felszámítani*« helyett »*jó részt fel lehetne számítani*«.

A 15-ik kikezdésben, mely így kezdődik »Gyászos és borzasztó« sat., a »*féktelenség uralkodik*« után kell egy »*s*«: ugyanazon periodusban a »*zabolátlanság*« után »*de*« kitörölnödi. Továbbá ezen paragraphus végén »*féktelenséjüket*« helyett »*kicsapongásaikat*«.

A 25-ik kikezdés végéig terjed az első cikk. A második

¹⁾ Az *Erd. Híradó*-nak 1842-ben küldött urbéri cikkről van szó, mely ott a censura miatt nem jelenhetett meg.

czikk így kezdődik »A botrányos jelenetek gátlására« sat. Ezen 26-ik §-ban »*intézetek*« helyett »*intézkedések*«.

A 36-ik §-ban, mely így kezdődik: »Jelen esetek igénylik« sat., a második periodusban »szónoklatról,« »beszédéről« helyett »szónoklat«, »beszédet«.

A 40-ik §-nak, mely így kezdődik: »A kormány részéről teendő lépésekre nézve óhajtandó« sat., közepén »kik a botrányok ellen nem tették azt, mit tehettek s tenniök *lehetett*« helyett »kelletett«.

Ugyanezen §. utolsó periodusában »*a megyék kormányzóí*« helyett »a megyei kormányzók«; és »*egész* elszántsággal« helyett »*teljes* elszántsággal«.

A 42-ik §-sal végződik a 2-ik cikk; s a 3-ik cikk a 43-kal kezdődik, melynek első szavai ezek: »Bővebben nem ereszkedvén« sat.

A 48. §. második szava »*bizottmány*« helyett »*bizottmányok*«; s még ezen paragraphusban arra hivatkozálag egyes számban voltak többes számra változtatandók; és a periódus vége felé, hol ez van »s a legkijeleltbeknek is diszére lenne« helyett »*s az azokbaní eljárás* a legkijeleltbeknek« sat.

A 68-ik §-nak, mely így kezdődik: »Ezen körülmény épen« sat, a vége felé »ha mondom *e* tekintet« helyett »ha mondom *ily* tekintet«.

A 4-ik cikk a 72. §-sal kezdődik, melynek első szavai ezek: »Mondottam már, miszerint higgadtan« sat. Maradok barátod.

XV.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 18.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm a közöltnek hátralevőjét. Az előbbeninek 80-ik vagyis utolsó előtti §. végén ezen szavak után »A bírói hatalomra nézve is ilyenemű szokott a nemzet befolyása lenni«, az idezárt külön papiroson levőnek kell jönni vagyis közbeszuratni. Áldjon az ég! maradok barátod.

XVI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 27.

Kedves Barátom! E. h. 21-ikről Posonyból írt leveledet csak a mai posta hozá meg. Nem tudom, mi lehet a késedelem oka. Ha ezen levelem is oly esigánódra utazand, tartok tőle, hogy már nem talál Posonyban. Emilitett dolgozatomat két ízben küldöttem neked, de természetesen Pestre, előbb egy

részét f. hó 13-án, a többit 18-án. Czimet elfelejtettem neki adni, kereszteld, minek tetszik.

A *Szózat*rőli kedvező ítéletednek örülök. Bár lenne azon munkának valami hatása; de vagy két ujságlap után mérve (mert egyéni tudósítást semmit sem vettem) tartanom kell, hogy siker nélkül hangzand el. Ez vagy a munka vagy az olvasók hibája lenne; mentsen isten az utolsótól: aggasztó kór-ságunk legaggasztóbb jele volna ez. Hogy a *Jelenkor* 38. száma Budapesti naplója (ki ennek írója?) könyvemről oly en bagatelle szól, nem csodálom; nem azért ugyan, mivel e lap tulajdonosa legrégebb barátom - - ámbár reám nézve ez is okül szolgálhatna (kinek üldöztetésére legrégebb baráti használtatták magukat legjobban); de nem csodálom azért, mert a szegény tarka *Jelenkor*, nem tudom, függetlenségének megbizonyítására-e vagy annak megmutatására, hogy a tarkának is van valami alapszíne, nem kíván sympathyát mutatni vagy csak gyaníttatni is azoknak egyike iránt, kiket mestere¹⁾ pártnak, még pedig veszélyesnek kürtől ki s napszámosi utána sipolják. Miként is merhetné ezen független syntheticus lap olyannak dícsérni s helyesleni munkáját, ki az ő mestere némely állításai ellen fel mert szólamlani, s az által annak nem annyiban peleusi mint olyssesi haragját vagyis boszúját maga ellen lobbantotta: s miként követné el ezen ildomtalanságot, miszerint egy olyannak munkáját figyelemre méltatván, az által annak súlyát vagy érdekét emelje. Mindezeket, mondom, természetesnek találom: hanem hogy ezen készsége s buzgósága arra bírja, miként a közfigyelmet s méltatást nemcsak azon munkáról, hanem azon tárgyról igyekszik elvonni, mely minden tárgyak legmázsásbika: ez polgári bűn; és hogy most a német nemzetiség ellen bujtogat, azt gyanúsítja, attól idegeníti, ki most természetes s egyedüli frigyesünk s reményünk lehet, ez csakugyan a tactikák legostobábbbika s az ildomtalanságok legildomtalanabbbika. E bűn és hiba egyenlőn megrovást érdemel s követel. Ha hírlapi harcokra nézve nem volnék silentarius, felszólamlanék; így azt mástól kell várnom s másra bízom. — A *Honderű* is a *Szózat*ot megemlíttette, igen laconice s annyiban lapidarius stilusban, a mennyiben e kitévelt a megkövezés eszméjével rokonítani lehet. Ez felejtvén, hogy mi licet — azaz eltüretik — Jovi, non licet bovi. Igaz, hogy ezen állathoz ő legkevesebbé hasonlít, mert hiszen »bovis omnia magna«, ő pedig mind részenkint, mind egészben, mind anyagilag, mind szellemileg mi parányi! de nemcsak a jó ökörnek, hanem a majomnak sem szabad mindaz, mit a nagyszemöldökű (cuncta

¹⁾ T. i. Széchenyi.

supercilio movens) tehet: s nevetségesen szajkózza utána Sz. kedélyszínű, de gyöngédtelen invitatioját. Azonban ezen emberke nem a munkáról szól, mihez teljesen joga van, sem az író invitálgatásával — mitől magát megkimélhetné — be nem éri: hanem egyikét szóval olyasmit érint, mihez nyúlni sem ő, sem más bárki is jogosítva nincs; s oly sértőleg teszi ezen érintést. minél sem ármány, sem erőszak többet, sőt ahoz foghatót sem tehetne. Azt mondja ugyanis: »a ki ilyenek ír, az nem halott, hacsak magamagát nem akarja eltemetni.« Hiszem ugyan, hogy szegényke bántani nem akart; mert nem képzelem, hogy ezt miért akarná tenni; s az irántami negativságával már biztosítja magát a Széchenyi s salonja roszalása ellen: positiv bán-tásomat pedig nem gondolom, hogy azok is óhajthatnák; azért lehet, hogy a homunculus csak gondatlanságból vagy talán épen valami udvariság gyanánt írta az említettek s furesálkodni akart. De az eredményre nézve mindegy: akár készakarva sújtsa valaki, akár ügyetlenül hadarászván, üssön, vagy nem bírván botját, fejünkre ejtse. Az idézett néhány szó sem kevesebbet, sem többet nem tesz, mint egyfelől, hogy nem igaz, mit állapotom felől állítok, vagyis hogy hazudok s komédiás-kodom; továbbá azon általa igaztalannak bélyegzett állításom szerint cselekedvén, mint mondja, »magamat temetem el«, mi pedig vagy gyávaság vagy henyeség vagy minden kötelességről megfélelkezés szüleménye és semmi egyéb nem lehetne. Ily néhány szóval — mondhatni — egy rövid lélekzettel bajosan lehet több kedvetlent és sértőt és potencirozottabb rágalmat s gyöngédtelenséget kiböfönteni: mert oly szomorú helyzetbeli, mint én, épen helyzetét illetőleg érinteni ily váddal, sújtani ily rágalommal és még gúnynyal tenni ezt, valóban gyomor-émelyítő. Mostani helyzetem tudva van; magam is ábrázoltam azt soknak s az unalomig sokszor s részletesen. Hány-nak s hány-szor nem írtam meg: hogy az egész telet fütetlen szobában s bármi zivatar közt is nyitott ablak mellett ülve, vagy a szabad ég alatt kellett töltönnem; hogy a dohányfüstöt szemem teljességgel nem tűri; — s hogy mihelyt szobába, — ha nincs is fűtve — csak egy félórát töltök, — mihelyt szememet — habár künn is, — pipa- s főként cigarofüst éri, mihelyt hosszabbban élénkséggel s erősebben beszélek vagy valamire huzamosb feszült figyelmet fordítok, avagy valami kedvetlenség s bosszúság ér, látásom mindjárt megzavarodik s elhomályosodik: mi gyakran, sőt többnyire oly fokra hág, hogy csak mint sűrű köd vagy fátyolon át inkább csak sejdítem, mint látom a tárgyakat; s mely állapot mindaddig tart, míg csendesen alhatom, mi hogy ily hangulatban nem könnyen történhetik, képzelhetni. Már ki ily helyzetben van, nincsen-e az nemcsak a polgári

közéletbeni részvét minden lehetőségétől, hanem a társas élettől is teljesen elzárva; lehet-e ilyennél akár polgári, akár társadalmi tekintetben még lélekző lény kevesebbé létező és valódibb halott? Az említettekhez járul, hogy nem tudom s nem lehet tudnom: valjon ez a gyógymód s az itteni mulatás tartogatja-e szemem világát? Erre mutat az, hogy az egyik szemem feketehályogszülte vaksága négy év óta a másakra még egészen át nem ment, mi különben majdnem kivétel nélkül mindennél igen hamar át szokott menni. Az, hogy állapotom mindamellett is rosszúl, nem czáfolja azt, hogy az itteni mulatás tartogatja szememet, hanem csak menthetlen voltát bizonyítja. Már ezen lehetőségben s lihetőségben magam iránti kötelesség az itteni unalmas és gyötrelmes mulatás; mi ellenkező — hasonlóan lehető — esetben, ok- és haszonnélküli önkínzás. Ily kínosan lelánczolt embert invitálgatni s vele furcsálkodni oly otrombaság s gyávaság, minek bélyegzésére új szót kellene találni, mert a létezők mind igen gyengék. Helyzetemet a *Honderű* szerkesztője ha ismerte, mit mondjak tetteről; ha pedig azt vallja, hogy nem ösmerte, úgy maga tanúsítja, hogy ő is halottnak tartott s tart; mert honunkban minden ismertebb élő embernek sorsát s mikéntlétét ő minden aprólékában tudja, s tudnia is kell. — Meglátom: leszek-e kénytelen a beteg orosz-lán (sans comparaison) szerepét annyira játszodni, hogy magam nem mozdulhatván, még a *Honderű* is (hasonlóan sans comparaison) senkitől sem büntetve fogjon rugdoshatni?

Leveléd több pontjaira jövő postával, de már Pestre. Barátod stb.

XVII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 29.

Kedves Barátom! Tegnapelőtt félbeszakított válaszomat folytatván, legelőbb is ki kell a királyi előadásokon örömet fejeznem; korszerűek s okosak. Ezeknél jobbakké mostanság bizonynyal nem voltak. A nagyok nyilatkozatai is igen örvedetesekek. Mondod, hogy nagy az idő hatalma. Igaz, az idő, ezen nagy zsarnok, személyünknek ezen soha nem nyugvó ellensége, nemzetek s az emberi nem ügyét tekintve gyakran a legjótévőbb frígyes s leggondosabb ápoló; sok jót fejt ki, sok nagyot épít, ha szinte később önmaga által újra felforgatandót s megemésztendő; de ezeknek, felemésztésre szánt s azzal végezendő létezésök hosszabbra s szabály szerint annyira van mérve, hogy mi sokkal mulékonyabbak, saját pillanatnyi létünkhöz mérván a létezést, hosszúnak találjuk amazt; s építőnek, fentartónak véljük, s mint olyat áldjuk az időt, melynek személyünkre s

tettünkrei hatásának dülő erejét keserűn érezzük s az ellen méltán panaszkodunk; pedig minket is ő alakít s tart szintűgy, mint nemzeteket s országokat, de ezeket is épen úgy mint minket, csak azért, hogy megint felfaljon. Nemesak egyénekre, de nemzetekre nézve is áll, a *laetus in praesens animus oderit curare quod ultra est*; csakhogy a »laetus« az okos használást tegye s az »oderit curare« nem buta fatalismusbani megnyugovásban, hanem a változandóság változhatlan törvényének mindig szemelőtti tartásában álljon. — Nekiünk is a jelen kedvező körülményeknek örülnünk kell s a lehetőségig használjunk, még pedig idővesztés nélkül; mert e kedvező körülmények a mulandóságok mulandóságai közé tartoznak.

Kérlek, ha érkezel, rajzold nekem néhány vonással a követi kar személyzeti állásának képét.

Ha ezen levelem még Pozsonyban érne, kérlek, kérdezd meg Rádaytól, megrendelte-e számomra az országgyűlési irományokat s a RR és FÖRR naplóját, valamint a Záborszky tudósításait, amazokat ez időszerint magánál megtartván, ez utolsót pedig rendesen ideküldvén. Rádaynak f. hó 23-án írtam, innen oda utazó főhadnagy Nádas által.

Stocklassaért a jótállást 400 frtig elvállalom; odaértvén, hogy általa a rendes havi fizetés iránt biztosítva legyek. De hát azon kölcsönözendő pénz kamatjának fizetése miként történendik? A dolog elrendelését s Wodianerrelí eligazítását vállald, kérlek, magadra, ott helyben azt személyesen Te könnyebben tehetvén, mint én innen levél által.

Szegény Lovassyra nézve örönmöst tenném bárkinek is felszólítását, de az érdeklettekeli ösmeretségem nem oly természetű, hogy sükert remélhetnék. Ha aláírás nyitvatik, engem is írj be 20 vagy 40 conv. frttal ahhoz képest, mint a körülmény kívánandja. De ugyan miként van, hogy 1000 frt kívánvatik számára egy évre; ez nekem nagyon soknak látszik.

A nőnevelő intézetre nézve felszólítást én tehetek, de csak ez is az, mit fogok tehetni; mert comité alakítását én a távolban nem eszközölhetem. Még nem kaphattam elegendő adatokat arra, hogy a felszólítást valami, ha csak rövid tervvel is egybeköthessem, mit pedig szükségesnek tartok. Az 500 frtot nem váltóban, hanem ezüstben érttettem. Ez iránti tudakozódásaim s tapasztalásim szerint 500 efrt jó részt kell. Tartás, tanítás, ruházat sat. sokra megy; leánykáim, kik Tünczeréknél vannak, évenkint mintegy 1300 efrtra mennek, pedig feleslegesen s fényűzőleg semmi sincs. Nem tudnád-e a hernalsi vagy más ily intézetek leírását, szabályait nekem megszerezni? én Bécsbe írtam Nagy Károlynak, de nem vettem még válaszát.

A táblabírák iránti felvilágosítást köszönöm. Nem tisztán

ugyan, de ilyenformán tudtam én is a dolgot; azért iratomban nem a magyarországi t. bírákról, hanem az erdélyi magyar assessorokról szóltam.

A *Szózat* mind a magyar lapokban, mind az Allg.-ban 2 f. 40 krral van hirdetve; pedig Wieganddali egyezésem következtében 2 fnak kellett volna a bolti árnak lenni. Tartok tőle, hogy ezen árfelemelés következtében nehezen kelend; pedig nemcsak finansialis tekintetben, hanem az ügyért hamari kelését nagyon óhajtottam volna.

Az úrbérről Erdélyt illetőleg írtam volt a múlt erdélyi országgyűlés alatt valamit s még Dec.-ben megküldöttem a Híradónak; de nem jelent még mindeddig meg, a censura akadékoskodván, mit nem tudok megfogni; mert annál sokkal keményebb czikkek is jelennek meg a Híradóban. Ezen iratomnak (valamivel kevesebb a most Neked küldöttnél) megjelenését Erdélyre nézve nagyon szeretném. Lehet, hogy a napokban meg fogom azt neked küldeni, azon kéréssel: kísérsd meg Pesten kapni reá »imprimatur«-t. Ha ez sükerülne, röpirat-alakban bocsátanám közre. A Hírlapban nem követelek számára helyt, az inkább csak erdélyi érdekű lévén.

Regalist a napokban kaptam, miután az iránt a cancellárnak írtam. Azonban hasznát vehetni nem fogom. Nem tudom, fogok-e a nyáron Pestre s onnan haza mehetni; — mi körülményeimre nézve felette szükséges lenne. Egészségi állapotom a mellett, hogy rossz és gyötrelmes, nagyon habozó s változékony.

Nem írod, hogy fiúval vagy leánynyal ajándékozott-e meg az ég Téged s te a hont? Isten veled.

XVIII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. máj. 30.

Kedves Barátom! Postán volt már tegnapi levelem, midőn ma 26-iki soraidat vettem. Nagyon sajnálom leveledből nem láthatni, vetted-e második közlésemet is? Véleményem szerint ezen második közlés kifejezett aggodalmidra nézve tesz a dologban változást. Észrevételeidet csak úgy foghatnám teljesen fel, ha tudnám, azok az értekezésnek csak az első részét vagy az egészet illetik. Nem tudván előre: lesz-e a kir. előadásokban a tárgyról említés, természetesen nem alkalmazhattam magamat a szerint. Ennek tudása — hihetősön — az értekezésnek vagy legalább némely részeinek más fordulatot adott volna. Ezen tekintetben az egésznek megjelenése már megkésett s egy részben idejét multa. — Annak előérzete vagy sejtítése, miszerint a törv. hozás az általad említett két veszély közt leend, okozta azon óhajtásomat s annak javalla-

tát, hogy a tárgyban legtöbbet magok a t. hatóságok tegyének; minek reménylhetésére pszichológiai okok is jogosítottak s a szathmári sat. legutolsó határozatok csaknem teljes biztosságot adnak. Ezért érdekeltem a törvényhozás által teendőket csak általánosan s inkább mellékesen. Mind a kormány, mind a törvényhozás részéről inkább a történetek büntetését s orvoslását óhajtottam; s a jövőre a rend biztosítására javallt módok per excerpta leendő létesítését véltem legtanácsosabbnak s egyszersmind kivihetőnek, de azonban elkerülhetlennék is. Megyei coordinatiobai kezdés nemcsak igen hosszadalmas s nemcsak épen a létező bajok által gátolt ut, hanem veszélybe is vezető lenne.

Egyébiránt kérded: »tanácsosnak tartom-e a megyei kicsapongások kérdését most azon szempontból venni discussio alá. (s pedig *most*, épen *most*, midőn azok a megyei köztanácskozások szőnyegén forognak) hogy a *nemesség tömege eszeveszett csoport*, hogy a *nagy számnak választásokba s köztanácskozásokba befolyása vétkes, káros, botrányos képtelenség*; hogy *a dolog jobban volna, ha minden választás a kormány kezében volna, minthogy a buta tömegnél van sat.*; mondom, tanácsos-e a thesist így állítani, mintha csak anarchia és absolutismus közt kellene választanunk« sat. Én mindezt tanácsosnak épen nem tartom; s ha értekezésemmek egésze akaratom ellen ily értelművé alakult, úgy kétségen kívül azt közrebocsátani nem kell s nem lehet. Azonban én nemcsak akartam azt kimondani, hanem nyilván ki is fejeztem, hogy nem a választási jognak közös volta, hanem a joggal bíróknak elvetemedettek által eszköz gyanánti használata botrányos és káros; — és hogy nem a köznemességnek köztanácskozásokbai befolyása, hanem ezen befolyásnak közvetlenül s elámitott, megvesztegetett s dühödtté tett tömeg általi gyakoroltatása vétkes, káros s botrányos képtelenség. Ezt pedig ki kell s épen nekünk kell kimondanunk. Ha ezt mi nem mondjuk s a megyék érezni nem fogják: reménylni nem lehet, hogy a különben idves dolognak kárhozatos alkalmazásán változtassanak; s ha mi nem mondjuk ki, minő hatályossá tesszük ennek elleneink általi kimondását s ügyünk elleni felhasználását. Ha nem volna más választás, mint megvesztegetett, elámitott, vérengző csoport bottal s bicsokkali határozatai által eszközzendő, vagy egyenesen a kormány kezében lévő igazgatás — és a hivataloknak vagy ezen csoporttól megvásárolhatása vagy a kormánytól kaphatása közt: úgy természetesen ezt választanám; de hogy ezen két extremum s az anarchia vagy absolutismus közt kellene választanunk, az talán állításaimból nem foly, s azokból — azt hiszem — kifacsarni sem lehet.

Mindemellett is a távolból a körülmények képét s azoknak főként rejtettebb oldalait oly kevésbé ismerem, s az ügyöt oly szentnek, de egyszersmind oly kényesnek vallom, miszerint felszólításodra s kérdésre egyenesen nem fel lehetek, hanem felhatalmazlak s kérlek: néhány barátainkkal, u. m. Klauzállal, Bezerédyvel, Beöthyvel s még a kivel jónak látandod, közöld az értekezést; fontoljátok s rostáljátok meg; egészen töletek függjön meg- vagy meg nem jelenése. Ha jónak látjátok, azt sem bánom, hogy belőle valamit kihagyjatok, változtassatok vagy hozzáadjatok. Hiszen nem írói viszketegségből s szeszélyből irtam; hanem azért, hogy valami olyan jelenjék meg, minek haszna legyen. E cél elérésére még arra is kész lennék, hogy valami olyan jelenjék meg nevem alatt, mihez Ti változást tettek s miből törültetek vagy mihez hozzáadtatok. — Az igazításokat azonban velem mentől elébb közöljétek, nem azért, hogy a megjelenés ettől legyen felfüggesztve, hanem azért, mivel lehet (de csak lehet), hogy még fogok egy cikket pótlólag írni s ezt igazításaitok szerint akarnám alakítani. Ezen pótlékban a kir. előadások e tárgy iránti pontját, mint oly szerencsés körülményt említvén, mely az iratom végén kifejezett reményem teljesülésére mutat, arról szólandok, hogy most mind t.-hozás, mind a t. hatóságok előtt minő sikerdús, de egyszersmind kétes mező nyílik meg; s előadandom előfordulandó ellenvetés alakjában mindazt, a mit irsz, hogy az olygarchia bujtogatásul mondanod, mind pedig annak szükségét, hogy épen ezért kell a t. hatóságoknak tenni s tevésök által az országgyűlés teendőit elősegíteni, nehogy csak anarchia vagy absolutismus közti választásnak lehetsége álljon elő. Mentől előbbi választatot kéri barátod.

U. i. Értekezésem megjelenése esetében jó lenne előrebocsátólag megemlíteni: miszerint ezen értekezés még május elején iratott, hanem akadályok mián mind megküldése, mind megjelenése elkészt.

Meg volt már ezen levelem írva, midőn eszembe jutott, hogy a második cikk végéhez vagyis a 41-ik §. után is még szurjak valamit közbe, az általad kifejtetteket tartván szem előtt. Ezt el is készítettem, de még nincs leírva, azért csak a közelebbi postával küldöm.

XIX.

Kossathnak. Freywaldau, 1843. jun. 1.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm a 41. §., mely ezen szavakkal kezdődik: »A kormány hatalmában levő« s ezen szavakkal végződik: »baj ellen tenni lehet é. kell« után iga-

zitandót. — Ez alkalommal futólag az egész értekezést át- nézvén, még több változást s igazítást kívánókra találtam. Néhányat ide feljegyzek.

A 11-ik ezen szavakkal »*Ha felette nagy szám általi választás*« kezdődő §. közepén ezen szavak után »ha ennek következtében az«, közbeszurandó »*hoggy a választások egyenesen s kirekesztőleg buta s megvásárolt tömegektől függenek*«. A végire pedig azon §-nak ezen szavak után: »*sőt közvetre törvények hozatalát is bízni*« ez jön: »*s oly móddal bízni, hogy az által értelmesség teljesen ki legyen zárva; s az értelmések s a lélekvásárlásra vetemedni nem akaró erényesek befolyásuktól s jogaik gyakorlatától meg legyenek fosztva*.«

A 31-ik vagyis az ezen szavakkal »*A kölesönös visszatorlás*« kezdődő §. közepén ezen szavaknál »*még a másik felét ezen helytelen és tilos eszköz használatától megfosztani*« után egy »is« jön.

A 72-ik §-ban e helyett »*De haszint e ez lenne a legtermészetesebb*«, jöjjön »*De ámbár ez lenne a legtermészetesebb*«.

A m. hó 18-án külön papíron küldött s a 80-ik §. után jövő pótléknak azon §-ában, mely így kezdődik »*Ezen qualificatio*«, ha e szó egyesszámban találma lenni, úgy az s az arra vonatkozók többesre változtatandók.

A 111-ik vagyis a VI. czikk 4-ik §-ának végén ezen szavak után »*De a tisztválasztásokra*« jön egy »*nézve*«.

A 119-ik vagyis a VI. czikk 12-ik §-ában ezen szók után »*az azon functióknál hasonlíthatlanul fontosabb tanácsadói*« hozzáadatik e szó »*tiszt*«.

A 122. §. 2-ik periodusában ezen szavak után »*alkotmányról tiszta fogalom s közjogi ismeretek helyett ismeret*«.

Üdvözeld barátinkat s élj szerencsésen.

XX.

Kossuthnak. Freywaldau, 1893. jun. 11.

Küldöm azon egyik cikket, melyről a Rádaynak írt s általa veled közlött levélben említést tettem. Ha tetszik, használd. (Zimezd, mint tetszik.¹⁾)

Kik azon fejérmegyei szereplők, kikről a 253-ik számban említés van? s kik az árvaiak? s melyik szellemű párt lett ott győztes? A Kliegel gépére irj alá s fizess nevemben 10 frtot. Barátod W.

¹⁾ A czikk, melyről Ráday Gedeonnak jul. 9-iki levelében írt. az országgyűlési ifjuságról szólt.

XXI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jun. 20.

Kedves Barátom! Ez órában vettem f. hó 11-iki levele-det s ugyanaz órában a Hirlap 256-ik számát is. Az általad tett változásokban megnyugszom, a censoréiban meg kell nyugodnom s így az egész értekezést sorsára bízom. Még fogok talán ez értekezéshez egy pótléket küldeni.

Reményilem, Ráday közölte veled eddig kétrendbeli neki irt levelemet, melynek egyike mellett egy Neked szóló levél s egy czikk volt. - - Sietek, hogy e soraim mai postáról el ne maradjanak s szemém is ma nagyon rosszul van; - - azért közelebből többet. Áldjon az ég!

XXII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jun. 29.

Kedves Barátom! Küldöm a pótlécczikket is. Második czikkem ugyan gyalázatosan megheréltetett. Ki azon censori barom, ki ily műtéteket teszen?

Szegény Lovassyra nézve egy felszólítást irtam. Ennek egy példányát Posonyba küldöm Rádaynak; a másikat neked, de csak a jövő postával, mert előbb az itt levő egy-két magyar-nál próbát teszek.

Vágyom tudni, vetted-e f. h. 11-iki és 20-iki levelemet? Áldjon az ég!

XXIII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 1.

Kedves Barátom! Küldöm ezennel a szegény Lovassy ügyébeni felszólítást; s küldök egy utalványt az íven álló 100 s a Kliegl számára aláírt 10, együtt 110 p. frtra.

Alkalom szerint, kérelek, ird meg, ki a Jelenkornak a pesti gyűlésről tudósítója? Áldjon az ég.

U. i. Lehetne v. talán kellene is tudnom s mégsem tudom, hogy az iparegyesületre tett alapítvány kamatját mikor és kinek kell fizetni? Én a neked küldött ívet néhány aláírás-sal . . . [Itt megszakad.]

XXIV.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 7.

Kedves Barátom! Tegnap érkezett ide egy ifjú Posonyból, kitől otlitéd értésemre esett. Sajnálom, hogy ezt előbb nem tudtam s hogy utóbbi leveleimet mind Pestre utasított-

tam. M. h. 29-én küldöttem el a pótléckezikket. F. h. 1-én pedig Lovassy számárai aláírást. Mind ezeket, mind előbbi leveleimet illetőleg nagyon óhajtom válaszatot s tudósításozatot vehetni. Barátinkat köszönts. Áldjon az ég!

XXV.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 10.

Kedves Barátom! Közölte-e veled Ráday Jun. 9. s 11-iki leveleimet s Te vetted-e máj. 27. s 29-iki sorainat? Megbocsáss, hogy roppant sok dolgaidd közt még én is zaklatlak. Azon részvétlenség, melyre — mint leveleimben érintettem — a *Szózat* talált, minden tekintetben szomorító. Annak *Jelenkor* s *Honderübeni* boszantó modoru említéséről már szóltam. Azóta semmi nyomát sem tapasztalom, hogy valaki figyelemre méltatta volna, kivéven az *Allgemeine Zeitung* egy levelezőjét; de a ki épen azt s csak azt emelte ki belőle, mi oly egyoldalulag véve az egészről csak ferde fogalmat terjeszthet s kivéven az országgyűlésen egy követet, de ennek megemlítésében sincs több köszönet; pedig épen azon tárgyak lévén ott szőnyegen, melyekről irtam, sokak beszédét olvasva, lehet s kell óhajtani, hogy bár a *Szózatban* mondottakat figyelemre méltatta volna.

Valljon ki az a Kocsi Horváth Zsigmond, ki a *Jelenkor* 52-ik számában »Magyarország s a vézes szomszéd« című igen ostoba cikket irta? Ilyesmit hírlapba fölvenni s közrebocsátani bűnös ostobaság. Áldjon az ég!

XXVI.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 15.

Kedves Barátom! Ha foglalatosságod csak levelezés volna, úgy maga rendén találhatnád sűrű s mindig választ követelő leveleimet; de annyi s oly fontos dolgod közt lehetlen, hogy ezekkel neked unalmat s alkalmatlanságot ne okozzak. S mégis kénytelen vagyok most megint, még pedig igen furcsa kérést intézni hozzád. Bendik Antal, gróf Apponyi titoknoka, húzamos ideig volt itt curában; altest-hajok s hypochondria környezte. Mint igen becsületes, értelmes és művelt embert, itt minden ösmerősi becsülték s szerették. Télien múlt egy éve, midőn innen hazament; azóta róla semmít sem hallottam, míg egy pár hét előtt megint ide jött. Szegénynek hypochondriája egy rögeszmében pontosult; abban t. i., hogy ő nehányszor én ellenem s némely megyék cselekvésmódja ellen s a muszkák mellett szólván: ő nekem s a szabadszellemeű pártnak feladatott; a *Hírlapban* megjelent cikkekben, főként az

enyimekben ő érdekeltetik; reá czéloz Lukács az *Allgemeine*-ban megjelent nyilatkozatában. Mindezek következtében ő perbe fog idéztetni; az országgyűlésen előforduland neve s gyalázattal fog bélyegeztetni sat. sat. Priesnitztzel egyet értve, minden lehető próbálunk megnyugtatósára vagy gyógyítására; sikerült is némely képzetét eloszlatni s aggodalmai egy részét lecsillapítani; de azon képzettel nem akar felhagyni, hogy csakugyan feladták őtet neked s más barátinknak. Ére nézve a szerencsétlen számára gyógyszerül szükségem lenne tőled egy levélre, melyet neki megmutathatnék s melyben biztosítanál, hogy őtet neked fel nem adták s hogy Te végire járván, bizonyossá tehetsz, hogy máskor is ily ellenei feladás nem tétetett s országgyűlésén róla, mint országgyűlési tárgyról senki sem is gondolkodik. Lukácstól is szint ily levélre volna szükségem; azért kérlek, szólítsd fel őtet e végre nevemben szíves idvezletem mellett. Áldjon az ég!

Barátod . . .

XXVII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. jul. 20.

Kedves Barátom! Jun. 11-iki leveled óta mást nem vettem; s így csakugyan Jun. 11., [melyhez egy cikk volt csatolva] Jun. 20-iki, 29-iki [midőn a *nemzeti körállapothoz* a pótlékcikket küldöttem], Jul. 1-ről [melyben volt a Lovassy melletti felszólítás zárva], Jul. 10-iki és 15-iki leveleimre várom válaszodat. De még május 27-iki, 29-iki soraim több tárgyaira is nagyon óhajtanék egy pár szó feleletet vehetni.

Leánykáim — kik mint tudod, Tünczeréknél vannak — eddig a *Hírlapot* olvassatták Taschnernek — ki Tünczeréknék sógora — járván egy példány; de ezen példány elmaradván, ők pedig — minek nagyon örülök — tovább is olvasni akarván: kérlek, ha van kapható példány, egyet az év kezdete óta tégy számomra félre s a mostantól következő számokat rendszeren küldd hozzájok; ők laknak Veréb-utcza új Fessel-féle házban.

Maradok . . .

XXVIII.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. aug. 4.

Levelet levélre, kérést kérésre halmozok hozzád; amazokat azon reményben, hogy ha sok dolgaid mián nem igen válaszolhatsz is, egyszer csak fogsz nekem irhatásra is egy kis időt kigazdálkodhatni; kérésimmal pedig jószágod rovására vétkezek, bocsánatért könyörögve s azt reménylve. Mostani kérésem

következő. Bizonyos hirdeteménynek magyar és német ujságokba leendő iktatása tárgyában irok mai postával Fényes Eleknek, mint a magyar gazdasági egylet . . . [Török úgy tudom, nem levén már Pesten]; ha valahogy ő sem lenne Pesten, kérélek méltóztassál azon levelet felbontani s az abbani kérést teljesíteni.¹⁾

U. i. Fényes lakását nem tudván, a *Magyar gazda* szerkesztőségéhez utaltam az említett levelet.

XXIX.

Kossuthnak. Freywaldau, 1843. aug. 5.

Kedves Barátom! Egy levelemben tettem említést egy cikkről, az erdélyi úrberről szólóról, melyet még a múlt Deczemberben küldöttem volt az *Erdélyi Híradó* szerkesztőségének; de a mely mindeddig meg nem jelenhetett s a mint már most bizonyos tudósításból tudom, meg sem is fog jelenhetni. Ezen meg nem jelenhetésnek egyedül tartományi szűkeblűség s azon túlságos szigor oka, melylyel most az erdélyi könyvvizsgálat kezeltek. Ezen cikkben semmi sincs, minél keményebb dolgok s igazságok a magyarhoni hírlapokban naponta meg ne jelenének; azért azt hiszem, hogy az ottani censurát meglábolhatja. Kérélek tehát, Barátom, méltóztasd megpróbálni s ha átbocsáttatik, úgy akár a *Hírlap Értekezéjében* adj neki helyet, akár pedig mint kis röpiratocskát külön nyomasd ki. Közelebbről egyedül Erdélyt érdeklő levén, lehet, hogy nem fogod a *Hírlapnak* még *Értekezéjében* is maga helyén levőnek találni; azonban talán többen is fognák — legalább Erdélyben — olvasni, ha röpiratként jelenik meg. Célom természetesen az, hogy mentől többen olvassák s még pedig épen Erdélyben; mert igen szükséges, hogy azok ilyesmit s épen énféle embertől jövőt olvassanak. Ha röpiratalakban nyomatod ki, úgy azon kis összeget, mi abból a nyomtatás költségein feljül bejöne, akár az ipar-egyesület, akár a kisdedővő-egyesület tőkéje gyarapítására adnám.

Nem szemrehányáskint említem, hogy több leveleimre nem vettem válaszat: csoportos dolgaid bőven elég okok s mentségek; de nagyon szeretném tudni, hogy jlesen Június 11-iki levelemet s az ahhoz csatolt *Országgyűlési újjászágróli* cikkemet vettek-e? Ezenkívül Június 20-kán, 29-kén, Július

¹⁾ Egy hirdetésről van szó e levélben, hogy okt. 2-án ménesének felét elárverezé. A hirdetés meg is jelent. Az árverezés megtörtént s 101 lovat adott el kb. 26.000 ezüst forint.

1-én, 10-kén, 15-kén, 20-kán s Augusztus 4-kén írtam neked. Ezekre, valamint Május 27-ki, 29-ki leveleim több tárgyaira még nem vettem válaszodat.

Csak ma olvastam a *Kérdések legkényesbibe* című vezércikkedet. Ha soha egyebet nem írtál volna s nem írnál, e cikk már magában mind írók, mind hazafiak közt első helyre lenne képes nem csak pillanatra, de maradandólag helyezni. Mi silányan és soványúl jelennek meg e mellett az én e tárgyról szóló cikkeim; de ily móddal árnyékoltatni öröömre szolgál.

Áldjon az ég! maradok . . .

XXX.

Kossuthnak. Zsibó, 1843. okt. 19.

Kedves Barátom! Megválásunk óta még nem írek Neked,¹⁾ gondolván, hogy levelem nem fog Pesten találni; míg e soraim felvászorognak, talán Te is vissza lészesz fiumei utadból térve. Én képtelen rossz útban, még egy helyt ökör-előfogatra is szorulva, de szerencsésen megérkeztem a már megkezdett árverésre. Az árverés várakozásomat feljűlmuló jó eredményű volt. 101 ló kelt el s mintegy 26.000 efrt jött be. Az angol-székely ivadékok részint már el voltak adva, midőn megérkeztem; de mégis vettem a számodra kottót 301 frton; nem kijeleltek, de jök. Ha nincs reájok szükséged, vagy hozzájok kedved: szívesen megtartom; ha pedig van, úgy néhány hét múlva felküldöm; akkor még más lovat is kelletrén felküldenem.

Az öcsém, Wesselényi Ferencz, nyolcz éves fia mellé keres nevelőt: ezen nehéz feladatban hozzám is folyamodott s folyamodik általam hozzád is; kérünk, tudakozódj s tudakozódtass. Becsületes magyar családnak jóvérű ivadékát jó nevelő szerzése által jó emberré s igaz polgárrá alakíttatni: üdvös tett.

Szemem többnyire tűrhetőleg van; lábom sokkal rosszabbul. Ennek az itt járó rémítő rossz idő is lehet oka. Epen ezen állapotja lábomnak, a borzasztó rossz út s itteni sok dolgom bajosan fogják engedni, hogy ezen hónap végével Pestre menjek. Oly sokáig valék fészketlen, hogy most valahára abba beleülhetvén s bele melegedvén, bajosan mozdulok ki belőle. Barátinkat szívesen köszöntvén, maradok . . .

¹⁾ Wesselényi 1843. aug. 24-én elhagyta Freywaldaut, 26-ika óta Lévardon időzött Kollonicsnál, honnan többször Pozsonyba is berándult, majd Adáandra ment s szept. 20-dika tájt ért Pestre, hol Kossuthtal találkozott. Onnan okt. 2-dikára ért haza Zsibóra.

XXXI.

Kossuthnak. Zsibó, 1843. nov. 14.

Kedves Barátom! Ezennel küldöm neked a két kanczát. Ki őket vezeti, viszen még egy hátaslovat Kollonics számára Lévárdra s onnan azon két lovamat, melyet ott hagytam, lehozandja. Ennél fogva ezen lóvitel s hozatal közös lévén, az — az ide mellékelte szerint, — azt hiszem, illően leszen elosztva. A Te részedre, mint látod, 16 f. 32 kr. esik; a lovak ára pedig 301 f.; s tehát 317 f. 32 krt fogsz Te nekem, majd mikor felmegyek, fizetni vagy arról kötelezvényt adni. A két kancza jó hámos, s mindkettő hátas is; azt hiszem, hogy csikózók is. Nemesak óhajtom, de bizton reménylem is, hogy meg leszes velek elégedve s nem leszen bennök károd. A vezető az egész pénzbeli illetményt itt kezéhez kapta; azért neki csak kötőfékpénzt s egyebet semmit sem vagy fizetendő. Áldjon az ég! Maradok . . . [A lovakat vezető ember által küldte.]

XXXII.

Kossuthnak. [Postán.] Zsibó, 1843. nov. 14.

Kedves Barátom! Ma indult a számodra vett két kancza Pestre. Tíz nap van a vezetőnek Pestig menésére számítva. A kanczák jók, kivált a barnapej. Azt hiszem, hogy mindkettő csikózó, hágatva mindkettő angol televér ménnel van s mindkettő angol televér mén leánya s a barnapej anyjáról is angol televér ivadék, mert csak nagyanyja volt eredeti székely kancza.

Egészségem nem hiszem, hogy tavaszig engedje a felmegetelt: lábom nagyon rosszul van s szemem állapotja is, nem gyors léptekkel ugyan, de hanyatlik. Áldjon az ég! Maradok barátod . . .

XXXIII.

Kossuthnak. Zsibó, 1843. nov. 19.

Kedves Barátom! Ezen levelem vételekor bizonyosan kezdedben lesz már f. 14-iki postán küldött levelem. Reménylem, hogy akkorra az ugyanaznap felindított lovak is meg lesznek érkeve. Bár a temérdek rossz utban baj nélkül érkeztek legyen meg s bár meg lennél velük elégedve.

Én 1838-ban a pesti vakok intézetére alapítványt tettem — ugy emlékezem 500 frtnyit — de oly móddal, hogy ezen alapítvány csak akkor váland kamatolandóvá, midőn én honomba s lakomba vissza fogok térhetni; ez már most megtörténvén.

kérlek, tégy nevemben az illető helyre felszólítást, hogy küldjék meg nekem azon akkor adott kötelezvényemnek mássát és add tudtokra, miszerint azon kamatra ez év okt. 1-től számíthatnak.

Látogatások s foglalatosságok annyira elveszik minden időmet, hogy a hirlapoknak is egész halmaza van előttem; bár a pesti körlevél ismét ezek között volna; egy csomó bosszúságtól lennék ment. Ez sok rossznak lévő vagyis fagy mérője.

Lukáts Mórítznak f. hó 3-án írtam s kértem, miszerint a *Szózat* fordításának megjelenését a velem közlött terv szerint eszközölje; e végre 500 frtról Wodianerre szóló utalványt is küldöttem kezébe. Kérlek, tudd meg tőle, vette-e ezt s miben van a dolog? Óhajtanám mentől hamarábbi megjelenését. Barátinkat szívesen üdvözlem s maradok . . .

XXXIV.

B. Wesselényi *Kossuthnak*. Zsibó, 1844. jan. 14.

Kedves Barátom! Rég akarok neked írni, de hol bajok, hol fájdalmak zavarnak s tesznek alkalmatlanná csak megkezdésére is mindannak, mit neked mondani kellene s mondani akarnék. Most is roppant fájdalmak közt, azért csak röviden íratom e sorokat. Nagy örömmel olvastam a Széchenyi tervére írt cikkeidet; nagyon kíváncsi vagyok látni: mi hangon fog ő most szólani.

A kanczák árát a kereskedelmi társaságnál egy actiára szántam, azt még 500 frtra pótolván; ugyannerre szántam azt is, — hasonlóan pótolván, mi a *Szózat* német kiadásából tiszta haszonnal jövend.

Kérlek, tudósíts, az urbéri cikkemmel mi történt?

Hajdani ismerősünk a pozsonyi sétatérrel most Budán van — a mint hallom — nagy nyomorúságban. Lakása Rácsváros, Az aranykézhez utczában Nro 724. Kérlek, küldj neki részemről 10 e. frtot.

Mihelyt magamat arra képesnek érzem, bővebben írok; addig is élj boldogul.

XXXV.

Kossuthnak. Zsibó, 1844. márcz 11.

Kedves Barátom! Fogadd a következő felszólítást, ha tetszik, használd azt, akár úgy mint áll, akár módosításokkal.

Csak nem szünek fondorkodó ármány s értetlenség az *Augsburgi Allgemeineinét* dolgainkról részint gonosz, részint fonák cikkekkkel ellátni; s annak szerkesztősége nem szünik azokat kitiünő készséggel közrebocsátani. Mind azon helyzet, melyet

a nemzetek családjában elfoglalni értelmi s alkotmányos fejlődésünk meghívott s feljogosított, mind magunk s külföld iránti kötelességünk már rég bekövetkezetté annak idejét, hogy magunkat rágalmaztatni, magunkon szennyet hagyni s a külföldet magunk felől tudatlanságban maradni vagy épen balítéletekkel eltelni ne engedjük. Mióta ennek ideje eljött, szégyen és bűn súlyát halmoztuk a hallgatás hanyagsága által magunkra. A külföld naponkint inkább akar s óhajt rólunk tudni s kíváncsin és mohón kap a sajtóságos helyzetű és sajtóságos vérű nemzetről minden tudósítást: rosszakaróink tudták ezt már jó darab idő óta s tudják mindinkább használni; mi pedig keleti indolentiánkban legfeljebb morgunk; de a dolgon segítest nem igen kísértjük s annyival kevésbé a bajnak gyökeres orvoslását. Hiszem én s tudom mind másoktól, mind saját tapasztalásomból, miszerint sok elferdítésekre küldtetek illő czáfolatok, melyeket azonban vagy visszautasítottak vagy hallgatással elmellőztek; de a czáfolat s felvilágítás ily egyszerű merénynél kívül nem lenne-e más út és mód tudatni a német s más külföldi nyelven olvasó közönséggel a helytelenséget s azon igazságtalanságot, melylyel ellenünk minden rágalmat kikürtölnek; magunk mentségét s a dolgok valódi állásának tudatását pedig ugyszólván soha is közre nem bocsátják; most, midőn a köznyilvánosság világszerte felvilágosító s hol kell, sujtó hatalmát annyira gyakorolja, nem lehetne-e épen ezen nyilvánosság útján és által védni magunkat azon sebző nyilak ellen, melyeket botor tudatlanság vagy gonosz szándék reánk mért? Nem lehetne-e e nagy ítélőszék elébe idézve, reánkényszeríteni a csak hamis vagy félszeg világ terjesztőit a való igazi fényének feltüntetésére? Gondolkodnunk kell, uraim, ily eszközökről; mert a mellett, hogy az ellenünk szórt gúny s rágalmak szívsebzők, a mellett, hogy nemzetnek meggyaláztatást tűrni még egyénnél is kevésbé szabad, azt se felejtjük, miszerint nemcsak valószínű, sőt bizonyos, hogy az ellenünk szórt s meg nem czáfolt vádakat egész Európa előbb lassankint s végre teljesen elhíven, a közvélemény óriási hatalma fel fog ellenünk támadni; már pedig valaminthegyen s úgy, melyet egy nemzetnél közvélemény kárhoztat, amaz hatását, ez sikerét vesztvén, bukni fog: úgy nemzetnek, melyet a világ közvéleménye sujt, jövődjé bajosan lehet; s a nemzetek nagy családjának mostani naponta egymáshoz közelebbé váló s egymásra inkább ható viszonyában ily kárhoztató világszertei közvélemény, az attól sujtott nemzetre, minden körülményben gyakorolja káros és zsbibasztó hatalmát, de eldöntő pillanatokban megsemmisítővé válhatik s váland. Ily orvosló eszközt az ellenünk mindinkább terjedő ferde fogalmak s hamis vádak

ellen szabadjon nekem javallani, talán ez eszme, ha egyébre nem, jobbak óbresztésére fog szolgálhatni.

Alakuljon mentül több fontos és ismeretes nevet magába foglaló egyesület. Mihelyt ez 50--60 tagra szaporodik, intézzen az Augsburgi Allgemeine szerkesztőségéhez egy iratot. Ezen minden tag nevével ellátott irat fejezze ki, miszerint elkerülésére annak, hogy ne jöjjenek azon lapokban — úgy mint eddig — honunkról ferde vagy félszeg tudósítások, s ha jönnek, azok megigazíttassanak, hogy így azon ujság nagyszámu olvasója honunkat illetőleg hiteles s igaz tudósításokkal s értesítésekkel láttassék el, az alólirtak egyesültek s keblükből választmányt nevezvén ki, az által saját nevökben fognak ezen-túl: 1^{ször} Minden honunkat illető cikkre, mely azon hirlapban megjelenend, röviden, az irtak valóságát elismerő vagy tagadó avagy módosító nyilatkozatot küldeni, természetesen az ügy méltóságához, valamint az egyesülethez illő higgadsággal s egyenességgel. — 2^{ször} Időről időre mind a nálunki oly esetek-ről, s a közélet oly műveiről s jeleneteiről, melyek a külföldet érdekelhetik, mind pedig polgári alkotmányunk s anyagi és társadalmi helyzetünk sajátságairól rövid, részre nem hajló s pártszint nem viselő s mindig teljes hitelességü kütfőkből merített tudósításokat adand. 3^{ször} Minden említett illetén cikket, melyet azon szerkesztőség el nem fogad, a külföldnek többi legolvasottabb lapjaiba fogja iktattatni.

Második teendője az egyesületnek hasonlóan minden tag nevével ellátott hirdetményt küldeni Német-, Frank- és Angol-hon legjelesebb lapjaiba, melybe egyfelől a feljebb leirt s az *Augsburgi Allg.* szerkesztőségéhez intézett nyilatkozat közöltessék s az olvasó közönség figyelmessé tétessék az iránt, miként minden olyan honunkat illető tudósítást, mely az Augsburgi lapban megjelen, de a melyet az egyesulettől egy vagy két hónap alatt helyeslő, czáfoló vagy igazító megjegyzés nem követne, mindannyi bizonyosága lenne annak, hogy azon szerkesztőség amaz egyoldalú tudósításokat azon okból bocsátotta közre s az egyesület részéről felvilágosítást azért nem fogadta el, mert az olvasó közönséget tévutra kívánja vezetni. Másfelől tudtára adatik mindazon szerkesztőségeknek, miszerint azoknak mind az Augsburgi rólunk szóló cikkekre, annak küldött, de abban meg nem jelent feleletek és észrevételek meg fognak küldetni, mind pedig időről időre honunkról érdekes és hiteles cikkek fognak közöltetni.

Harmadik teendője lenne az egyesületnek elnököt s választmányt választani. Ezen választmány kötelessége: mindazon teendőben, mely részint az Augsburgi szerkesztőségét, részint más hirlapokat illetőleg feljebb kifejeztetett, folytonosan, lelki-

ismeretesen s pontosan eljárni, eljárásáról az évenként egy vagy kétszer tartandó közgyűlésnek számot adandó.

A levelezés költségére minden tag évenkiut 3 frtot fizessen.

Ezen terv létrejötteinek egyik akadályja lehetne, ha nem találkoznék a két magyar hazában 50—60 honfi, kit sértsen s kinek fájjon az, hogy gúny s rágalomk szórtnak honunk ellen, ha nem lenne még csak ilyen kicsiny szám is, mely átlássa annak nemcsak fontosságát, sőt parancsoló szükségét, miszerint a külföldet kelyzetünk, dolgaink s ügyünk iránt tévedésben hagyni s a világ közvéleménye ellenünki alakulását elnézni nem szabad. De lehet-e és szabad-e ily gyávaságot, ily bűnös részvétlenséget, ily rövid és homályos látást tenni fel vagy csak képzelní is a két hon fiáról? — Másik akadály lenne, ha nem lehetne választmányt s abba szerkesztőket találni, kik a teendőkben buzgón s czélszerűn eljárni tudjanak és akarjanak is: ilyesminek feltéte is sértőbb lenne, hogysen erősen ne hinném. miszerint fognak elegen találkozni, kik olykori dolgozgatások valóban nem drága árán örömet megvásárolandják azon magasztos önézetet s azon dicsó állást, miszerint a honnak s igazságnak, annak becsületét, ennek szent ügyét diadallal kivívó bajnoki lehetnek.

* * *

Azt hiszem, kedves Barátom, hogy ezen terv létesülése következtében mind az ellenünki ferde és gonosz tudósítások megritkulnának, mind pedig az augsburgiak azon dilemmába helyezettének, miszerint vagy czáfolatainkat s értesítéseinket közre kellene bocsátniok, vagy magokra sütnék az olvasó nagy közönség előtt a részrehajlás hitelt s becsét rabló bélyegét. Ezen nem kicsiny nyereség mellett a külföldöt valódi állásunkkal s eseményinkkel nemcsak legigazabban s kimerítőbben hanem oly móddal ismerkedtetnők meg, mely nyilvánosságnak hódoló s önbecsületét híven őrző nemzethez legillőbb. — Igen szükséges lenne, hogy az egyesület mentől több részint valóban, részint czímmel jeles tag alkossa, főként a külföldre nézve jó lenne, ha mentől több Gróf és Báró nevét olvasná; egy pár Herczegi névnek is jó hasznát lehetne venni. — Kiket az egyesület tagjának megkapni óhajtani kell s reményleni lehet, azokat jó lenne, hogy néhányan, kik előbb a tervben megegyeznek, egyenkint felszólítsák. Én ilyekről gondolkozván, következők jutának eszembe, s azok közül a megvontakat szívesen fel is fogom szólítani. — Magyarhoni mágnások közül: 1. Andrásy Károly gr., 2. Apponyi Lajos gr. 3. Apponyi Leopold gr. 4. Batthyányi Lajos gr. 5. Batthyányi Kázmér

gr. 6. Batthyányi Iván gr. 7. Battyhányi Fülep hg. 8. Dessewffy Emil gr. 9. Draskovics Antal gr. 10. Eszterházy Mihály gr. 11. Eszterházy József gr. 12. Eszterházy Kázmér gr. 13. Eszterházy Pál gr. 14. Eszterházy Miklós hg. 15. Eötvös József b. 16. Erdődy János gr. 17. Erdődy Sándor gr. 18. Jósika Miklós b. 19. Károlyi György gr. 20. Keglevics Miklós gr. 21. Majtényi Antal b. 22. Majtényi László b. 23. Orczy Lajos b. 24. Orczy István b. 25. Odeschálchy Ágoston hg. 26. Pálffy József gr. 27. Pálffy Antal hg. 28. Perényi Zsigmond b. 29. Pejacsevics János gróf. 30. Pejacsevics Péter gr. 31. Pejacsevics László gr. 32. Prónay Albert b. 33. Podmaniczky Lajos br. 34. Podmaniczky Andor br. 35. Szapáry Ferencz gr. 36. Szapáry Antal gr. 37. Széchenyi István gr. 38. Széchenyi János gr. 39. Teleki László gr. 40. Úrményi József gr.(?) 41. Vay Miklós b. 42. Vay Lajos b. 43. Vay Dani gr. 44. Wenkheim László b. 45. Zay Károly gr. 46. Zichy Ottó gr. 47. Zichy Hermann gr. — Az alsó tábla tagjai közül ezek jutnak eszembe: 1. Almássy Pál. 2. Aigner Ferdinánd. 3. Bánhidya Albert. 4. Bárczay Mihály. 5. Batthyány Ferdinánd. 6. Beöthy Ödön. 7. Bezerédi István. 8. Bónis Sámuel. 9. Ciniotti Lajos. 10. Csernovics Péter. 11. Draveczky Alajos. 12. Eischel János. 13. Erős Lajos. 14. Fehér Lajos. 15. Fehérváry Miklós. 16. Ghiczy Péter. 17. Ghiczy Kálmán. 18. Hertelendy Miksa. 19. Horhy Mihály. 20. Horvát Antal. 21. Josipovics Antal. 22. Kállay Ödön. 23. Karácsonyi László. 24. Kerkápolyi —. 25. Klauzál Gábor. 26. Komáromy György. 27. Kubinyi Ferencz. 28. Lónyay Gábor. 29. Lónyay Menyhért. 30. Nagy Károly. 31. Olgyay Titus. 32. Palóczy László. 33. Pázmándy Dénes. 34. Perczel Móricz. 35. Ráday Gedeon. 36. Radvánszky Antal. 37. Ragályi Miksa. 38. Szárics József. 39. Silber Antal. 40. Say István. 41. Semsey Béla. 42. Somsich Pál. 43. Szegheő József. 44. Szemere Bertalan. 45. Szentkirályi László. 46. Szentkirályi Móricz. 47. Sztojka Imre. 48. Szombatfalvy Antal. 49. Szalay László. 50. Tallián János. 51. Török Gábor. 52. Trefort Ágoston. 53. Uray Pál. 54. Várkonyi Ádám. 55. Vukovics Szabbás. 56. Wenkheim Béla. 57. Zomborsevics Ferencz. 58. Zsedényi Eduárd. 59. Zsoldos Ignác. — Vidéki barátaink s ösmerőseink közül csak következőket említem: 1. Augusz Antal. 2. Beöthy Lajos. 3. Balogh János. 4. Csányi László. 5. Csapodi Pál. 6. Csapó Dániel. 7. Deák Ferencz. 8. Döry Imre. 9. Eötvös Mihály. 10. Horváth Vilmos. 11. Kovács Lajos. 12. Kovács Bencze. 13. Ör. Pázmándy Dénes. 14. Pulszky Ferencz. 15. Stettner György. 16. Szentiványi Károly. 17. Ujfalvi Miklós. 18. Ujházy László. — Pestiek: 1. Bajza József. 2. Benyovszky Péter. 3. Bártfay László.

4. Fáy András. 5. Fényes Elek. 6. Frankenburg Adolf. 7. Gaal József. 8. Henszlmann Imre. 9. Kossuth Lajos. 10. Kuthy Lajos. 11. Lukács Móricz. 12. Szontagh Gusztáv. 13. Török János. 14. Vörösmarty Mihály. 15. és 16. a két Vachot. Erdélyiek közül: 1. Bánffy Albert b. 2. Bánffy János b. 3. Bánffy Dániel b. 4. Bély Ferencz gróf. 5. Bély György gr. 6. Bethlen János gr. 7. Bethlen János ifj. gr. 8. Bethlen Imre gr. 9. Bethlen Pál gr. 10. Bethlen Gábor gr. 11. Bethlen Farkas gr. 12. Bornemissza Ignác b. 13. Csáki György gr. 14. Degenfeld Ottó gr. 15. Degenfeld Imre gr. 16. Degenfeld Pál gr. 17. Huszár Károly b. 18. Karacsay Sándor gr. 19. Kemény Dénes b. 20. Kemény Domokos b. 21. Kemény István b. 22. Kemény Sámuel gróf. 23. Kemény József gr. 24. Kemény Ferencz b. 25. Mikes János gr. 26. Mikes Károly gr. 27. Horváth István. 28. Gyulai Lajos gr. 29. Mikó Imre gr. 30. Rhédey János gr. 31. Szász Károly. 32. Teleki Domokos gr. 33. Teleki Elek gr. 34. Ujfalvy Sándor. 35. Ugron István. 36. Weér Farkas. 37. Wesselényi Miklós b. 38. Wesselényi Farkas b. 39. Wesselényi Ferencz b. Összesen 178.

Ezen 178 jól tudom, hogy nem fog mind az egyesületbe lépni s talán nem is mind arra való; ellenben vannak még bizonyosan mások, arra készek s alkalmasak s így azt hiszem, hogy 50—60 csak fog találkozni.

Az évenkinti 3 f. ha kevés, vagy — a mit inkább hiszek — igen sok, változtasd.

Fő dolog — s azt talán a felszólításban is jó lenne nyilván kifejezni — miszerint a kormányt érdeklőleg mindenkor s mindenben lehető legnagyobb kimélet tartassék szem előtt s hogy soha egy cikk is ne küldessék, mely a tagok közül a rebbenezesebbeket megijeszthetné, vagy éppen ellenmondásra bírhatná. — Azt is jó lenne az első közgyűlésen határozatkint kimondani, miszerint ha a választmány részéről olyasmi bocsáttatnék közre, mit valamely tag nem helyesel, ez iránti nyilatkozatát a választmánynak küldje meg, vagy a közelebbi nagygyűlés elébe terjeszse; de míg az egyesület tagja marad, hírlapokban ama cikkek ellen fel ne szólalhatson.

Kérlek, járj végire, hogy Köleseinek kéziratai közül a t. társaság miket ismer és melyek vannak birtokában.

Már hógylétem felől is kellene valamit írnom; nem azt, hogy minő élvezetek közt telnek napjaim, hogy minő kedélyem, hanem hogy milyen lehetne; gondolhatod, ha mondom, hogy most is teljes nyomorék vagyok, pálczával is alig vánszorgok s csak néhány nap óta szünt az a szörnyű fájdalom, mely

szinte négy hétig éjjel-nappal kínozta; s ha mondom, hogy szemem világa most darab idő óta oly borzasztó gyorsasággal hanyatlik, miként a már nem sokára virítandó fák zöld lombjait megláthatni nem reménylhetem! Áldjon az ég!

XXXVI.

Kossuthnak, Zsibó, 1844. ápr. 19.

Kedves Barátom! Küldöm ezennel, miről a minap egy levelemben említést tettem. Ezen nagyböcsű irat, mint látni fogod, szegény Kőlcseinek országgyűlési naplója. Gyönyörű egyszerű, derült könnyűség s azonban komoly és szilárd mélység lehelli az egészet át; tükre szép és tiszta lelkének s eszének, nagy kár, hogy bevégezve sincs s két nagy hézag is van benne; de még nagyobb kár, hogy mostanság bajosan lenne közrebocsátható; mégis jó lenne, ha legalább országgyűlési barátaink olvashatnák.

Kérlek, tudósíts jan. 14-iki és márcz. 11-iki leveleimet vetted-e?

Miként van, hogy a telekdíjnak a vármegyében lett elfogadásáról a *Hírlap*-nak eddig kezembe jött (343. sz.-ig) számaiban említés nincs? Kérlek, írd meg azt is, hogy miként fogod ezentúl hírlapi olly üdvös működésedet folytatni s hogy mi okozta a *P. Hírlap* szerkesztőségéről lemondásodat?

Hogy én miként vagyok, megmondandja néked ezen levelem megadója, juhászatom felügyelője, Nagy Lázár.

XXXVII.

Kossuthnak, Zsibó, 1844. ápr. 23.

Kedves Barátom! Kellemetlenül hatott reám s lepe meg az, mit apr. 18-iki leveledben journalistikai jövendőd kilátása felől írsz. A közlött körülmények engem is azon hiedelemre kényszerítnek, miszerint tagadó választ fogsz kapni. Lehet-e valami észnek s erénynek hódolót botránkoztatóbb, lehet-e honfit szomorítóbb, minthogy van Európának polgárisodást igénylő részében egy hely s hogy e hely épen honunk, hol arról kell most gondoskodni, s az iránt aggódni, hogy egy Kossuth mikint élhessen meg s mikint dolgozhasson. És pedig e kettős kérdés létezik, — minden igaz honfinak teljes részvétét s komoly aggodalmát híva fel. E kérdés s ez aggodalom előttem már olly váratlanul s meglepővé lett volt, miszerint magamat beletalálni sem vagyok még képes. Most hirtelen következő ötlött eszembe: Az *Erd. Híradót* közelebbről négy jó ember vette meg, kik közt Teleky Domokos s két Kemény, ha fenn tagadó

választ kapsz, a közelebbi félév vége felé a *Híradó*ba kikürtöltetnék, miszerint Te annak dolgozó s irányt adó vagy is vezető tagja leendesz. Erre a *Híradó* birtokosai, ha józanon gondolkodni s számítani tudnak s akarnak, reáállanak, s ha reáállanak, lapjok becsé annyira fog növekedni, hogy örömet lephetnek veled oly egyezésre, mi reád nézve a dolog anyagi részét illetőleg, legalább a körülmények lehető jobbanfordultáig elfogadható lehetne, s neked, ha a mostanival talán fel nem is érő, de mégis nagyon hasznos munkássági kört nyitna.

Az általam javalt egyesületre nézve hogy én mit fogok tenni, az, egészségi állapotom által oly kicsinyre szorított képességemen kívül inkább attól függ, hogy Te és Ti mit tartotok általam teendőt szükségesnek. Áldjon Eg!

U. i. A kereskedelmi részvényekre nézve: én erre számítam — mint már írtam — 1-ór nálad levő 300 frtot, 2-or mit a *Szózat* fordításából kapni fogok; mintegy 300 frtot. Ezen kívül 3-or a *Szózat*ért Wigandtól kapandó mintegy 1000 frtot. Ezen 1600 frtot kipótolnám 2000-re, hogy négy részvényre írhassem engem be, hogyha nem szükség az egész mennyiséget egyszerre tenni le. Kérlek, írd meg, hogy ezen fizetés ideje s rendi mikint van?

XXXVIII.

Kossuthnak. Zsibó, 1844. máj. 4.

Kedves Barátom! Sem módom, sem időm körülményesen írni; ezt ha lehet, később megteszem, most csak röviden, de nagyon sürgetőn. Egészségem s nevezetesen szemem állapotja oly fordulatot vett, hogy már mindenből kifogyván, csak a homeopathia az, mi még talán-talán segíthetne; nem mintha e segedelemben nagyon bíznám vagy azt reményleném, hanem mivel abban van még észszerű lehetőség; azért kötelességemnek érzem ezuton is mindent elkövetni. Én oda, hol homeopathák vannak, nem mehetek: mert nem vagyok mozdulható s mozdítható állapotban; ezért homeopathát kell ide beszereznem. Itt van egy egyes és derék, de a ki Belső-Szolnok megye orvosa, s Deézsről 8 mfnyi távolságról ez iszonyú roppant rosz utakban ritkán jöhet ide s keveset mulathat itt; nekem pedig olyan kell, hogy addig, míg szemem állapotja valamerre eldől, mindég vagy többnyire itt legyen. Kérésem tehát nem egyéb s nem kisebb, hanem hogy szerezetek nekem egy hom. orvost, ki haladék nélkül lejöjjön s egy pár hónapot itt töltsön. Tudom, hogy e minő nagy kívánság; tudom, hogy erre magát már megtelepedett s terjedt praxissal bíró orvos bajosan fogja rászámni; de a megszorult mindent próbál; másfelől kész volnék a szo-

katlan s terhes dolgot tetemes áldozattal is lehetővé tenni. Fiatal orvost hihetősön inkább lehet kapni, annival inkább, mivel egy ilyen e környékben biztos jövendőre számíthatna. Ha ilyen jönne, az orvoslásomat a deézi dr. Szöcscesel s az odafentiekkel egyetértve folytathatná. Mindenesetre haladék nélkül kell, hogy valakit kapjak; mivel szememet illetőleg úgy vagyok, hogy most még van; de féltő: nem sokára nem lenne mit orvosoljanak. E levelemet kérlek, közöld, a kivel jónak látod s tegyetek, mit lehet. Kér barátod

XXXIX.

Kossuthnak. Zsibó, 1844. máj. 15.

Kedves Barátom! Mit az élelmi aggodalomról írtam, azon nem értettem azt, hogy Téged a majdani megkoplalástól féltenelek; jól tudom, hogy van annyid, miből gondosság s ügyesség mellett megélj; s tudom, hogy a szükségest s annál többet is magadnak megszerezni képes vagy; de e mellett mégis volt s kellett aggodalomnak lenni; mert épen, mitől én félek mint barátod, s félek mint hazafi minden igaz honfival együtt az, hogy léted annyira kivéteket hozzád méltó sorából s hasznos munkásságod annyira korlátoztatik, miszerint élelem gondjai közt kelljen napjaidon keresztül tengődnöd. Neked minden idődot s egész erődöt a honnak kell szentelned. Ha ez nem történhetik, tévesztve van hivatásod, s a benned bírt kincs használatlan hagyva. Mit az *Erd. Híradóra* nézve írsz, mind helyes és igaz; azonban a legrosszabb esetre az abba leendő dolgozásod felőli készséged nyilatkozata rám nézve nagy vigasztalás.

Fogtál Nagy Lázártól hogylétem felől körülményesb hírt hallani; fogtad f. hó 4-iki levelemet is venni. Az ebbeni kéresem lehető eszközléséért újra is esdeklek. Nem akarnám, hogy magamat vádolhassam, még kevésbbé, hogy mások vádolhassanak arról, mintha szemem megmentésére mindent el nem követtem volna, mi ésszerűn tehető- s teendőnek látszott. Hogy szemem mennyire van, vagyis jobban mondva mennyire nincs, meg fogja Eötvös mondani; azért most e dögtestről többet nem szólok s inkább valami egyébről.

Két tárgy van, mire épen most figyelmet fordítani szükségesnek tartok. A partium megyéi ellen kimondatik az elmarasztaló ítélet. Ez a kormány e tárgyban irányára nézve reményt adó hévmérő; mert ha ő a követnemküldést pártolni akarta vagy akarná: ha már meg nem akadályoztathatta is azt, hogy a pörbeidézés által e tette saját fiscusa által a helytelenség bélyege ne ütessék, legalább eszközölhette s bizonyosan eszközölte volna is azt, hogy a pör húzódván, az országgyűlés

alatt ítélet ne hozattassék. De a RRnek azzal, hogy ítélet hozatott, még korántsem kell s szabad megelégedni. Szükséges egyfelől, hogy az ítélet végrehajtását sürgezzék, még pedig nagyon és untalan; szükséges továbbá, hogy az elítéltek újra pörbe idéztessenek, mert különben sem azon törvény czéljának, sem a toties-quoties értelmének elégtéve nincs. A dolgok most itt úgy állanak, s az emberek annyira víve már vannak, hogyha látandják, miszerint az elmarasztalás nemcsak tréfa s a végrehajtás megtörténend, és hogy a meg nem jelenést makacsul folytatván, újra idéztetnek, újra meg újra elmarasztalandók, bizonynyal még ez országgyűlésre s most hamarjába fognak követeket küldeni. Erről csaknem mernék kezeskedni; de csak úgy, ha mint mondtam --- az országgyűlése által az említettek esz- közöltetni fognak.

A másik figyelmet s cselekvést igénylő tárgy következő: Az unio eszméje Erdélyben napról napra több pártolóra talál, s már jó részt a szólók és cselekvők többségéé lett; de az erdélyiek nem kevés sajtáságaihoz tartozik: hogy szeretnek úgy szólván maguk után jártatni. E sajtáság több más sajtáságaival együtt hihetősön kicsiny vagyis gyenge voltának szüleménye; a gyenge többnyire az erősnél inkább megkívánja a kedvébeni járást, s részvétlenség vagy elmellőzés nyilvános bántásnál is inkább sérti; a szép, de gyenge nem örömet csatlakozik s adja át magát, de utánjárást követel. Az unio több olly ellenzői, kik az erdélyieket jól ismerik, azt hírlétké el, hogy Magyarhon nem igen óhajtja az uniót s főként hogy az ellenzék főbb tagjai hidegséggel vannak az iránt. Ezen ármány minden egyebeknél nagyobb sükerű lón; s be kell ennek ellenkezőjét bizonyítani, ha nem akarjuk, hogy a már gyökeredzeni s terjedni kezdő növénye az unio óhajtásának itt Erdélyben hervadásra jusson. Itt a múlt országgyűlésen az unio eszméje már jócskán előkészítve, úgyszólván elfogadva volt az által, hogy egy olly biztosságnak leendő kinevezése határoztatott, melly a Magyarhon részéből hasonlón kinevezendő választmánynyal az unio tárgyában majdan értekeződjék. Az erdélyiek ennek következtében azt várják s méltán is várhatják, hogy a magyarhoni RR. ezen választmányt még a jelen országgyűlés folyta alatt kinevezzék, melly azután azon küldöttséggel, melly Erdély részéről annak közelebbi országgyűlése által ki fog nevezetni, együtt dolgozhasson. Ha ez nem történik, azon kívül, hogy a dolog nagyon késleltetik, az erdélyiekben meg fog a részvétlenség felőli álvélemény az ügy teménytelen kárúra rögzödni. Ezért multhatlanul szükségesnek vélem e tárgyban mind a *journalistica* terén, mind az országgyűlésen mentől inkább s pedig mentől szembeötlőbben mozogni.

A kereskedelmi társaság részére a most júliusban fizetendő részvénymennységet kérlek, fizessd le azon 300 frttal, melylyel a két kancza árával tartozol. Áldjon ég! maradok barátod . . .

XI.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1844. jul. 1.

Kedves barátom! Sikerült posoni barátinknak Attomyrt a hozzám lejövetelre birni. Ennek következtében ő — azt hiszem, nem sokára Pestre érkezik. Szívesen kérlek, utasítsd s tanácsold, hogy Pestről akár Károly, akár Debreczen s Margitta, akár Nagy-Várad s Kolosvár felé miként jöhessen a legjobb s gyorsabb módon. Ily szerü kérést intéztem Bártfayhoz s Wodianerhez is, ez utóbbinak megirtam, hogyha kelleni fog, adjon Attomyrnak utiköltséget.

Mit máj. 15-diki leveledben a rudnói csudakuráról irsz, szívesen köszönöm.¹⁾ A baráti részvét, mit azon levél lehell, szívemet melegíté s örvendezteti a tanács, de eszemet épen nem elégítette ki, s kellemetlenül hat teendőim körüli magam elhátározását illetőleg. Nem igen lehet gyötrőbb helyzet, mint legkedvesb s legtekintélyesb barátink által olyasmire unszoltatni, mit az ész nem javall, sőt inkább tilt. Midőn barátinknak javalunk, főként a szív parancsát követjük s annak hallgatjuk sugallását; midőn magunk teszünk, az ész kell s azt igyekszünk, mint vezért követni. Ezért természetes, hogy te azt, mire felszólitsz, mint utósó reményhorgonyt reám szeretnél kényszeríteni; és szintoly természetes, hogy én, ki reménnyel sohasem bibelődtem, ki azt, hogy reménnyről nálam most már szó sem lehet, annyira tudom és ki az orvosi képesség tehetlenségét oly tisztán ösmerem, bizonynyal abba, mit te oly szívből és oly szívesen ajánlsz, észszerint bele nem egyezhetem; de azonban szív és ész, barátság és meggyőződés közt keserű tusát kell küzdenem. Még a télen kaptam vagy két helyről is a rudnói pap gyógymódját nekem ajánló levelet, ezektől alig menekedtem, midőn sokkal nagyobb ostrom intéztetek eszem józansága ellen: Balogh Jancsi irt s darab idő mulva megint irt, magasztalta, ajánlotta a papot s engem kért, sürgetett a mentől előbbi odamenetelre. Ezen ostrom is illón vala eltávolítva, midőn a te leveled érkezett. Észem mérlegébe uj és több súlyt semmit sem hozza, de szívembe roppant sokat. Orvosok, kotyfoló orvosok zúzták leginkább össze századnak daczolni termett egészségemet; magamon s másokon tett tapasztalások

¹⁾ L. e levelet *Történeti Lapok* I. 134. 1.

következtében napvilági fényben tünt fel előttem ezen kuruzslók rendszerének s működésüknek káros és veszélyes volta, s mindezek után csakugyan egy kotyfolónak adjam át kényre-kegyre nemcsak testemet, hanem — mondhatom — eszemet, vagy ha azt nem teszem, barátom kérését kellessék visszautasítanom s magamat annak tennem ki, hogy majd makacsság vagy hanyagságról vádoljanak; ez hidd el, igen kellemetlen választási kénytelenség. Azonban arra határoztam magamat, hogyha állapotom s jelesen lábom, annyira javul, hogy utazásra képes leszek, s addig dolgaimat elrendezem, mi megint nem kis bajt s munkát okoz, s nem kevés időt igényel, mert ezen inneni távozásom igen kétes jövődön (*így!*) s visszatérésemnek mind ideje, mind megtörténése nagyon bizonytalan, ha — mondom — ezen előzmények menetelemet lehetővé teszik, felmegyek s akkor lehet, hogy Rudnóra is elmegyek.

Az *Erdélyi Híradó* új birtokosainak írtam, de választ tőlök még nem kaptam.

Vetted-e máj. 15-iki leveletem? Isten veled! barátod.

XII.

Kossuthnak. Zsibó. 1844. jun. 4.

Kedves Barátom! Ez órában vett m. h. 31-iki leveledre válaszul. Fogtad eddig, f. h. 11-én irt leveletem venni. Láthatod abból, miszerint ha szinte a rudnói csudatevő iránt sem bizalmat, sem vonzalmat magamban legkisebbet sem érzek, s ámbár azt hiszem, hogy rajtam sem ő, sem senki is szememet illetőleg nem segíthet, mégis idegen nem vagyok *értetek* elmenni hozzá; de hogy most utra indulni, kivált orvos nélkül tanácsos épen nem lenne, s utazásra fájdalmaim miatt magamat képesnek nem is igen hiszem, és hogy ezért igyekeztem ügyes s legalább darabig folytonosan mellettem maradható homeopathát szerezni. Azt is láthattad azon levelemből, hogy Attomyrt posonyi barátink a lejövetelre reávétték volt s én azt hittem, hogy ő mentől előbb Pestre érkezik. Most közlött leveléből azonban úgy látom, hogy ő dr. Stapfot akarja maga helyett küldeni. Ezt én nem ösmerem s azért hozzá oly bizalmam, mint Attomyrhoz, nem is lehet; de azon igen kedvező körülmény, hogy ez húzamosabb ideig maradhat mellettem, elfogadnom javallják ajánlatát. Azért kérlek: sziveskedj a dolgot úgy rendezni, hogy Stapf mentől előbb leinduljon. Ha ő még egy darabig tartogathatja szememet, s ha azalatt lábom javulván, utazásra alkalmas leszek, vele együtt hihetősön felindulok. Két körülmény állhat ugyanis elő, mi felmenetelre bíránd: itt hitelesek által állítatik: miszerint egy öreg gr. Traumnét, ki

már évek óta vak volt, Marnzeller homeopathice annyira vitt, hogy megint lát s látása folytonosan javul. Én ennek következtében mindjárt irtam Marnzellernek s leírtam s homeop. orvosom által (ki értelmes ember, de csak ritkán s rövid időre jöhet ide) leírtattam bajaim mult és jelen állapotját s kérdést tettünk, hogy ily bajoknak orvoslását vállalja-e? a rudnói papra nézve pedig Balogh Jancsinak igen röviden s igen világosan megírtam bajomat s megkértem őtet: kérdezné meg a papot, hogy ily állapotnak javulását lehetőnek tartja-e; — ha már mind a két vagy valamelyik helyről biztató válasz jön: ugy kénytelen, tehát kész is leszek dolgaimat elrendezvén, felindulni.

Bár olvashattam volna mostani levedben journalisticai jövendődet illetőleg valami megnyugtatót. A *Híradó* mostani birtokosairól most sem kapék választ.

A bihari botrányokat károsabbak s kárhuztatás érdemlőbbeknek tartom, mint majd minden eddig történeteket. Ennek súlya csak egy felekezetet nyom s következőleg annál terhelőbbben s fájdalom! épen a mi felekezetünket nyomja. Nem az ellenfél által ingerelve vagy kényszerítve, hanem nyomoru provincialis érdekek miatt voltak oly készek az országos bünt elkövetni; s egymás ellen törve s egymással csatázva saját keblöket szaggatták s megmarczanglották. Mikor és minő vége lesz ezen dühöngéseknek? Valóban nálunk most bajosan tehet bárki is üdvesebbet, mint ezen pokolszülte korteskedés ellen dolgozni. E czélra minden illő módot el kellene követni: társulatokat kellene minden felé alakítani, az ir-mérsékleti társulatokhoz hasonlókat, melyeknek tagjai a korteskedésekbeni részt nem vétre köteleznék le magokat nemesi becsületökre. Ha én nem volnék már csak árnyék, ez volna azon nem kevés tárgynak egyike, mely körül erőteljesen s országgszerte agitálnék. Áldjon az ég! barátod.

XLII.

Kossuthnak. Zsibó, 1844. jun. 19.

Kedves Barátom! Közelebb látám a *Budap. Híradó* Aureliano-Széchenyianus programját. Annak kívált vége olyan, mintha a Széchenyi leggyanusítóbb korában használt tollával lenne írva; hogy pedig az Aurél nyomdokit követni igyekszendik, azt nyilván vallja. Én D. A.-t e hon egyik legveszedelmesebbé válendő emberének tartottam, oly veszedelmesnek, miszerint hiszem, hogy ha ő ily hamar el nem húny, valamelyikünknek ónja a másiknak agyát fúrta volna át s úgy hiszem, ezen ellenségtóli megmentése a honnak egy más nem utolsó fia

élte koczkáztatására érdemes lett volna. Emil nem hiszem, hogy bátyjához hasonló veszedelmessé lenni képes lenne, de ha sokkal kevesebb veszélyes, de mégis nem kevés kárt okozó leendő: hihetőleg létesítendem azt vele, mit bátyját illetőleg szándéklottam; mert hiszen az én életemnek a honra nézve becse oly kicsiny s magamra nézve oly semmi, hogy csekély árért is elég drágán lenne az árulva vagy eladva. Mult levelemben kértelek, hogy nevemet a *P. H.* előfizetői közül e 2-ik félévre törültesd ki; azonban írásimban úgy látván, hogy az előfizetés részemről az egész évre megtétetett, szeretném előfizetésem felét visszakapni s azt követelni is fogom; mert én a Te általad szerkesztett, nem pedig a Te kiküszöböltetésed színét s bűnét viselő s annak gyümölcseit termendő hírlapra fizettem elő. — Ha gondolod, hogy a *Budap. Híradó* a *Jelenkornál* inkább megérdemli, rendeld azt számomra, hogyha a *Jelenkorn* még meg nem rendelted.

Böthy leveléből értem, hogy Stapf 12-én indult le; azért minden órán várom. Áldjon az ég, barátod . . .

U. i. Ezen levelet azért zárom ide; mivel nem tudom, Deákunk most Egerszeg vagy Szalabérről veszi-e leveleit? Kérlek, ird ezt nekem meg, s e levelet küld kezébe.

XLIII.

Kossuthnak. Zsibó, 1844. jún. 21.

Kedves Barátom! Lehet, hogy hibából olvasatlan maradt, de mindeddig nem találtam a keresk. társ. újabb részvényesei közt nevemet. Ápr. 23-án s máj. 15-én írtam neked e tárgyról.

Miután tegnapelőtti leveletem elküldöttem volt, érkezék, mit 360-ik számban a D(essewffy) E(mil) vállalatáról s programjáról írsz, s mi szintoly igaz, mint illően éles. Abból azt képezem, sejdíthetni, hogy a journalistikai teren leendő maradhatásra van kilátásod. Adja az ég ezt s ennek valósulását!

Stapf még nem érkezék meg. Szememre nézve már havak előtt is késő lett volna érkezése, most pedig már épen torjára érkezend; hanem a lábommal bajmólódhatik.

Egyik levedben említetted a Metternichkeli szólásodat; beh szeretném ezt terjedelmesen tudni. Azokról is, mikről még ápr. 23-án írtam, óhajtanám tudni vélekedésedet; s hogy sociális teren főként pozsonyi barátinknál nem tettől-e s hogy megyei v. journalistikai úton nem szándékozol-e valamit a körül tenni? Áldjon ég.

XLIV.

Kossuthnak. Zsibó, 1844. júl. 3.

Kedves Barátom! Ma vevém múlt hó 27-iki leveledet. Áldja az ég szakadatlan sikerrel tolladat 364-ik számbeli vezércikkedért. Áldjon a menny azon szintoly élénk, mint eszélyes munkásságért, a melylyel e tárgyban eljárál. Reménylen, hogy mind ott, mind itt foganatja leend.

A 300 frtnak kifizetését köszönöm. Hanem ha ez csak legkisebbnyire is most terhedre esik, kérek, írd meg czikornyátlanul; tüstént Wodianerre szóló utalványt küldendek, s ezzel kiízetetnek tekintjük a részvényt, a nálad levő 300 frt továbbra is mint tőke maradjon nálad.

Wigand Ottónak vevém Pestről levelét. Vele a *Szózatot* illetőleg oly egyezményre léptem volt, miszerint ő azt saját költségén 2000 plban kinyomva, tartozik nem drágábban, mint 2 frton adatni. Ha a megjelenés után egy év alatt az egész elkél, úgy én a bevételnek a kiadás költsége levonata után két harmadát, ha pedig egy év alatt mind el nem kél, csak felét kapom. Ő ezen egyezés ellenére a könyv bolti árát 2 frt 40 kr-ra tette, mi annak gyors kelését nagyon hátráltatta. Most számításában csak 800 és néhány elkelt plról számol s írja, miszerint rendeletet tett Heckenastnak, hogy az el nem kelt 1100 és néhány plt nekem, mint egészben az én teljes tulajdonomat átadja. Már most azon volnék, hogy ezen 1100 és egynehány plból mentől hamarabb kapjak valamit, még pedig mentől többet. Kérek, tanácsolj, mit tegyek; talán jó lenne próbálni, hogy Heckenast vagy más könyvvarús az egészért mennyit adna. Ha így nem lehetne eladni, talán ki kellene egyszer a könyvet a könyvvarúlásból venni; az egy darabigi nem kaphatás által talán növekednék a vevési vágy s akkor jobb sikerrel kezdethek meg az eladás. Azonban mindezt talánnaí mondom, s egészen azt követendem, mit legjobbnak fogsz látni. Közöld a dolgot Lukácsnal is. A *Szózat* német fordítását ő szíveskedett eszközölni; ezen fordításnak eladása van az eredeti eladásával némi összefüggésben.

Nagyon nyugtat s éleszt leendő hírlapod felől adott biztatásod.

Dr. Stapf megérkezett; de jórészt veszített csata utáni segítség. Szememre nehezen fognak szereti hathatni; lábommal nyomorékságomra hihetősön igen.

Itt azt beszélük, de reménylen, csak mesélik, hogy Landerer *Hírlapját* Eötvös, Lukács, Trefort fognák ezentúl szerkeszteni. Ezt nem hihetem. A Landereréhez hasonló gonosz-

ságot s gyávaságot nemcsak nem büntetni, sőt így meg is jutalmazni, bűnös és otromba fonákság lenne. Áldjon az ég, maradok . . .

XIV.

Kossuth Lajos. Zsibó, 1844. júl. 10.

Kedves Barátom! Ezen ide mellékelt levél kézbeadása kérésével azért terhellek, mivel Stullernek lakását nem tudom s a pesti posta ostobaságáról mindent felteszek, mióta Bártfay Lászlónak igen tisztán címzett leveletem: »Nicht zu erfragen« felirattal visszaküldötte. Kérlek, tudakold meg s tudósíts, hogy a selyem galétának fontját mennyin veszik be és hogy azt nagyobb mennyiségben, t. i. néhány mázsányit mikint kell bepakkolni s küldeni, hogy hosszabb úton, p. o. innen Pestig el ne romoljon. Áldjon az ég! Maradok . . .

[A levélhez Stuller Ferencznek írt hosszú levél volt mellékelve a kisededővő intézetekről s első sorban a zsibóiról és Sebestyén meg Halász kisededővők eltávozta miatt egy új kisededővő küldéséről.]

XLVI.

Kossuth Lajosnak. Zsibó, 1844. júl. 31.

Kedves Barátom! Falusi magányodban fogod hihetőn venni ezen leveletem, melyet én a teljesen rám borult örök éj borzalmai közt mondolok. E borzalmak Barátom! rémítőbbek s gyötrőbbek, mint a milyeknek azokat még én is képes voltam előre gondolni, ki pedig azokra évek óta készültem s azok eléggé feketéni festésére képzőtehetségemet a lehetőségig felcsigáztam. Azonban erős vállak sokat bírnak, s az enyimek még nem roskadnak s roskadni reméllem nem is fognak. Igenis. Barátom; reméllem, hogy lelkem s idegeim szilárdsága megmentend a szenvedések legsúlyosbikától, t. i. hallásától azon gúnykaczajnak, mely a huzamosig rendítlénül állott törpülésekor a pokol diadalma. Ha a pokolnak e diadalt nem engedem is, de részesül abban, mi annak ha nem fontos győzelme is, de valódi öröme lehet, azaz: sötétségbe taszíthatni a világot keresőt s imádót. Talán ennagyazástól szintoly távol mint hízelgéstől, méltán állíthatom, hogy az én örök éjbeni taszítatásom s a Te világító fényednek láthatásunkról ki szorítása a gonosznak egynemű örömet okozó, csak hogy engem illetőleg öröme maradó, Téged illetőleg pedig reméllem mulandó lesz s ha az én éjem a sirboltig nyúl is, de a Te világod nemsokára élesztve s melegítve fog újra föltűnni.

Figyelmedet bizonyynyal nem kerülte el az *Erdélyi Hiv-
adó* 55., 57., 58. és 60-ik számaiban ellened írt czáfolat. Ez,
úgy látszik, egy ügybarátunktól ered; de ily baráttól az isten
ügyünket s minket mentsen. Fogsz-e erre felszólalni? kérlek,
felelj neki. Ha Te nem tennéd ezt, úgy kénytelen lennék szó-
lani; mostani hangulatom pedig oly komoly s lehet ingerült
is, miszerint jobb lenne hallgathatnom. Részünkről azon
cikk hallgatással nem mellőztethetik; mert hatása sokakra
nézve káros leend; hánynak nem fog az szájába sípot s kezébe
fegyvert adni. Barátom! mégis csak nehéz átok fekszik vérün-
kőn: a mi jót óvatosság mellett s fáradsággal olykor létesíteni
lehet, azt megint jők jót akarva rontják el.

Deák nem írt-e neked? már két levelemre s elég rég
várom válaszát. Vetted-e Júl. 3-dik és 10-dikén írott leveleimet?
Áldjon az ég, maradok barátod.

XLVII.

Kossuthnak. Zsibó. 1844. szept. 4.

Kedves barátom! Keserédes érzésre olvasztott szíves és
lelkes leveled. Kit nemcsak érnek csapások s szenvedések,
banem kinek csapások s szenvedésekből van léte összeszöve;
ki nemcsak egy-egy élvezéstől s némely birtoktól fosztatott
meg, hanem ki azoknak egész halmazától van elzárva; —
ilyennél a fájdalom vagyonná válik; mert az ember termé-
zetében fekszik, hogy ő akar, neki kell valamit tulajdon
gyanánt birni, s azt szeretni s becsben tartani: s így a min-
den egyéb nélkül maradt fájdalomát ápolja. Ezért rosز szolgál-
latot tesz neki a vigasztalni akaró, ki fájdalomát gyengíteni,
mellőztetni akarja, sérti őt, ki fájdalomát nem méltatva, kiseb-
bíteni törekszik. Csak az osztozó rokonérzet nyújt balszámot
s ily rokonérzetet lehelnek soraid. Annál jólesőbbben hatottak
ezek rám, mivel élttem ezen legterhesebb szakában, t. i. vak-
ságom első idejében, mintegy két hónap óta egyetlen barátom-
tól sem vettem volt levelet, holott többen tartoztak válaszszal
is. Nem panaszkint mondom, mert a panasz csak gyengéhez
illik; de a körülmények csudás alakulása volt, hogy az, ki
hite szerint honának élt, azért szenvedett, s kit honfiai leg-
alább a közbeszéd s nem kevés declamatiók után ítélve olykor
érdemén túl is dicsőítettek, az, mondom, baráti s szerető ápoló
kéz nélkül hagyatott, de még résztvevő hang sem zengett
távolból felé barátitól, épen akkor, midőn a világ virító köré-
ből ki s azon örök éjbe taszítotték, hová mindazon sokból,
mi neki kedves s drága volt, öntudatán kívül csak épen e

részvét kísérhette; s mégis e részvét jelenségeiben oly kevésbé részesülhetett, hogy éppen e gyász időszakban messze lévő barátitól levelet sem vett, közeli rokonai csak mint máskor s ritkán látogatták; házi körében legrégibb meghittje betegség miatt tőle távol volt; — a mindenben másra szoruló s magát másra bízni kénytetett, körülmények következtében szinte eddigi megbizott titoknokai nélkül maradott, új pedig — bár ilyen szerzése iránt több helyre irtam — nem találkozott; és így a teljes értelembeni elhagyatvalétel pontján áll vala, ha egy *külföldi* régi barátja s annak lelkes nője e borult napokban körülte nincs s ha az *idegen táj* leánya ¹⁾ határtalan ragaszkodással s gyöngéd kezekkel nem ápolja. Ily helyzetben képzelheted leveled sokszorozott becsét. Aldjon érte az ég! Jövő postával — ha lehet — többet s egyebet. Marad barátod.

XLVIII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó, 1844. szept. 16.

Kedves Barátom! Utóbbi levelemben irám, miszerint közelebből — ha lehet — többet s egyebet, tehát többet ugyan nem sokkal, de egyebet.

Már nagyon régen áll tisztán előttem azon felette káros hiány s hanyagság, miszerint honunk polgári állását s alkotmányát illető jó, könnyen érthető, nem hosszú s népszerű munka nem létező: az iskolában ifjaink illetően ismeretek nélkül nőnek fel egész addig, míg jogászokká lesznek, s ekkor is a magány-római, egyházi s ég tudja mi minden jogot inkább tanulnak, mint honunk közjogát. Hogy pedig azt korához s értelméhez alkalmazva már a gyermeknek s mentől jókorább s azt kora haladtával bővítvén s szilárdítván, mind folytonosan kellene tanulni, ezt azt hiszem, velem egyenlőn fogja minden érezni, ki e tárgy felől józanon tud s akar gondolkozni. Részemről ez iránti nézeteimet mind a *Balítéleteknek* nevelést érdeklő szakában, mind a *Szózatnak* ugyanezt tárgyazó cikkében kifejtettem. Később többeket kértem meg s szólítottam fel egy ily s illetően végre használható munkácska vagy munkácskák készítésére, de siker nélkül. Nekem ilyesmire mostanság sem érkezésem nem volt, sem — a mi igen természetes — elegendő kedvem nincs; de nem is bírok arra elegendő ismeretekkel. Nem ismerek ezen nem nagy, de mégsem könnyű munkára. Nálad képesebbet; s nem ismerek ezen tárgynál méltóbbat

¹⁾ Későbbi neje.

arra, hogy mostani — talán valamivel kevesültebb foglalkozásid közt néhány órát szentelvén, egy oly munkával ajándékozod meg a hont, melynél tetemesb hiányt egy sem pótolhatna s nagyobb hasznot valami más alig tehetne. Modorának — azt hiszem — kérdésekben s feleletekben levőnek kellene lenni. Ha ily munka létrejön, én azt mindjárt egy vagy két iskolában használatba tudnám vétetni. Kérlek, édes Barátom, vedd e tárgyat szivedre.

Engem az, hogy a Landerer hirlapja szerkesztését s az abbani dolgozást a tudvalévő egyének — mondhatni tekintélyek — vették át s ez által azon gazembernek gaztettét méltó büntetés helyett jutalmazták — ezen tény, mondom, engem szomorított s bosszantott; kifejeztem ezt egész őszinteséggel egy levelemben Lukács Móricznak. Ő nekem méltóságul azt írta, miként az ő tudta szerint Landerer nem külső ármány következtében, s nem gonosz czélből cselekedett; hanem hogy csak financialis összeütközés miatt Te mondtál le a szerkesztőségről. Károsnak látom, hogy Lukács s a többiek ezen tévedésben legyenek; azért Lukácsot arra utasítottam, hogy értesíttesse általad magát jobban a dolog állása felől.

A részbeli megyék közül e napokban Szolnok az exemptio bebocsátását, Kraszna pedig be nem bocsátását határozta el közgyűlésileg; de a követküldés iránt egyik sem tett határozatot. Ez által mindkettő elég nyilván megmutatta, hogy azon okot, miért elmarasztaltatott, t. i. a követ nem küldést megszüntetni nem akarja; következésképp nekik újra pörbe kell idéz tetniök. Jó lesz erre a pozsonyiakat figyelmeztetni. Ha az újbóli idézés megtörténik, azt hiszem, ki lehet a még e jelen — hihetőleg hosszabbra nyulandó országgyűlésre leendő követküldést vinni; mert a követküldés elleu ármánykodó főispány s csatlósai már nagyon vannak zavarva s ijesztve. Áldjon az ég! Maradok barátod.

XLIX.

Kossuth Lajosnak. Zsibó, 1844. okt. 27.

Kedves Barátom! Sept. 4-iki s 16-iki leveleimet vetted-e? Hát lesz-e Hirlapod vagy Hirnököd? A mostani Hirlap iránya, mennyire hallom, tarka s némileg káros is. Az én állapotom nem javul: csak most néhány nap alatt annyiban volt türethetőbb, hogy lábamban a fájdalom kevesült. Kérlek, örvendeztesd mentől előbb soraiddal barátodat.

(E levelet b. Jósika Miklós által akarta elküldeni, de felutazása késvén, utóbb visszakérte s postán küldte el.)

L.

Kossuthnak. Zsibó, 1844. nov. 11.

Szeretett Barátom! Fogadd buzgó hálámat nagybücsű soraidért. Rég nem érzett élvezést nyújtott annak olvashatása, busultam, midőn végezték a néhány lapból álló levelet, hogy miért nem legalább két olyan hosszú. Beh szép! alkalomhoz jutni olyan emberrel úgy szólhatni, — s még mennyivel szebb azon alkalmat a becsületes ember szilárdsága mellett oly ügyességgel is használni mint a hogy Te használtad. A vén diplomatának ezen dialogja koszorut nem fűz diplomatai tehetségére. A Metternich roppant tudását, tapasztalását, sokoldalúságát s ügyességét is kétségbe ki hozhatná? de észére nézve ép oly kolosszusnak, mint a milyennek tekintik, sohasem tartottam. Igaz, hogy a monarchiában mindent ő igazgat s a világ folytára is nem kis hatást gyakorol, s igaz, hogy gonoszul bonyolódott dolgok vitele az ő szintoly bajos mint kényes feladata, de másfelől az is igaz, hogy a dolgok gonosz rosszul s még rosszabb jövő felé folynak, mely folyami irány akár azért van, hogy azt ő adta és adja, akár mert változtatni nem tudja, egyenlőn az ő hibája. Hogy terentsen újat és nagyot, arra — lehet — alkalmat sem volt s nincs, de azt hiszem, képes sem lett volna: foltozgatás, férczelés volt és marad legfőbb mestersége; s mivel a foltozás és férczelés műve s a foltozó s férczelő működése s szerepe is bizonyos kisszerűség, sőt nevetségesség színezetével is bír, azért örökké volt és marad ezen különben nagyszerű alakon egy bizonyos vonása vagy bélyege az aprólékosságnak. A hányszor e statusember politikai szereplését s magatartását elgondolom, mindannyiszor egy jelenet jut eszembe, milyenben egykor én őt láttam volt. 825-ben látogattam olykor a Zichy-Ferraris családot, ő már akkor mostani nőjének tevén a szépet, sokat volt ottan. Egy reggel a Klamm nője albumába rajzolta s a diplomata egész méltóságában s komolysága teljes pompájában ült; a mellette levő asztalon állott a rajzoló nőnek egy kis angol reszelős gépe, melyen szokták a rajzónokat hegyesíteni. M. e gépet nem ismervén, kezébe vette, s rövidlátó lévén, oly közel vitte szeméhez, hogy hatalmas nagy orrának czimpája tőle fekete lett, mit ő nem is sejtván, előbbeni magatartásában maradt s magát tovább rajzoltatta. — Abból, hogy a vén diplomata ninő bizalmason s sikerre számítva terítette ki számodra is a hálót, helyesen következteted, s méltán fájlalod, hogy minő készséggel kellett az embereknek e háló alá menni, sőt sietni. De hiszen ezt csodálni nem lehet: eredetötai sajátsága az embernek, hogy magát olcsón adja el, — ez talán legméltányosabb tette is:

mert valóban sokat nem is ér. Becsületes embernek ára nincs, eladóért kicsiny ár is sok. — Lehet, hogy hírlapot nem kapsz; de ez az öreg elgyengültségének leendő példája; mert ennél valamivel magát inkább nem fogja compromittálhatni. Kérlek, tudasd velem, leveled közölhetem-e többekkel?

Ismételnem kell a Józsika által küldött levelemben tett azon kérdésemet: hogy szeptember 4 és 16-iki levelemet vetted-e? Az e megyéből ment petitio, — mint az ujságból látom — részvétellel pártoltatott. De a tárgyat korántsem mérítették a szónokok úgy ki, s fogták azon szempontból fel, mint reméltem s remélhettem azon adatok s nézetek után, melyeket én velök közöltem. Ezen iratokat Kubinyi nem mutatta-e Neked? — Azóta — mint tudod — az executió kijött s az ezen megyében a Gubernium ez iránti rendelete következtében s annak előmutatása mellett visszautasított. Ez által a dolog új térre jutott, vagyis inkább az eddigi most leplezetlen áll. A Gubernium ugyanis nyíltan szerepel, midőn ama törvény s törvényes eljárás gátlója. — Ha ezen visszautasításra hatalomkar nem rendeltetik, új compromissio — ha pedig igen, új bonyolódás a kormányt illetőleg.

Kérlek, tudasd velem, hogy a keresk. társaságra lehet-e még részvényt aláírni s a mostani aláírás fizetésének sora és ideje mikor lenne? A négy már meglevő részvényeimért októberben reméllem, a fizetést Wodianer megtette. Hát a közelebbi fizetés mikor leendő s 100-tól mennyivel?

U. i. Kérlek, tudósíts arról is, hogy cukorgyári részvényt lehet-e még s tanácsos-e venni? Batthyányi felszólított; de csak oly pénzt fordíthatnék erre, mit veszélyeztetnem nem szabad, t. i. gyermekeimét.

Csak tegnap értém a *Jelenkorból*, hogy a főrendek a különben is nyomorúlt mennyiségre összeszigorodott subsidiumot egy milliora filléreztek le. Gyalázat azokra, kik ennek okai.

Hogy leveletem be ne zárjam hogylétem felőli tudósítás nélkül, annyit írok: hogy lábam valamivel jobban van; de azért még szintoly lassan s nehezen járok s haladok, mint nálunk a valódi szabadelvűség; szemem előtt pedig szintoly egyiptomi sötétség borong, milyen arisztokrátiánk nagy részét borítja. Jelentsd nődek szíves tiszteletemet. Áldjon az ég.

LJ.

Kossuthnak. Zsibó. 1845. jan. 2. [Postán.]

Nov. 15-én írt leveledet későn, azaz decz. 6-án vettem. Annak egyik ágára, t. i. a küldött védegyeleti íveket illetőre darabig nem lehetett válaszolnom; mert azon íveknek szét-

küldözése csak alkalom szerint történhetvén, az időbe került; most már nagygyára szét vannak küldve, s a még kezem közt lévő néhányát is mentől előbb elküldöm. Mielőtt leveled másik ága felől szólnék, egy pár szót a védegyeletről. Én ennek szándékát teljesen méltánylom, valamint szükségét és hasznát is; de megvallom, hogy szerettem volna, hogy ezen derék munka — hogy úgy fejezzem ki — cím s főként a szerző neve nélkül jelenjek meg, vagyis hogy sok nagyobb és apróbb védegyeletek lépjenek a hon közepében s minden tájain életbe; hogy sajtó útján s megyei közgyűléseken az eszme mentől népszerűbbé, divatosabbá és közönségesse tétessék; és hogy miután már voltaképen léteznék, akkor — haszinte az több hónapok vagy év múlva történt volna is, adassék meg neki az országos név s alak. Az ily sokhelyti s lassankénti létrejötté a dolognak kevesebb figyelmet okozott s nem zaklatott volna ki indolentiájából sokat, ki most haragból vagy félelemből mozog. A rosszakaróknak sem lett volna oly könnyen megmarkolható fogantyujok az ügyet pártkérdéssé facsarni. Midőn pedig a dolog már megért s az ügy barátainak száma nagyra nőtt, akkor ezen rosszakarók is mint már úgy sem sokra segítő fortélyt, hihetősen abba hagytak volna sokat, mit most tettek és tesznek; s minek célja egyedül az emberek visszatartóztatása. Hogy kevesebb zaj s a tárgynak pártszintőli volta mellett a siker is biztosabb, arra adatul: Itt Zilahon már egy pár év előtt pendítettett meg egy védegyeletnek, még pedig a mostaninál sokkal szigorúbbnak eszméje; mondhatni minden kabátos részes lett, s ezen akkor teljes készséggel hozzájárulóknak nagy része most nem ír alá, mert nem mer, átálja s t. e. f. — Azonban már bele van vágva a fába a fejsze; s habár nagy és szíjjas is e fa, és épen mivel olyan, azért kötelesség erélyt és eszélyt fordítani rá, hogy a fejsze bele ne szakadjon. A szabályok azon pontjának, miszerint a részt venni nem akarók feljelentessenek vagy jegyeztessenek, célját jól érteni, vagy amennyiben értem, helyeselni nem tudom. Hát miként fog annak rossz oldala kikerülni, hogyha az eddigi sok apróbb czéhek mellett és felett egy általános czéhe alakulna a honi kézműveseknek, kik arra építvén, hogy oly sokan vannak rájuk szorulva, a külföldieknél drágábbak s a helyett hogy azokkal versenyeznének, mindig sokkal rosszabbak maradnának. A honi név s cím alatt beözönlhető s hihetően özönlendő osztrák, cseh s morva iparműzickek elleni védezközök felől hihetően fog az egyesület gondoskodni. Talán jó lenne a közönséget mind arról, hogy ez miként lehet s leendő eszközendő, megnyugtatólag felvilágosítani, valamint arról is, hogy a honi kézművesek monopolizálása miként lesz meggátolandó.

Leveled másik részére azért nem siettem felelni, mivel soraidat úgy értettem, hogy azon megválasztást csak mint később, talán egy év vagy még azután történendőt említed s ezt így is kell értenem; mert hogy Deczemberben vévén leveledet s azután nem tudom mikor megválasztatván, mindjárt felszedjem a sátorfát s még e télen Pesten teremjek, ezt tőlem sem kivánni nem lenne helyes, s várni sem lehetne. Dolgait mindenki így vagy amugy, de előre rendezi el; már a ki mind házát, mind dolgait s gazdaságát, mind pedig költségi viszonyait úgy rendezte el, hogy otthon maradjon, az hopp ide, hopp oda, rögtön nem kerekedhetik fel, s nem öltheti hevenyében magára a falunlétel pongyolája helyett a városi lakás feszes és súlyos öltönyét. De hát még egy nyomorék, mozogni nem tudó beteg, vak ember mint én, miként tehetné ezt? Csak később tudtam meg, hogy most Januárban van közgyűlés. Leend-e ezen elnökválasztás, nem tudom; a Magyar Gazdában azon közgyűlés teendőirőli hirdetményben arról szó nincs. Ha azonban a választás megtörtént, vagy meg kellett volna történnie, úgy válaszom már úgy is elkészett, mi különben a fentebbiekben van s mondhatni a körülményekből folyván, magában érthető. Egyébiránt a Pestremenetelemet s költözösemet Széchenyi megvakulásom után mindjárt s már kétszer sürgeté. Ez tőle következetes. Hiszen már ama famosus cikkjében ajánlott volt a vakulandónak lakást, ételt s ápolást. Akkor ez tőle kiméletlenség volt; mostani felszólítása talán szívesség; de megvallom, ha körülményeim, melyekről hihetősön még neked írni fogok, később megengednék is a Pestre mehetést, az ottani mulatásnak reám nézve sok tekintetben kívánatos voltát az egyik név nagyon gyengíti, épen a Széchenyivel viszony: ezt ha nem magyarázom is, hiszem, érteni fogod. A másik, mi engem Pestre most teljességgel nem vonz, azoknak, kikkel társalkodni akarnék vagy társalkodnom kellene. annyira egymás ellenében álló két párttá lett válása. A gazdasági egyesület elnökségét illetőleg azt is meg kell jegyezmem, hogy vak és nyomorék ember azt úgy, mint kellene, nem vihetné; én pedig, mit nem bírhatok, azt nem is vállalhatom.

Már nov. 11-iki levelemben is kérdeztelek, hogy sept. 4, 16, okt. 27-iki leveleimet vetted-e? Kérlek, tudósíts erről s írj mentől előbb s ha lehet, jó sokat, erre kér barátod. —

LII.

Kossuthnak. Zsibó. 1845. márcz. 6.

Szeretett Barátom! Nov. 16-án írt s Dec. 6-án vett leveled óta, s tehát már nagyon rég nem vevék tőled tudósítást, pedig beh sovárgva vártam soraidat. Tudom, hogy igen

nagyon el vagy foglalva; de ennek tudása nem kevesíti vágyomat: rólad tudni s tőled a barátság szavát s körülményeinkről tárgyavatott ítéleted hallani. Vetted-e Sept. 4-iki, 16-iki, Oct. 27-iki, Nov. 11-iki s f. é. Jan. 2-iki leveleimet? Főkiint a Sept. 16-ikira, Nov. 11-ikire s Jan. 2-ikira ohajtottam volna válaszodat venni. Nov. 11-iki levelemben kértelek: tudósítnál a felől, hogy »lehet-e még a kereskedelmi társaságra részvénynyel aláírni, s a mostani aláírás fizetésének sora és ideje mikor lenne? A négy már meglevő részvényemért októberben remélem, a fizetést Wodianer megtette. Hát a közelebbi fizetés mikor leend?« Ugyanezen levelemben a czukorgyár iránt is kérdést tettem, hogy erre részvényt lehet-e még és tanácsos-e venni; mert szeretnék ilyet bírni, de, csak oly pénzt fordíthatnék erre, mit veszélyeztetnem nem szabad, t. i. gyermekeimét. Ez iránt tőled várván tudósítást, nem feleltem Battyányinak.

A Valero féle gyárra egy részvénynyel aláírva küldöm ezennel vissza az ívet. A fizetést [valamint más illetén fizetéseimet is] Wodianer teendi meg.

Fogtad hallani, hogy a védegyelet Kolosvárt, kivált eleinte mi kevés pártolásra talált. Szerencsétlenségre az aláírási ívek-nél hamarabb érkezett oda a kormányi parancs, mely a hivatalbelieket a részvéttől eltiltja. Ez a szolgálai serget hogy elretentette, természetes; de még a jobbak közül is sokaknak szeget ütött fejébe; ujjhúzás, szétválás, reactio, visszatorlás sat. eszméje s félelme czikázott keresztül agyukon. Mások kereskedési teljes szabadság, német sympathiák megnyerése s más szintoly meddő elméletek s fonák állítások megé bujtak. Falka irkálásba, izgatásba, dorgálásba került, míg vagy csak ötvent össze lehetett dobolni; most már mint hallom, mintegy 3—4 száz aláíró van. Hogy csak jövő octoberben akarnak mint tagok megszületni, oknélküli de jó, hogy így is megv. Dézsen s az ország némely más részeiben több részvét mutatkozott s fejlődött ki.

Barátom, nagyon sok tárgy felől és sokat szeretnék, sőt kellene neked írnom és fogok is írni, de most nem érek reá. Csudálni fogod ezt, hogy én, a vak, ki, mondhatni, a foglalatosságok nagyobb részétől el vagyok zárva, kinek hajdani nem kevés teendői s tehetői közül misem maradt, ki sem mint közkatona a csata hevébe többé nem rohanhat, sem mint vezér harczot nem rendezhet, hanem csak távolból kénytelen annak moráját hallgatni, hogy, mondom, ez levélíratásra, még pedig olyanra nem ér reá, mely neki bizonynyal élvezést nyújt, ez fonákságnak látszik; de Barátom, a gyötrő idő végetlenségének marczangoló körmei s ónsúlyu karjával fulasztó nyomása ellen anyyi, habár aprólékos, de folytonos foglalatosságokkal sánczol-

tam magamat körül, hogy sokszor nem tehetem azt, mit leginkább ohajtanék tenni. Azonban közelebről reményilem, bővebben írhat neked s szólhat véled barátod W.

LIII.

Kossuthnak. Zsibó. 1845. márcz. 17.

Kelvecz Barátom! F. h. 6-iki levelemet reményilem, vetted s reményilem, fogsz is válaszolni. Mig azonban válaszod vételéhez szerencsém lenne, megint irok, nem az utóbbi levelemben említett tárgyáról s bővön; mert erre most megint nem érkezem; hanem egy pár kérést intézek hozzád.

Azon áldott kis leánynak, kiről Sept. 4-iki levelemben irtam, atyja Slezsiában takácsmester. Ott a takácsoknak rossz keresetők van; szeretném azért leánykám atyját Pestre szállíttatni. Ő igen jó takács s két fiával s még vagy két legénynyel jön. Dolgozik finom gyoicsot s nyári nadrágok s öltönyökrei egész s fél gyoicszöveteket. Gyapjuból s gyapotból nő-ruhák s butorokrai kelméket. El dolognak, mit én is igen ohajtok, eszközölhetésére kérek, tudósíts következőkről:

1^{ör} Mi lépéseket kell tenni az ő Pesten leendő megtelepedése, mesterségének megkezdhetése s folytathatása eszközlésére?

2^{ör} Miket készít, csak végben vagy singgel is adhatná-e el?

3^{ör} Szállás két szobával, melyek közül az egyikben négy takácsszék elférhetne s egy konyha — természetesen nem a város drágább részében — évenként mennyiben jön?

4er Ő családostól s két legényével együtt hat személy élelmére, fára, gyertyára tisztességesen de jól gazdálkodva, évenként mennyit kell számítani?

5^{ör} A gyár- vagy védegylettől nem kaphatna-e üzlete megkezdésére törvényes kamatra pénzlelegezést?

Igen igen szívesen kérek, tudósíts ezekről mentől előbb, vedd ez ügyet pártfogásod alá. Nem igen van tárgy, a mivel irántam nagyobb szívességet tehetnél.

A második tárgy, mi iránt kérek, következő: Nem tudnál-e nekem valahonnan egy néhány ezer pfrtot szerezni 100-tól hatos kamatra? Szívesen felvennék 20—40 ezer pengőt; de annál kevesebb s csak egy-két ezer frt is jól esnék. — Széchenyi még tavaly felmondotta nálam levő 14000 pft tőkéjét; azt adván okul, hogy a hírlapokban gazdasági tiszteimhez intézett köszönő nyilatkozatomból úgy látván, hogy dolgaim jól mennek, hinnie kell, hogy most könnyen fizethetek. [!!!] Egy más, mintegy szinte annyit tevő tartozásom is mondatott fel. Mindezt saját tőkéimből nem fizethetem; mivel azokhoz mint gyermekeim tulajdonához nem

nyulhatok, s ezért azok lefizethetésére kölcsönhöz kell folyamodnom. Ezeken kívül, mivel régi jó barátom, Jósika Miklós, igen szives kérésemre hajolván, dolgai rendezését reám bízta, ezen vállalat jó vagy rossz sükere nagyrészen függ attól, hogy most kaphatok-e számára, habár csak egynehány ezer forintot is. — Édes Lajosom, ha ezen dolgokban is segitenél, mondhatatlan lekötelezve érezné magát barátod.

A takarékpénztárból vagy kereskedelmi társaság pénztárából nem lehetne-e pénzt kapni?

LIV.

Kossuthnak. Zsibó. 1845. ápr. 7.

Szeretett Barátom! Vigaszt és örömet nyujta végre várt leveled. Sokat kell arra válaszolnom, de ma már igen rövid az üdő reá s hogy levelem a postáról el ne késsen, csak egy-két pontjára néhány szót. —

Az elveszett leveleket másolati könyvből kiiratván, meg fogom küldeni, mivel vannak azokban, miket különben is ismételnem kellene.

Wodjanernek meghagytam ugyan, mit Neked is egy levélben megírtam volt, miszerint ő minden részemről tenni kellett fizetést, arra általad fölszólítva, megtegyen; ha a kereskedelmi részvényeim mostani járandóságát eddig be nem fizette, azt e levelem ezen része előmutatása mellett ő jelen kérésemre ki fogja fizetni. — Hogy számomra még részvényekkel fentartani s engem praenotálni sziveskedtél, köszönöm. Kérlek, mondd meg Wodjanernek, hogy mikor és mennyit kell fizetnie, s ezt nekem is írd meg.

A Pestre szállítandó takács-család dolgában irtakra: Uj-Pest hol van? Ez a Duna partján esik-e? vagy pedig ott, hol Főtra térnek a váczi-utból s hol Károlyi István kezdett egy kis gyarmatot telepíteni? Hát Budának melyik részét érted? ezen helyeken jóval olcsóbb a szállás? Lehet-e élelmiszereket, boltbeli apróságokat úgy kapni, hogy ne kelljen a városba mindennap bemenni?

Azon mesterembereket, kiket kivándorlási levél nélkül bejöttetek telepítettél meg, miként lehetett a határszélen behozni?

Szövéstre való font gyapjút nagyobb s kisebb finomságot lehet-e Pesten kapni? vagy olcsóbb-e, ha kívülről hozatik?

Megbocsáss, hogy e tárgygyal fárasztalak, de azon család megtelepedhetése s boldogulhatása nagyon érdekelt.¹⁾

¹⁾ Későbbi neje szülőiről van szó.

Idezárok valamit, minek valamelyik ujságczikkbe leendő megjelenését igen óhajtanám.¹⁾ Az esetet és tárgyat magából az iratból látandó; azért arról bővebben nem írok. Ha a censura megjelenését sem a *Pesti Hírlap*ban, sem a *Hírnök*ben meg nem engedné, úgy kérd meg nevemben Lukács Móriczot, hogy fordítsa le s küldje az Augsburgiba, vagy ha ott se jelenhetne meg, más külföldi lapba. — Ha német lapba megy, úgy talán szükséges lenne mind a polgársággali megtiszteltetésem indító okairól, mind pedig s még inkább arról: hogy a *kereset-alatti* iránt köszönetet nyilvánítani a szolgálai szellemű tanács évekig nem mert, egy kis commentart adni; valamint az M — — — y dolgáról is, mire iratomban czélzat van. — Többek közt: ki az a M — — — y, kinek gyilkossággali vádoltatása a pesti közgyűlésen tárgyalatott, s mely ügyben a város oly botrányos hanyagságot vagy részrehajlást tanúsított? — Ha ezen hírlapban leendő ígtatás dolgában eljárni időd nincs — mit nagyon is hiszek — kérd meg arra Jósikát vagy Lukács Móriczot. —

Családodról semmit sem írsz; pedig tudhatod, hogy engem az is mennyire érdekel. Nődet tisztelem, keresztfiamat csókolom. Maradok barátod. —

IV.

Kossuthnak. Zsibó. 1845. ápr. 10.

Szeretett Barátom! Hevenyében irt soraimban f. hó 7-én szíves leveledre bővebb válaszomat mostanra halasztám; de most sietnem kellett, a szándékolt válasznak ma csak fele mehet. Hogy ritkán s keveset irtál, ámbár nagyon sajnáltam, de mindig természetesnek találtam. Hálával fogadom ígéreted s előre élvezem a tinyei magányodból kelendő iratodat. Tudom, jól fogott neked a nyugalom, jól a pihenés annyi munka s még jobban az elvonultság s csend, annyi rágalom s zivatar után. Barátom, tehetségedhez mért roppant nagyságúnak kell higgadtáságnak lenni, hogy békével vagy képes tűrni a számtalan csipéscket s otromba bökéseket. Én csak a *Jelenkort* olvasom; képzelem, hogy a többinek hasábjai is hányszor nem nyílnak meg régen elfojtott bosszu és sértett hiuság kielégítésére sérteni vagy leverni azt, ki felették állott és áll; már a tarka színek vizes vegyülete által szín nélkülivé lett *Jelenkor*-ban is elégszer találék téged, a régi *Pesti Hírlap*-ot s annak pártolót érdeklő oly állításokat, kitételeket, melyeket

¹⁾ *Nyilvános hála cz. a. a Pesti Hírlap 1845. 452. sz.*

csak alig-alig hallgathatók el; és Te közvetlenül érdekelve, mindenik megtámadásait egészen tudva, naponként hallva, lehetlen, hogyha kitörést elfojtva is tűró kedélyedre hol ingerlő, hol bosszantó, de mindig kedvetlen hatást ne érezz. A *Jelenkor* Pest gyűlési tudósítója ki? Szeretném ezen embert testi vagy szellemi körmeim közé kapni. Hát vajjon az abbani legujabb mozgalmakat ki firkálja?

Az eltévedt levelek másolatát küldöm, a sept. 4-ikiből megértheted, hogy ki az s mi az nekem, kinek atyja Pestre leendő költözéséről neked írtam. Ezen tárgy iránt bővebben fog veled gazdasági titoknokom Ferenczi László szólni, ki vasárnap indul Pestre, onnan juhok átvételére Silesiába menendő. — A sept. 16-ban a Részekről irtakra nézve azt hiszem, hogy most országgyűlése után is a teendőök szükségesebbjei közé tartozik: nemcsak a visszacsatolást, melyben megint egy lépés sem téteték, sürgetni, hanem azt is követelni, hogy az elítéltek ellen az ítélet végrehajtsassék. Ha a kormány ezt nem teszi, elismeri, hogy igazat mondott minden megperelteknél s bebörtönöztetteknél ötöt inkább sértett *Mullt és Jelen*, midőn róla azt állította, hogy ezen perekkel s ítéletekkel csak komédiát játszik. Hanyagság, bűn lenne, ha a törvényhatóságok e tárgyban újra s erélyesen fel nem szólalnának. Meggyőződéseim szerint ezen többé tágítaniok nem szabad, mert törvényt s törvényes ítéletet végrehajthatlan hagyni bűn, de végrehajthatlan maradását elnézni, eltűrni, nem kisebb bűn nemzet és király érdeke ellen. — Mire ugyanazon levelem kezdetén figyelmeztettelek s kértelek, arra mostani tömérdek foglalatosságaid özöne közt kérni nem is mernék; azonban sok, mit az ember idő hiánya mián maga nem tehet, de eszközölhet, tétethető. Ily értelemben e kérésem iránti részvételedet s annak pártolását újra is bizalommal kérem.

Gyakorlatlan vagyok abban, mit épen tenni akarok, t. i. a mea culpa akár csinos, akár érzékeny szavakbani foglalásában e kényelmetlen feladatot keserű gyógyszer bevételeként egyszerűen iszom meg s kimondom, hogy hibáztam ellened magam s illendőség s okosság ellen. — A bécsi utadróli levelede nemcsak néhány arra érdemes jó barátom által megolvastattam, hanem egynek még azt is megengedtem, hogy leírassa. Novemb. 11-én intéztem hozzád ezen közölhetés iránt kérdést s te Mártz. 26-án feleled a »nemet«; ez az igaz, hogy reám nézve szinte csak oly mentesség, mint midőn a falusi gazdag parasztnak városi rokoni ajándékba egy papagályt küldöttek, melyet ez megsüttetett s midőn a rokonok hozzá kimenvén, a gyász-hírt meghallván, sopánkodtak a drága madárért, mely 7 nyel-

ven szólott, az öreg bátya magát mentve felkiáltott, hát miért nem szólalt meg, midőn süttetni akartam? — Nem volt biz az elég, hogy hozzád kérdést intéztem s nem kell vala hallgatásodat igennem vennem. De oly szép volt a levél, annyira kívánatos, hogy annak tartalmát mindenki tudja, hogy e kísérteten tapintatom s fontolásom megbukott. A hiba megtörtént. Soraid hallatára a hideg verejték ütött ki rajtam; nem létezik valami gyávább s remegőbb, mint becsületes ember, mikor magát hibásnak érzi. Azóta sincs nyugtom. Leveled vétele után rögtön írtam azon említett barátomnak, hogy kifürkészsze, kikurkászsza mindazon példányt, mely netalán az övéből leiratott volna s mindazt a maga másolatával együtt elégsse. Remélem, hogy már ez óráig mind láng emésztette. Azonban ezen szemrehányás, hogy ellened hibáztam, örökké fog gyötreni.

Hogy a kereskedelmi társaságurai négy részvényem utáni száztól tizes fizetés most Ápr. 10-én hihetősön részemről meg nem történik, nagyon sajnálom, nem annyiban azért, hogy a késedelmi kamatot kell később fizetni, hanem mivel ily fizetésekbeni pontatlanságot oly szégyennek tartok, minek reámi háramolhatását nagyon restellem. Megbocsáss barátom, de ha novemberi levelemre csak egy szót írsz vagy izensz: ez nem történik. Hiszem, hogy az errőli hirdetést a lapokból megtudhattam volna; de azon hirdetést vagy nem olvasták nekem, vagy nem figyeltem reá. Nagyon köszönöm, hogy praenotáltattál még részvényekre. Én ezennel még nyolcz részvényt veszek. Wodianert haladék nélkül fogom tudósítani, hogy mind ezen 8, mind a meglévő 4 részvényemért a fizetéseket mindenkor a maga idejében megtegye.

A czukkorgyárra, mivel minden pénzt, miről most rendelkezhetem, s mit ily részvényekre szánhatok, kereskedelmi részvényekbe, mint biztosabban kamatozódba helyezem . . . [nem adhatok.] — Nagyon kár, hogy a szalaggyári egylet felbomlott; az ily felbomlások, bármi légyen is okuk, nem jó benyomást tesznek. — Azon arra aláírt 200 Rfrtot írd választásod szerinti más két, de biztosan kamatoló vállalatra alá; de annak idejében tudósíts, hogy erről is a fizetési rendeletet megtehessem. —

Hogy a postaról levelem el ne maradjon, bezárom. Áldjon az ég! Barátod . . .

U. i. Hamuzsír felől Ferenczi fog bővebben szólani, most csak annyit: közelebbről a hamuzsíromat Landstein bécsi kereskedő vette meg 9 frt 30 pengőn, de a múlt ősz óta a hamuzsír ára hágott.

LVI.

Kossuthnak. Zsibó. 1845. ápr. 13.

Szeretett Barátom! F. hó 10-én irt levelembeni megrovásom után nagy megnyugtatósomra vettem Ujfalvy Sándor barátomtól azon tudósítást, hogy midőn a kérdéses levél leírását neki megengedtem, azt azon feltét mellett tettem, hogy a levelet senkivel se közölje, míg tőled kérdésemre feleletet nem kapok, minek következtében a levél egyszer sem másoltatott le, s azt nála Weér Farkason kívül még senki sem olvasta. Így tehát téged megnyugtatóván, előtted kérek magam elleni vádért. — S most még csak annyit, hogy a titoknokom, Ferenczi, ma indul Kolozsvárról s hihetőleg e levelem megérkezése után, csakhamar tiszteletedre leend. Ó fog a hamuzsír s a megtelepítés felől veled környüállásosan szólni. Addig is, míg e tárgyak felőli szíves tudósításodat vehetem, maradok barátod.

LVII.¹⁾

Kossuthnak. Pest. 1845. jun. 19.

Kedves Barátom! Sajnálva hallok Deáktól nőd rosszulétét. Adja az ég, hogy mentől előbb jól legyen. Szerencsétlen csillagzat uralkodik együttlehetésünk felett, pedig még beszélni valóm is sok lenne veled. Kérlek: tudasd velem, mikor jössz be? Tudom, hogy minden feleséged hogylététől függ; de ha tudnám, hogy hétfőn, kedden is bejössz, megvárnálak; ámbár előbb történhető bejöttöd esetére hétfőn lenne vagy lett volna szándékom leindulni. Szombaton nem csak azért nem megyek hozzád, mivel Deák nem mehet, hanem tisztelt nőd betegségéért sem. Ily kedvetlen körülményben a látogatás, kivált egy vak látogatása, csak alkalmatlanságot okozhatna. Isten gyógyítsa nődet s Téged hozzon. Óhajtja barátod.

LVIII.

Kossuthnak. Pest. 1845. jun. 23.

Kedves Barátom. Deák mult pénteken este rosszul lett: erős gyulladással torokfájás környezte. Aconit amazt egészen elenyésztette; de jól még most sincs. Én az ő innyi elindulásáig — mi hihetősön esőt-ön történend — itt maradok.

¹⁾ Közben 1845. máj. 6—15-ig Deák és Vörösmarty meglátogatták Wesselényit Zsibón, ki utánok szintén fölment Pestre máj. 18-án: ott időzött jun. 25-ig s 29-én ért Zsibóra vissza.

Bár addig, ha csak rövid időre is bejöhethnél. Azt sem irod, hogy melyik fürdőre mégysz s mennyi időre?

Lanczer nekem úgy nyilatkozott, miszerint kész jönni; azonban — mint Stullertől hallok — szándékát megváltoztatta. Dobrosy is, ki ajánltatott, nem akar a *Hetülap* szerkesztése mellől mozdulni. Ezen körülmények reám nézve kellemetlenek s nem kevésbé kellemetlen az, hogy a remélt három helyről a czélzott öszveget meg nem kaphattam, mi nekem zavart okoz. Nem volna-e mód a tudvalevő helyről, de a csongrádiak útján, vagyis firmájok alatt kölcsönt kapni?

Nődöt szívesen tisztetem; mindkettőtöknek gyógyulást kíván barátod.

LIX.

Kossuthnak. Zsibó, 1845. okt. 4.

Szeretett Barátom! Magam sem tudom, miként jött, hogy sem én neked, sem te nekem pesti megválásunk óta nem íránk. Beh soknak és sokat irtunk ez idő alatt mindketten, pedig bizonynyal azok közt nem igen volt, kivel szívesebben szóltunk s kinek több mondani valónk lett volna mint épen egymásnak. Az egymásrólí megfelejtkezés sem volt bizonynyal hallgatásunk oka; mert mindkettőnk emléke kölcsönösön inkább össze van forrva érzetünkkel s egész létünkkel, hogysen élünkben napok, sőt csak több egymásutáni órák is lehetnének, melyekben egymásnak eszünkbe ne jutnánk. Már akármi okozta is ezen hallgatást, annyi igaz, hogy részemről lakoltam is érte, mert mind a nekedí irhatás, mind leveleid olvasása élvezését nélkülözém.

Mindenekelőtt irj a magad s tisztelt nőd egészsége felől. Bár ez lenne megint rendben. Egészség mellett sokat tehet, sokat türhet az ember s a nélkül nemcsak szellemi erőnk van zsibbasztva, hanem a legédesb élvezések is izetlenekké válva. — Botránkozva hallottam annak — de csak bizonytalan — hírét, hogy Parádon betyárkodással akarták megmutatni, hogy Te tévedtél vagy hibáztál, midőn ottani betyárkodásokról szóltál. Kérlek, tudasd velem voltaképen az ott történeteket. Erre annyival inkább kérlek, mivel beszélnek olyakat is, mikre nekem, mint barátodnak, a dolgot tudva s elhatározottan kell felelhetnem s felelnem.

Polgári éltünk nyulósodik s mi abban csipősnek mutatkozik, az sem pezsgés vagy szesz ereje, hanem egymást rágó eczetesség.

En ezen rúit esős nyarat sok fájdalmak közt töltém.

Jósika köszönt. A jó kis Nina,¹⁾ ki napjaim boruját a lehetőségig deríti, igen szívesen tisztel. Jelentsd nődnék tiszteletemet s öleld helyettem gyermekeidet. Áldjon az ég! Barátod.

LX.

Kossuthnak. Zsibó, 1845. nov. 6.

Szeretett barátom! Pesten elválásunk óta egy sorral sem örvendeztetél; s m. h. 4-én irt levelemre sem válaszoltál. Ezt nem szemrehányásul írom; mert tudom, hogy a hallgatást nem szíved érzése, hanem a körülmények okozták; azonban győzd le ezen körülményeket s írd, még pedig bűnöcskédet jóvá teendő, sokszor és sokat. Én csak úgy vagyok, mint voltam. Betegen, s betegség miatt senyvedve, s tespedve. Hogy mostanság Pestre menjek s annnyival inkább, hogy ott lakjam, házi s még inkább értékü körülményeim nem engedik. Ha értékileg rendben akarok maradni, pedig nemcsak ész, hanem erkölcsparancsolta kötelesség: úgy e közelebbi terhes évek és többeknek jövő sorsa iránt gondoskodási tartozásom szoros gazdálkodást parancsol.

A kereskedelmi társaságról tett igen kedvező jelentésit Szabónak olvasám. Hát a $7\frac{3}{4}$ percz. dividendával mi fog törtenni? ezt az eddigi tudósításokból nem értem.

Kérlek, kérdezd meg Szabótól, kit szívesen köszöntök, hogy a keresk. társaság hamuzsirt (szép fehérét) venne-e bizottmányban? s hogy mi kilátás lenne ez iránt? Most nem lenne az előlegezést illető azon kíváнатom, mi a nyáron volt. Pesten létemben elalkudtam volt Lackenbacher testvéreknek 1000 mázsát Debreczenbe szállítva 9 f. 15-korral ezüstftban, az alku megvolt; ők az aláírott contractus leküldését egész a mult hó végéig halogatták; s most egyszerre uj és oktalan követelésekkel állanak elő, olyakkal, melyekre én semmi esetre sem állhatok. Most a már kész és készülöben lévő hamuzsírommal vásáros nélkül vagyok.

Tudósíts magad s családod hogylétérel, tudósíts a védegyelet állásáról s közdolgaink körüli jelenségekről. Ninám igen-igen szívesen tisztel. Áldjon az ég! barátod.

LXI.

Kossuth Lajosnak. Zsibó, 1845. decz. 1.

Szeretett barátom! Hosszas hallgatásodért egyedül azért nem szídlak meg, mert jól tudom, hogy a nekemi írásnál sokkal hasznosabbakkal foglalkoztál.

¹⁾ Későbbi neje.

Ezennel tudósítalak, — mit reméllem, te is örömmel fogsz érteni — miszerint a jó kis Ninám néhány nap óta nőm. Ajánlom őt szíveségedbe. Nemsokára egy más eseményről is foglak tudósítani. — Adja az ég, hogy ez örvendetes legyen. — Több leveleimre ohajtva várván választ, maradjok barátod.

U. i. A keresk. társasági részvények után tenni szándéklott osztalékokkal mi történik?

LXII.

Kossuthnak. Zsibó, 1845. decz. 15.

Kedves Barátom! F. hó 1-sőréli tudósításomat — hála az égnek — szívem ohajtása szerint egészithetem ki. — Egy derék fiam születe tegnap estve. — Engedd, hogy téged Deákkal, Klauzállal, Bezerédyvel s Beöthyvel mint keresztapát irattathassalak be az anyakönyvbe. — Ninám, ki állapotjához képest jól van, igen szívesen tisztel. Nőd kezét csókolom. Áldjon az ég! barátod.

LXIII.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. jan. 27.

Kedves Barátom! Elválásunk óta egy fél év folya le s most telik el ez új évnék is első hava. És e hosszú hét hó alatt mind hiába várék tőled levelet; várék választ négy hozzád intézett leveleimre. Nem panaszkep mondom ezt; mert hála az égnek, hogy volt mindig cselekvő erődhöz s munkásságodhoz méltóbb s hasznosb elfoglalásod, mint nekem, a sorompón kívül állónak, vagyis inkább roskadtan heverőnek írogatni. Ily levelezés ha nyújt is élvét, de a vaskezü Götz szerint: ist ein geschäftiger Müsiggang. Boldog, kinek inaiban van még elég erő s ki előtt áll még nyitva mező, hogy nem szorulván a levelezés vagy bármí más pusztá írásbeli cselekvési surrogatumra, tettek körében mozoghat. S hála az égnek azért is, hogy miután e tér roppant erőd s szilárd akaratod számára — bárha korántsem ahhoz arányban lévőleg s ahhoz illően — de mégis nyílt maradt, működésidet süker követte, nem teljes ugyan, de mégis szép és üdvös. És ezért újra is mondom, nem panaszkodom, hogy nekem nem írtál. Ki előtt annyi tenni való van, mint előtted; kinek annyi rosszakarat, irigység, léhaság s közönyöség ellen kell vívni, mint neked: drágák annak pillanati. Irni is annak a nagy közönség és olyak számára kötelessége, kik a köz- és társas élet színpadán még szerepelnek; mert ezekre hatván, ezek által készíti el s eszközli azt, mit neki keble istene

sugal. A csatában elesett nem igényelheti, hogy küzdő bajtársai s annyival kevésbbé, hogy azoknak vezérei vele bibelődjenek, sebeit kötözzék s szomját enyhítsék: s azért még ha baráti kegyelet arra bírna is téged, hogy a harczon tágitva velem bajlódj: érzek magamban kötelesség tudása szülte annyi erőt s ismerem magamat s helyzetemet annyira, hogy oda utasítanálak s arra emlékeztetnélek, hol küzdenek s a mit tenned kell. Jól tudom s keserv nélkül érzem, hogy én már alig tehetek, alig használhatok valamit, — nem csak azért, mert bóna és vak vagyok, hanem mivel lejárt időm. Ki darab ideig nem használtatik, könnyen ószerű cikké válik; hamar vetnek szögletbe s hamar kerülünk ha nem szemétre is, de a zakata közé (in die Rumpelkammer), honnan ritkán keresnek megint elő, hacsak ó időbeli példány vagy rokozó cikk gyanánt nem. Nemzetek is csak gyermekek s mint gyermekeknek bábokra van szükségök; — s játszanak a bábokkal; szeretik, imádják azokat s felpiperézik; de majd reá unnak s ha bábok törnek vagy kopik, félrevetik, ha szinte még lehetne s kellene is azt használniok. Midőn nemzetem szeszélye bábként ápolt, czifritott: ennek valóban nem, de annak igenis örvendtettem, hogy mint játéka s azért kedveltje, rossztól tartóztathatom el s vezethetem jóra; és most nem az fáj, hogy a gyermekes éekkel másokat cziczomáz; de sajnálom azt, hogy megszűnvén játéka tárgya lenni, hasznára sem lehetek. Gondoltam, hogy visszaemlékezés ereje is tehet tekintélylyé s adhat hatást. A színpadróli lelépés után is próbáltam mozogni: írtam könyvet, írtam cikketek; de mindaz hatás nélkül maradt és marad: mert lejárt időm. De nem baj. Mit tesz, hogy egy porszem léte s emléke a mindenség üre s örökkévalóság özönében egy pillanattal előbb vagy utóbb fuvassék el? hiszen leszünk, hogy enyészszüink s élünk, hogy felejtessünk. Azonban a felejtés ezen közös és örök sorsa alá bármi nyugodtan vetem is magamat; de nem szeretném, hogy az új élet picziny körében azok, kiket szeretek s tisztellek, felejtjenének. De nem is félek ettől; s így azt is nemcsak erősen hiszem, de tudom, hogy azért mert hallgattál, nem feledtél. Újra is mondom, jól tetted s köszönöm, hogy a nekemi irogatásnál jobbat s a honnak sok hasznost tettél. Hanem volt mégis leveleim közt kettő, a két utolsó, melyre szerettem volna, hogy válaszolj bármi röviden, vagy ha erre nem értél, izentél volna. Vannak a barátságoknak is jogai s tudod, hogy jog és kötelesség egymástól elválhatlan. Baráti szent jogod volt, hogy azt, mit Nov. 20-a s Decz. 14-dike nekem adott, tőlem gyorsan és tőlem tudd meg; s midőn én ebbéli kötelességem teljesítettem, mi jól esett volna hallani tőled azt, mifelől gyömbíránt ugysem kételkedtem s kételkedem,

hogy t. i. örömmel értetted azon eseményeket s hogy elfogadod kis fiam keresztapaságát. Azonban én azt hiszem, hogy ama két levél eltévedett; de hiszem azt is, hogy azon tudósítások különben megfoghatlan kimaradását Te sem tetted az én rovásomra, hanem gondoltad s hitted, miszerint azok eltévelyedtek. Ha nem is azon levelekből, de fogtad hallani nősülésemet, mind azt, hogy egy derék kis fiam van. Engedd, hogy újra ajánljam őket szívességedbe. Te, kit az ég egy derék nővel áldott meg, teljesen ismered becsét egy ily kincsnek, s te ki élvezted s élvezed az atyai örömeket, bizonynyal áldani fogod velem a mennyet, hogy annyi csapás, annyi szenvedés után nyujtá nekem az örömök ezen legédesbikét. Jó nőm igen-igen szívesen tisztel. Kis keresztfiad derék gyerek; hatalmason nő s izmosodik.

Miket feljebb a nemhasználhatás és nemhatásról mondek, nem tartóztat el engem attól, hogy untalan s végig ne próbáljak szóval vagy írással tenni; ha szinte jó részt előre látom is, hogy sikere nem leend. Így tisztán köteleességérzetből eredtnek vegyed, kérlek, e mostani megújítását egy eszmének, melyről süker nélkül ugyan, de gyakran szóltam és írtam. Emlékezel, mi sokszor szóltam s szólaltam fel azon általad s több barátink által is méltányolt eszme mellett, mikint kell valamit tennünk, hogy a külföld helyzetünk s eseményeink felől igazán s teljesen értesüljön, s kell tennünk, hogy a hazugságok s ellenünk rágalmak mindig megezáfoltassanak. E végre alkotandó egyet, felállítandó bureau sat. miket terveztem, lehet s hiszem is, hogy nem voltak jól vagy legalább könnyen kivihetők, de mégis lehetett s talán kellett is volna azokból valami gyakorlatilag jót s létezetőt alkotni s alakítani. Most még szükségesb e tárgyban lépést tenni, mint eddig; mert eddig csak inkább vett fel az Augsburgi egy-egy mellettünk szóló cikket is; de most ugy látszik, hogy felülről kapott intést, minek fog az is következése lenni, mikint már Lukácsnak sem jelenteti meg a cikkeket, sőt már sürgető leveleit is felelet nélkül hagyja. Jelenben a feladat elsője lenne oly német lapot találni, mely cikkeink számára hasábjait megnyitná s melyekben egyszersmind az Augsburgi szennyes részrehajlása is köztudattá tétetnék. A teendők másodika lenne vállalkozót vagy vállalkozókat találni, kik az időről időre megjelenendő felvilágosításokat s czáfolatokat szerkesztenék; és a harmadik a minderre szükséges költségek megszerzése. Mit gondolsz e tárgy felől? Nem lenne-e jó felszólítanunk Batthyányi Lajost és Kázmért? ¹⁾

A *Jelenkor* a mult év végével közölt Erdélyből egy cikket

¹⁾ Mindkettőnek írt ez ügyben 1846. jan. 31-én.

»Erdélyi urbér elősajgásai« czíme alatt. Ez oly logica nélküli, fonákságokkal teljes s alaptalan irat, hogy ha az azt olvasandók józan észbe csak keveset is lehetne bízni, legkisebbet sem kellene káros hatásától félni. Ámde a józan ész s elfogulatlanság ritka; s tiszta látásra s ítéletre nem lehet kivált akkor számítani, midőn a megítélendő érdekeinket legyezi. E czikk azt, mit még a legönzöbbek s legiliberalisabbak sem mertek nyilván kimondani, fenhangon mondja, hogy t. i. ne alkottassék urbér. És e szennyos óhajtás szülte tant meglehetősen stylbe foglalt s jogszerűség és liberalitas feltjaival díszített palástartal fedti, s ezért sokan, nagyon sokan lesznek nálunk, kik ugyanazon szennyos óhajtásaik s vágyaik fedezésére használnák e palástot. Mi miatt meg kell ama cikknek többek, még pedig tekintélyek által czáfoltatni. E czikk írója elég szemtelen botrányos állítása s javaslata mellett reád is, mint auctoritásra hivatkozni. Ez is nyujtott alkalom és felhívás a felszólalásra; de e felett ama cikkben az urbér egészen a statusgazdaság terére van állítva s annak következtében az az iránti nyilatkozat vagyis annak czáfolata egyenesen a *Hetülap* körébe tartozik. És ha ebben irsz felőle, igen hasznos dolgot teendesz, kivált most, midőn Erdély az országgyűlés s az urbérnek előleges leendő tárgyalása küszöbén áll.

Hogy a *Hetülap* s ebbeni dolgozataid igen igen örvendeztetnek, képzelheted. Adjja az ég, hogy a cenzura elleni küzdelmeket meglábolhassátok.

A *Pesti Hírlap* programjának is nagyon örülnék; de tartok tőle, hogy abban halálos ítéletet mondott maga felett ki. Azok ugyanis, kik ármány által téged a szerkesztőségéből kinyomtak, a liberális szint le nem tett s az ő színöket fel nem öltött *Pesti Hírlap*ot csak azért tolerálták, mivel átlátták, hogy mind genesis, mint centralisatioi doctrinái miatt a régi *Pesti Hírlap* emberei organumjokká nem teendik, s mivel tudják, hogy a municipalitások megtámadása által gyűlöltebbé teendi magát, hogysem hatásától félhetnének; de mert ezek változtával ha a *Pesti Hírlap*ot valódi ellenzéki organummá valóni látandják, szintugy üldözendik, mint az elsőt. Előbb a cenzura kinpadjának minden fokozatira vonandják a szerkesztőséget, majd ezt s ennek embereit igyekezendnek a maszlagok s horgok sok nemei valamelyikével kezökre keríteni. Ha ez sem használ, vagy ki fognak mindent, mi nekik nem tetszik, törölni kimélet s tétova nélkül vagy más uton s más ármány által eszközlendik, hogy azon lap a most nyilvánított szellembeni vagy is ellenzéki organummá ne legyen, ne lehessen. Azon felső irány, mi mind a megyékben, mind Horvátországban, mind a küldöttségeket illetöleg mutatkozik, valóban gyászos és leverő.

A párt, mely ezeket eszközzi, vesztünkre esküdt s vesztére az összes monarchiának s uralkodó házunknak. Lehető-e még melegség s honnan várandó, nem tudom. — Épen ma van, mint tudom, gyűlésetök. Védjen s vezéreljen az ég! Valamint nem tudom: nem lett volna-e jobb küldöttséget nem küldeni: úgy nem látom, hogy ez ügyben bármi erélyes határozattal is mi sikeres és tartós jót lehessen várni.¹⁾ Ama felső párt már magát elég erősnek s minket elég gyengének lát vagy tart minden külszint s illedelmet félretéve, ellenink mellett nyilatkozhatni. És — úgy látszik elhatározta magát, minket magunk által veretni meg. Mit Hontban akart és tudott tenni, fogja akarni, fogja tehetni s tenni másutt is s talán mindenütt. Oh borzasztó vakság s gyászos tévedés volt oly erőket idézni fel s hozni mozgásba, melyeknek kezünk közti rugói, t. i. pénz s jutalmazás, remény s félelem parányi s hamar elfogyó volt; amazok kezében pedig bővön vannak és leendenek. Isten védje e nemzetet!

Jelentsd tisztelt nődnek szíves üdvözetemet s csókold nevemben gyermekeidet. Áldjon az ég! barátod.

LXIV.

Kossuthnak. Zsibó. 1846. márcz. 5.

Szeretett Barátom! Meleg barátságot lehellő, szíves és oly igen érdekes leveledet [m. hó 13.] hálaérzettel vettem s szintugy várom és sóvárgva óhajtom annak folytatását mentől előbb vehetni.

Örömmel értém leveledből, hogy Pesten tanácskoztatok s e tanácskozásnak iránya s eredménye, valamint általában Pesten sokaknak, talán mondhatni a többségnek szelleme részint örvendetést, részint vigaszt, vagy legalább reményt nyújtó. De barátom a többi megyékbeni többségek s általában a megyék többsége nem borzasztó, nem elijesztő képét mutatja-e szerencsétlen honunknak? A hatalom emberei által eléidézett anarchia, és a legbutább servilismus együtt s egymással vetélkedve harapódnak. Sok nehéz nap, gyászos évek s részint gyalázatos korszakok nyomták már e nemzetet; de bűne e három utóbbi század óta többnyire nemleges volt: álomkóróság, hidegség, részvétlenség. Az elkorcsosodás pozitív bűnében merültek is inkább azért tettek rosszat vagy semmit, mert nem

¹⁾ Pest-m. 1845. nov. 12-ikén kinevezett küldöttségéről van szó, melyet a horvátországi abnormális állapotok miatt küldött Bécsbe a királyhoz decz.-ben, de nem fogadta; ellenben a délszláv küldöttséget ugyanakkor fogadta.

gondolkodtak a dolgok állásáról s nem ösmerték azt. Most százszor, talán ezerszer annyin gondolkoznak mint régebben; látják, tudják a dolgok állását s hallottak, olvastak olyakat, melyek tudásához csak kevés avatottak jutottak; s most, midőn annyi láthatja s tudhatja, annyira kell látni és tudni ügyünk helyességét s szentségét: most van legtöbb, nem henyén magát visszavonó, s a dolgokat mentökre hagyó, hanem a jó ügytől elpártolt s azzal szemben ellenségesen fellépő. Positivre vált e nemzetnek mostani maga elleni bűne. S azon ponton állunk, hogy a többség váljon e bűn részesévé. És ha e nemzet többsége veszni akar, lehet-e sajnálni? lehet-e megmenteni? s a maga ellen fordulttól nem forduland-e el az ég? Vagy talán a kevés jókért megkegyelmezend a gonoszok legióinak? Oh. magyarok Istene, hatalmas vagy te, mint mondják, de türelmednek még nagyobbnak kell hatalmasnál lenni, hogyha ennyi bűn s ennyi ellenedi vétek daczára, a midőn e nemzet veszni akar, ez akaratja ellen is megtartod. Veszszén e nemzet vagy megtartassék, nekünk ernyedetlen vívnunk és működnünk kell, mert kötelesség.

A medardi s augusztusi összejövetel üdvös szándék. Hogy oly szívesen irsz, köszönöm; nem gondolom, hogy ottani hatásom koránt is lehetne s még csak árnyéka is annak, mit Te hisszesz. Emlékezz, mit te nekem egyszer irtál a folyamról, mely a medréből eltávolított szikladarabnak helyét üresen nem hagyja, hanem betölti azt, ha egyébbel nem iszappal és sárral. En kivettem vagy talán a sors viszontagsága által elmálva magával vitt a folyam a feledékenység tengerébe. Helyem már be van töltve, s reméllem más és jobb szikladarabbal. De azért ha és midőn lehet, szívesen jelenek meg köztetek. Azonban hogy ez jelen évben nem lehet, átlátandod. Miként indulhatnék néhány hónapos fiacskámmal útra? Anyja ápolását szintoly kevéssé nélkülözhetem, mint a hogy nem tudnám őtet, az áldottat, keserítve hátrahagyni vagy kis Miklósomat idegen kezekre bízni. Később nagyobbacska lesz, s a hányszor finanziaális körülményeim engedik, bizonyynal mindenkor megjelenendek Pesten. Beh szép és üdvös lenne, ha Medárd előtt ti jönnétek ide. Deák ígérte, Klauzál is. s Bezerédy és Te még évek előtt. Ha ti és még többen eljönnétek, ez oly szép lenne, hogy gondolni s reményleni is alig merem. De legyetek ti hozzám jobbak, mint balsorsomhoz szabni szokott reményem. Talán sikerülne erdélyi elvrokonaink közül is többet ide gyűjteni s ez a pesti tanácskozásoknak nem volna czél és haszonnélküli előzménye.

A honi sajtónak lehetőleg használata igen szükséges feladat, de a külföldit szintoly kevéssé szabad elhanyagolni.

A külföld előtt kürtölt ellenünki rágalmak, dolgaink s helyzetünkről hamis adatok s ferde állítások ellenében nagyon kis hasznu belföldi hírlapjainkban vagy magyar röpiratok általi czáfolata. Azok előtt kell magunkat igazolnunk, kik előtt rágalmaztatunk. A mi hírlapjainkat s magyar röpiratokat olvasók tudják, vagy legalább tudhatják a dolog valódi állását; de a rosszszul értesített s ellenünk felingerelt külföld az, melyet felvilágosítanunk, melynek sympathiáját megnyernünk feladataink egyik nevezetesbiké. A Lloydban hirdetett hazug állítás az örök váltságról helyesen van czáfolva s jól megróva, ha jól emlékezem, a *Hetilap*-ban; de annak külföld előtt kellene megczáfolva lenni, mert ott teszi káros hatását. Az Augsburginak is több czikkjei borzasztók, mint pl. az ellened okádott rágalmak. Nem nemzeti becsületünk s ügyünk iránti hívség parancsolja, az illet el nem hallgatni? — s vagyunk-e — Hamlettel szólva — a Lethe partján peshedő kákánál jobbak, ha barátunk s benne mimagunk elleni ily sértés sem képes henye nyugalomunkból kizaklatni? Jó, hogy a »sörnénikét« lapjainkban csipkedjük, vagy dorongoljuk is, de a külföld számára kell ezt tenni, az előtt kell ronda képéről az álorczát levonni. E gyalázatos lap már a Lukács czikkeit sem veszi többé fel; míg ezeket felvette, volt legalább egy mellettünk emelkedő szó s ezen higgadt s egészen a külföld számára igen helyes és czélszerű modorban irt czikkek temérdek hasznót is okoztak; miért Lukács őszinte hálát s teljes méltánylást érdemel. Más külföldi lapot kapni s használni igazolásunkra s a külföld felvilágosítására, nagyon szükséges lenne; de hogy ez sok nehézséggel van összekötve, megvallom. Míg tehát ezen nehézségek legyőzethetnek, németül irt röpiratokban kell mindazt megmondanunk, mit hírlapokban szándékoztunk volna közre bocsátani. A külföld már legalább figyelmez dolgainkra s ez kezeskedik arról, hogy minket illető jól irt, a lehetőségig higgadt s izletes röpiratokat olvasni fog. Ilyeneket irhatnának Lukács, Pulszky, Bezeredy, Henszelmann, Teleki Laczi stb. Az ezekreí költség sem lenne nagy, mert — azt hiszem — jórészt megfizetnék magokat.

Nagyon, igen nagyon örülök a hozzám czimzett leveleknek, bár mentől előbb jelennének meg. A *Pesti Hírlap*-ban is kívánatos, hogy elvrokonaink közül mentől többen irjanak. De félek, hogy midőn így organumunkká vált, megint fog az ármány valamit gondolni, annak kezünkből ki játszására vagy kifacsarására. Azt is, hogy eddig túrték ezen sok tekintetben elég szabadszellemű lapot, aligha nem lehet csak annak tulajdonítani, miszerént látták, hogy centralisatiói dühe által magát népszerűtleníti s azért nem tartották veszedelmesnek.

és mivel szerették az általok megtámadott municipalis rendszert ez oldalról is sújtva látni. A *Pesti Hírlap*-ot úgy tekintették, mint a meghasonlott ellenzék közti választófalt. Ha e választófal leomolva s az ellenzékét ezen hírlapban öszvesülni látandják, vagy a censura által fojtandják el szavunkat, vagy olyakat s olyakkal fognak benne felléptetni, melyekkel mi megférhetni nem fogunk. A *Hetilap* derék. De a *Magyar Gazda* és Szabó veszekedése botrányos. Igaz, hogy amaz gyalázatos gorombasággal lépett fel, de Szabó is túllépett feleletében azon illendőségen, melylyel lapban, versengésben ha ellenünk iránt nem is, de a közönséggel szemben tartozunk.

Nőmnek szíves köszöntésedet s mindazt, mi őt érdeklőt írsz, megmondtam. Elszántsága s akarata erős és magasztos az lenni mindég nekem, mi neked tisztelt nőd. S köszöni neked, hogy erre képesnek tartod. Keresztfiad, ki éppen e pillanatban hatalmasan sir, derekasan nő s erősödik. Irj a tieidről töbecskét. Nődot szívesen tisztetem. Áldjon az ég! barátod.

LXIV.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. máj. 7.

Szeretett Barátom! Hogy igen becses febr. 13-diki levelednek abban ígért folytatását még mindeddig nem kaphatám, igen természetesnek találok. Sokkal több s fontosabb dolgod van, hogysen nekem hosszason írhatnál s írnod szabad lenne. De kérek, irass valaki által a magad s családod hogyléte felől s habár röviden is, közelebbi működésid eredményiről s — fájdalom, hogy vannak — feles akadályairól; valamint közelebbi fiumei utadról is, melyről sok mindenfélét beszélnek.

Kimondhatlan sajnálom, hogy családi körülmények nem engedik Medárdra felmennem, nagyon-nagyon szeretném veletek lenni s szólani. Már többfelől hallottam, hogy megint terrorismushoz akarnak nyulni; miért és mire, képzelnem sem tudom. Ok sohasem volt kevesebb mint most, s hogy az által célzt nem érnek, hanem vétnek, már eléggé tapasztalhatták. Altatni s verni egyszerre fonák mütétel. Nemzetet fájdalom nem, sőt kín sem igen, de álom mindig gyengít, szintugy mint ámulás. A hírelt jóakarás s mindig trombitált békés irány, alkotmányos utoni járás szépen fog állani s szépen az ezekben bízónak hite, ha actiózások, vagy talán elfogatások is fognak megint napirendre kerülni. Óvatosság azonban nagyon szükséges nem önfedezés félénk ösztönéből, mert szenvedélylyel s veszélylyel kötelesség utján tétova nélkül menni szembe férfinak nem bajos, de óvatosság legyen jelszavunk azért, hogy ne lehessen rossz-

akarhatnak s ármánynak még csak legkisebb ürügye is erőszakos lépéseket igazolni. Mint hallom, egy röpirat jelent meg, mely az örök váltság s urbéri viszonyok nehézségeit azzal akarja egyszerre megoldani, hogy föld s urbéri tartozás egyszerre s ingyen odaajándékozassék. Ostobaság így egyszerre ajtóستól hullva be a szobába, a különben is vesztéstől annyira féltő nemességet ijeszteni s ingerelni; s szintoly ostobaság vagy gonoszság a népet ily vágyak gerjesztésével fölizgatni, kivált most a szomszédvani borzasztó események idejében. S mégis beszélnek, hogy ezen oktalan, mondhatni vétkes javallat még a pesti közgyűlésen is meg fog pendíttetni. Én ezt nem hiszem s Isten ne is adja.

Mondják, hogy junius vagy juliusban Széchenyi ide jövend. Mit mondasz ehez? — Kovács Lajost ő s azután a bécsiek annyira misztificáltak, hogy ezen ember, ki mindig azt hitte s vallotta, mit mi, most csak Széchenyiben s Apponyiban hisz s lát idvességet. Altala akarja Sz. Kemény Zsigmondot egy hirlap szerkesztőségre birni; de K. Zs. nem fogja a horogra helyezett vörös posztó után tátni száját.

Nóm szívesen köszönt. Kis fiunk jól van. Jelents nődek tiszteletemet. Áldjon az ég!

U. i. Helyesled-e az *Allgemenebani* nyilatkozatomat?

LXVI.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. jun. 13.

Szeretett kedves Barátom! Dióssy meghozá tegnapelőtt leveledet. Éppen sokan valának nálam s így csak futólag olvastathatám el magamnak tartalomdús leveledet. Erre hosszan felelni — sok levén a tárgy és fontos — most lehetlen s röviden még lehetlenebb, mert arra már éppen nincs időm. Azért e levelem teljességgel nem válasz a tiédre. Fogok válaszolni, mihelyt soraid súlyos tartalmát eléggé fogom mérlegezhetni. Most tehát egyébről. Örömmel értettem Dióssytól, hogy egészséged legalább tűrhető s nőd és gyermekeid jól vannak. Osókolom ezeket; mondd legőszintébb tiszteletemet lelkes nődek. Az én kis nőm napjaimat annyira deríti, mennyire hogy derülhessenek, nem képzeltem. Ó téged igen igen szívesen köszönt. Kis keresztfiad derék gyerek, bár mutathatnám meg őt neked. Beh gyönyörű lenne, ha Te egyszer kiragadhatnád magadat darab időre a polgári hullámok közül s vagy egy hónapra családostól ide jönnél pihenni s feledni és élvezni a szép természetet e bércek közt s élvezni azon határtalan örömet, melyet itt lététek nekem s nőmnek okozna. Hidd el, ily pihe-

nésre szükséged volna; hogy ilyest tegyél, azzal ügyünknek tartozol, melynek ha pihenés nélkül szolgálsz, magadat idő előtt felemésztve korántsem fogsz addig, tehát annyit, mennyit lehetne. szolgálhatni.

Ha soraimat még a pesti gyűlés előtt veheted, irok azokról, miket urbért illetőleg irsz; de reméllem — mit aggodalmok közt óhajtok is, — hogy e tárgyban jelen gyűlésen indítványt s határozatot nem teszten. Szent az, mit irsz; de van annak egy kétes, kényes s méhében veszélyt hordható oldala. Mielőtt nyilvános lépések tétetnek, nagyon s minden oldalról kell a dolgot meghányani és vetni.

Ez órában eltávozott vendégem közt vala Kovács Lajos is. Ő megint kísérté Keményt. A nagy gróf mellett nem siker nélkül vív és izgat környékében. Olyak mint Eötvös Miska. Pap Endre, Nagy Ignác, kezdenek neki hinni s bízni benne s Apponyiban. Ha emlékezel, hogy Kovácscsal, midőn ő e tavaszon Pesten volt, miket beszéltél s kivált sajtófelállítás. Deák cselekvésmódját sat. illetőleg, kérlek, ird meg nekem, mert *tudnom kell*. Ő e hónap végével felmegy. Jó lesz vele találkoznod. Kár, hogy ez embert megfogák; mert jó fő s van benne erély. Áldjon ég küzdelmeid s gyötremeid közt erőt tenni s túrni.

LXVII.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. jun. 15.

Szeretett Barátom! Diósi által küldött leveledre általa választ ugyan nem küldhettem, arra több időre lévén szükségem, hanem irtam neked néhány sort, melyet, reménelem. eddig kezedbe adott.

Most sem válaszolhatok egész leveledre, azt csak több ízben s részenként tehetem. Ezuttal csak általánosan valamit a Te és a mi, vagyis inkább a mieink hatása köréről s arról, hogy ennek következtében mit és mennyit helyes és szabad tennünk.

Azt hiszem, nem csalódás azon hitem, hogy nekünk időnk lejárt. Mi már nem birunk a két honban többséggel. Ezért olyast, mire többség kell, ki nem vihetünk. S ha ilyesmi oly természetű, minek megpendítése vagy megkezdése siker vagy bevégzés nélkül káros vagy éppen veszélyes, ilyenbe vágni résziünkről hiba s véték lenne.

Soraink gyérülésének s kevesebbrei apadásának okát apróra nem vizsgálom. A megtörténtnek okát felfedezni vagy okot fogni reá sokkal könnyebb, mint előre látni azt, hogy mi történend. Bármilyen betegségnél is tudja az orvos és nem orvos.

hogy azt mi idézte elé. Halottnál a bonczoló ritkán kétkedik, hogy a halált mi okozta legyen. Én megvallom, feltétlen soha s még így is ritkán hiszek ily állított vagy képzelt okoknak. Az okok többnyire finomabb szálabból vannak szőve, hogysen azokat látnók. Lehet keresni, lehet kapni sok okát annak, hogy mi mindinkább válunk kisebbséggé s egy ellenünki párt mindinkább terjed. Részemről nem voltam eléggé a dolgok folytába avatva, s nem eléggé annak közelében, hogy eredetét s mentét tisztán felfoghassam. Bár mások, erre képesebbek vizsgálnák azt higgadtan, elfogultság nélkül; mert érdekes s talán mások által mint tanulság használható lenne tudni az okokat, melyek következtében egy nemzet többsége azoktól, kik évek hosszú során át érte vívtak, érte szenvedtek, s kik neki nemcsak akartak, de tudtak is legalább némileg használni, elváljon s olyakhoz szegődjön, kik oda szítnak, kéjre kegyre magokat annak vetik alá, honnan mindig csak baj, csak sérelem s keserű sértés eredt és ered. Hogy e jelenet csudás, bizonyos; hogy szomorú, még bizonyosabb. Fájdalom tölti el a keblet, a gyászos következtéseket elgondolván. És a fájdalomhoz járul azon leverő érzet, hogy nem akar vagy nem tud e többség s a közt nem kevés jobb s okosabb is látni, holott az ész oly tisztán világítja azt, hogy üdv nem jövend onnan, hová csatlakoznak. A lelket s érzéseit miasmaként nemcsak panicus félelem vagy elvadult boszú s több ily marczona érzetek ragadhatják meg, hanem bizalom, hívés s remény is. Most sokan, nagyon sokan hisznek, bíznak, remélnék ok és alap nélkül s e mondhatni kórság ragad s öregbedve terjed. Ha ezt körülmények idézték elő: gyászosak azok; ha emberek: vétkek roppant. Akárhogy legyen, annyi igaz, hogy sokan, nagyon sokan, kik testestől lelkestől oppositio emberei voltak, most már nem azok, és pedig felesen közülök nem szennyes érdekért adták el lelköket, hanem mivel remélnék s azt hiszik, vagy akarják hinni, hogy a honra jót hozand az új czím, új lobogó s új nóta mellett, de csak az eddigi célra törekvő párt. Eddig ki nem fehér, az fekete volt, s nem sokat ártott, ha némelyek vagy többek fehérből feketévé lettek; mert a színek azért tisztaságukban maradtak; de jöttek emberek, kik fehér színöket akarván megtartani, mentek a feketéhez át s a színek vegyülete eredt s keletkezett a szürkék serege; s mindinkább harapózik e zavar, e szintelenség, mely a nemzet jellemét, erkölcsét teszi semmivé. Sz[échenyi] egy év óta roppant erőre, hatalomra kapott; pártja akkor nyomoru kicsiny és silány volt, most roppant nagy s olyak vannak s vívnak mellette, kikről azt sohasem hittem. Ezek következtében ezuttal csak azt jegyzem meg, hogy sok olyat, mit eddig lehetett és kellett, most nem lehet, nem kell, sőt

nem szabad indítványoznunk, kivált olyasmit, mi ha kezünkbe szakad, nemcsak hogy ellenünk fegyverül használtatik, hanem azért, hogy ki nem elégíthető s elégitendő vágyakat ébresztene, veszélyessé válnék. Közelebbről többet. Kérlek, írj mi iránt értekeztetek s mi eredménnyel; milyen a miénk hangulata?

Nőm téged s nődöt, kinek én kezeit csókolom, szívesen köszönt. Keresztfiad frissen van.

Áldjon az ég! barátod . . .

LXVIII.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. jul. 12.

Szeretett Barátom! M. hó 14-ike óta nem írhaték neked: soklőnt valék elfoglalva. Most is csak néhány sort lehet írnom. E levelemet Degenfeld Pál, az Ottó öcsöce adja kézbe. Ő kére. ismertetnélek meg veled. Azt ezennel örömmel teszen, egy levén ő legjobb s leglelkesebb embereink közül, olyan, kit közelebből ismerve nem lehet nem becsülni s nem szeretni. Ő Szatmárban lakik, Erdőszádán. Irok neked, mihelyt lehet, többet s azon tárgyak részleteiről, melyekről szólott leveled. Most áldjon az ég! Nőd kezeit csókolom. Az én jó kis Ninám köszönt s tisztel titeket. Fiam derekasint nő.

LXIX.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. jul. 29.

Szeretett barátom! E soraimat Kemény Zsigmond viszi, kit én neked eléggé ajánlani nem tudok. Hü kebel, éber ész. sok tudás és rendezett fő, fáradhatlan munkásság mellett. A Szemöldökös egyik fő »Leib-Dardanelljével,« Kovács Lajossal, mindenként meg akarta őt a *Független* ¹⁾ számára horgásztatni. És nem száraz vörösposztó, hanem zsíros falat vala a horgon.

Naponként készülök neked több nevezetes tárgyak felől írni s még mind elmarada. Most eleven levél megy, ki többet s jobban fog neked azon tárgyak felől szólani, melyekről én írni akartam s bizonynyal ugyanazon szellemben szóllani, melyben én irtam volna s még irandok. Azért levelemet bezárom azon óhajtással, hogy bár a fürdő, melyen voltál, hasznoson hatott légyen egészségedre és hogy állandóan jól legyen nőd. kinek kezét csókolom s legyenek gyermekeid, kiket ölelek. Nőm szívesen köszönt, kis fiam jól van. Áldjon az ég! barátod . . .

¹⁾ Ez lett volna a Széchenyi lapjának címe.

LXX.

Kossuth Lajosnak áldást Wesselényi Miklós. Zsibó, 1846.
szeptember 3. (Recom.)

Jul. 29. és aug. 16-iki (leveleimre) még nem kaphatám választ. Ezt bármennyire sajnálom, de természetes; mert annyira elváltál s hihetőn, vagy foglalva, hogy levélbeni vitakozásokra időd nem lehetett.

Mult hó 17-iki levelém írásakor még nem olvastam volt a *Hetülap* 60-ik számában megjelent gyönyörű cikkedet az örökváltságról; ha megengeded s időm is engedi, megírom ez iránti nézeteimet.

Kemény Zsiga tegnapelőtt érkezék meg. Legnagyobb része annak, mit ő nekem a pesti dolgok s személyek iránt beszéllett, mély fájdalommal töltött el. Most nincs időm, — bármennyire szeretném is — a többiről veled szólni; csak egyet említék, de a melyet én most nem legnagyobbnak tartok: értem a keresk. társaság rossz lábón — vagyis mi azzal egyértelmű, rossz hírbeni létét. Hogy ennek súlyedése vagy bukása által mennyi szép remény, minő sokat ígérő számítások, mely gyönyörű jövőndő semmisülnek meg — s hogy ez anyagi és szellemi tekintetben mily rémítő csapás, mindezt ki tudná, ki érezné inkább, mint Te! Kérlek írj, igaz-e, miket nemcsak Keménytől, de már másoktól is hallok, pl. hogy már 80,000 deficitje van, hogy Szabó a jól sikerült vállalatokat az apja, a rosszul sikerülteket pedig a maga vagyis a társaság nevére íratta; hogy Batthyányi Lajos ezen okokért vonta magát vissza s fizettette ki magának részvényeit. Hogy a mult hó 27-iki közgyűlés miként ütött ki, még nem tudom; aggodalommal vágyok megtudni. A keresk. társaságot fenyegető bukásból ügyünkre s a honra háramlandó gyászos következtésekérti aggodalom s keserv természetesen háttérbe nyomja s kell is nyomnia előttem azt, hogy ezen bukás reám nézve is érzékeny veszést okozna. Azonban anyagi és családi viszonyaim korántsem olyanok, hogy azon veszést közönyösen vehessem s kötelességem ne légyen annak kikerülésére mindent elkövetni. Kérlek. édes barátom, tudósíts, még pedig sietve és nyíltan az egész dolog állásáról; írd meg, miként távolíthatnám el magamtól e veszést, mely most annyival keserűbb lenne, mivel feszített igyekezettel törekszem hanyatló napjaimban dolgaimat úgy rendezni, hogy kis fiamra legalább terhek ne menjenek át.

Hogy a védegyelet igazgatóságáról lemondottál, igen-igen nagy csapás s még nagyobb, hogy kénytelen valál azt tenni. Ugy látom, barátom, a sors sem akarja, hogy többet hathasunk, használhassunk. Leáldozott csillagunk.

Közelebbről, mihelyt lehet, írok neked többet főként az erdélyi dolgokról; most csak nőm igen szíves üdvözlését s kis Miklósom jóllétét és azt jelentem, hogy nőd kezeit s gyermekeidet csókolom. A családi élet az, mi a más társas viszonyok s polgári helyzet hullámainak bármilyen veszélyes csapkodásai közt is nyújthat enyhülést. Nyujtson ez neked is.

LXXI.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. szept. 21.

Szeretett Barátom! Több előbbi, jelesen Julius 29. és August. 16-iki, úgy f. hó 3-iki levelemre sem kapék tőled választ. Vetted-e azokat? Nagyon szeretném azokra feleletedet kaphatni. Közelebbi levelemben ígértem, hogy több tárgyokról s főként az erdélyi dolgokról fogok neked írni; de ezt összetódult foglalatosságaim miatt továbbra kell halasztanom. Kérlek, írd, habár röviden is. Nőm szívesen köszönt. Nődöt tiszteljük. Gyermekeidet csókoljuk. Az én kis fiam derekasan nő. Áldjon az ég.

LXXII.

Kossuth Lajosnak áldást Wesselényi. Zsibó, 1846. okt. 4.

Sok hozzád intézett levelem maradt válasz nélkül. Julius 11-ről van utolsó leveled; én pedig írtam neked Jun. 13., Jul. 12., Jul. 29., aug. 16., Sept. 3. és Sept. 21-én.

Tudom soknemű elfoglaltságodat; tudom, hogy távol is voltál Pesttől, s főként, hogy az iparműkiállításakor temérdek dolgod lehetett; de engedd remélnem, hogy mentől előbb csak szakítasz pár pillanatot számomra is.

Fogod tudni, hogy Udvarhelyszék, — talán szokásból gépileg — kikiáltott engem követének; azonban valamint sem onnan, sem máshonnan legkisebb kérdést sem intéztek hozzám az országgyűlés előtt az iránt, hogy akarok-e követséget vállalni: úgy megválasztásom óta sem szólott vagy írt nekem barátim közül vagy más valaki jelentékes ember csak egyetlen egy is. Ezt nem azért említem, mintha hivogatás s kérésekre akartam volna megjelenésemet illetőleg várni. Kötelességemnek éreztem s annak is kellett volna éreznem a rég elhagyott pályámi újra megjelenést, hogyha a körülmények állását s az emberek hangulatát olyannak tarthattam volna, hogy használnom lehessen. De, barátom, e körülmények gonoszok s még gonoszabb a hangulat. Kevés jámbor ábrándozó haszonvehetlen sergecske most a gyakorlat pillanatiban s szemben ezekkel egy tömeg önző kormányiak s nem kormányiak; de kik bizo-

nyos érdek mocskos zászlója alatt épületes egyetértésben fognak kezét egymással. Ily emberek közt még akkor is bajosan tudtam volna csak valamit is tenni, midőn megtevéésre teljesen alkalmas s arra köztekintély s ragaszkodás varázsa által felóriásítva voltam. Most azt hiszem, semmit, de semmit sem tehetnék. Azonban figyelemmel kísérem az ottani dolgokat s ha lehetőségét, hihetőségét fedezem fel a sikerreli munkálhatásnak: kiragadom magam állapotomhoz illő csendes magányomból s felvállalom a reám nézve terhes, mondhatom, gyötrelmes szerepet. Most, míg a választósi — az erdélyieknek ezen kedvencz játéka — van szőnyegen, addig különben sem mentem volna be, ennek végezte s a közbeeső szünet után megvájlik, mit teendek.

Én, vagy Kemény Zsigó -- ki itt van s ki téged igen szívesen tisztel -- vagy talán ketten együtt akarunk az unio tárgyában valamit dolgozni. Az 1825-ik ótai országgyűlési irományoknak csak egy részét bírván, nem tudjuk kikeresni s összeszerkeszteni mindazt, mi ez időközben az országgyűlések által az uniot illetőleg mondatott és tétetett. Kérlek, édes barátom *kerestessd* ki s szerkesztesd össze ezeket valaki által; valaki által, mondom, mert gondolom, hogy te bajosan fognál magad reáérni, ámbár üdvösbet alig tehetnél te vagy akárki is közüllünk, mint az unio tárgyában dolgozni.

Jelentsd tiszteletemet nődek, az enyém téged igen szívesen köszönt. Keresztfiad jól van. Hát a te gyermekeid mint vagyunk? Élj boldogul.

LXXIII.

Kossuth Lajosnak üldást Wesselényi. Zsibó, 1846. okt. 22.

Ha e leveletem úgy, mint az eddigieket mind vagy többnyire más bontaná fel s olvasná el, előbb mint te, hadd álljon itt legelől azon más számára azon nyilatkozat, hogy a czudarok legczudarabbikának tartom azt s azokat, kik kém-, fosztó-, s rablóként tolakodnak más birtokába s ily bűnszerezte zsákmánynyal táplálják kíváncsiságukat vagy eszközlik bárminő céljüket.

(E rész kihúzva egészen s a levél félben hagyva.)

LXXIV.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. okt. 27.

Kedves Barátom! Lelkes és fontos tartalmu leveledre nincs ma időm részletesen válaszolni; fentartom ezt magamnak a közelebbi alkalomra; de sietek most a részvényeim

utáni szavazatokra nézve kívánságodat teljesíteni. A társaság alapszabályait megküldette volt nekem Szabó, de azokat, bár eleget kerestetém, nem kapják. Ezért nem tudom, hogy a 12 részvényem után hány szavazatom van. E bizonytalanságban küldök öt albat, melyekre sem annak, ki szavazand, neve, sem a részvények száma felirva nincs, használd azokat, a mint legjobbnak látod.

Ugy látom, hogy polgári, sőt társadalmi állapotunk s viszonyaink köre mind inkább sötétedik; adja az ég, hogy e borún keresztül is derítse a családi boldogság napjaidat és ez teheti és teendi is ezt. Hiszen im az én hollósetét éjjemen át is képes az örömsugárt lövelleni. — Jó nóm szívesen köszönt téged s habár ismeretlenül is, tiszteli nődot — tisztelem én is őt s csókolom gyermekeidet. Keresztfiad naponként inkább fejlődik. Elj boldogul s írj megint mielőbb.

LXXV.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. nov. 16.

Szeretett Barátom! Csak az utolsó postával jöve a fiumei vasut ügyében f. h. 15-dikére hirdetett közgyűlést illető felhívásod. Igaz, hogy én e közgyűlésről egy leveled nyomán tudtam; de az is igaz, hogy mindenféle sok dolgaim s nem kevés bajaim közt határidejét elfelejtettem volt. Lehet-e még e tárgyban valamit tennem? E valami alatt igen meleg részvétet s ha kell, szűk körömhöz képesti munkásságot, de nagyon kevés pénzbeli segílyt értek; mert értéki körülményeim most nagy magam megszorítását parancsolják.

A gazok gazáról nem irok.¹⁾ Adja az ég, hogy e kemény csapást zsenge vállalatink legalább egy részben kiépülhessék. Újra fel kell most veled együtt kiáltanom: miért nincs pénzem sok, sok, hogy verhetném a gonoszok gúnykaczaját torkukra s deríthetnék fényt s dicsőséget vállalatainkra.

Közelebről irok neked erdélyi viszonyaimról. Erdélyben lehető legrosszabbul állnak az urbért illetőleg a kinézések és segítni nem lehet. Én s mindnyájan, kik az itteni körülményeket ismerjük, meg vagyunk győződve, hogy az én megjelelésem semmit sem használna. A mieinkben nincs sem anyyi szellem, sem annyi szív, hogy lelkesülés vagy kegyelet által vezéreltethetnének. Vannak nálunk vezérkedők vagy vezérkedni akarók. Ezek megjelenésemet ferde szemmel néznék; a többiek közönyösen fogadnának; az ellenfél pedig többet építvén s feljülről is meg lévén neki hagyva, hogy többet

¹⁾ Szabó Pált érti, a keresk. társ. megszökött igazgatóját.

építsen régi nevekre, megjelenésem által minden ereje megfeszítésére érezné magát felhíva. S így kis seregünket nem erősítené, talán még szakadást okozna s gyengítené; amazokét pedig tömöttitné megjelenésem; azért s más okokért is, mikről máskor, — honn maradok. Választóimhoz nyilatkozatot intéztem. Az mai postával megy fel, a hírlapban megjelenendő.

Most, hogy a postáról el ne maradjon, bezirom e levelet. Nőm téged s nődet, kit én szívesen tisztelek, üdvözli, gyermekeidet csókoljuk. Kis keresztfiad jól van. Áldjon az ég. Kérlek, szerencsétless megint soraiddal.

LXXVI.

Kossuthnak. Zsibó. 1846. nov. 19.

Szeretett Barátom! Megint közelebbi alkalomra halasztván, de akkorra fenn is tartván magamnak néked több tárgyakról, ha lehet, bőven írni, most sietni kellettén, közbenjárásra kérek s szólítlak fel; a dolog ez: mult Augusztus 18-áról tudósítást veszek a keresk. társ. részéről, hogy bizottmányban levő hamuzsiromat 9 $\frac{1}{2}$ frton eladhatják, ha beleegyezem. Erre Septemb. 6-án megirom, hogy távolból árat szabni nem lehetvén, s az eladás tanácsos vagy nem tanácsos volta a conjuncturáktól függvén, cselekedjenek az eladást illetőleg ezek szerént. Kijelentettem tehát, hogy az eladást akarom, abba, ha ők jónak látják, beleegyezem. Mi természetesebb tehát, mint az, hogy ha a hamuzsirt ezen beleegyező s ujra is felhatalmazó nyilatkozatom után el nem adták, ezen el nem adás miatt a hamuzsir árának azótai csökkenése által károsodás merül fel, az nem engem, hanem azokat, kik azt az el nem adás által okozták, érje. A keresk. társ. részéről m. h. 23-áról megint tudósítást s felszólítást veszek. Tudósítanak arról, hogy a hamuzsirnak ára már 8 $\frac{1}{2}$ frtra szállott s hogy hamuzsirom még nincs eladva: felszólítanak az iránt, hogy vagy egyezzem bele az ezen áron is leendő eladásba vagy fizessem vissza a hamuzsirra előlegezett pénzt. Én Nov. 2-án válaszolom, hogy az eddigi el nem adásnak s az abból származandó kárnak oka nem vagyok s hogy a szept. 6-iki levelem értelméhez, azaz a körülményekhez képesti eladás helyeslése iránti nyilatkozatomhoz tartom magamat. Mégis most f. hó 17-én ujra írnak s megint új árcsökkenésről tudósítanak s az eladhatás iránt ujból kérdeznak. Ma felelek s megírom, hogy Isten s ember előtt azon kár nem sujthat engem igazsággal, mely a szept. 6-iki levelem felérkezése után az árcsökkenésből származott vagy származand. — Kérlek, szólj az illető urakkal s eszközöld, hogy ne kívánjanak nekem ily nagy s méltatlan károsodást okozni. Áldjon az ég, barátod.

LXXVII.

Kossuthnak. Zsibó, 1846. nov. 30.

Kedves Barátom! Reméllem, f. hó 16 és 19-diki leveleimet vetted. A fiumei pálya ügyébeni közgyűlés — mennyire a hetilapból ítélnék — jó szellemű s eredményű volt. Küldj nekem is egy aláírási ívet, de mentől előbb, hogy el ne késsen. Sokat nem fogok szerezhetni, mert csak kevéssel fogok találkozhatni s ezekben is ritkában van ruganyosság. Magam aláírandók 100 frtot s azt Wodianer által akármikor ki is fizettetem.

Hálát érdemlő erélyt fejtél ki a keresk. társ. ügyében; mert én ez erélynek tulajdonítom együttmaradását.

19-diki, azaz hamuzsiromat illető levelémre is ohajtva várom válaszodat. A pesti vásárróli hivatalos tudósításból (*Hetilap* 74. sz.) a hamuzsirnak következő árait látom: Magyar fehér 9 frt 45 kr. — 10 fr. 30 kr., kékes 8 fr. 30 kr. — 9 fr. Miután az én hamuzsirom, ha nincs is oly finom, mint az Illyr, melynek ára 11 fr. 30 kr. volt, de a magyar hamuzsiroknak bizonynyal annyival inkább jobbjai közé tartozik, mivel bükkfából; ezekre nézve azt hiszem, hogy azt most is illő áron el lehetett adni.

Ma én neked többekről s jóval többet akartam írni, de már 6 óra, postára kell küldenem leveleimet s így ezt berekeszttem azzal, hogy nődöt tisztelem, nőmmel együtt, ki téged szívesen köszönt. Csókold gyermekeidet helyettünk, élj boldogul.

LXXVIII.

Kossuthnak. Zsibó. 1846. decz. 10.

Szeretett Barátom! Kit annyi ért, mint engem, el lehet az bármire is készülve s ezért alig van valami, mi nekem nagyon váratlan lenne, vagy mit legalább lehetőnek ne tartanék, de lehetlennek hittem, sőt képzelnem sem tudtam, hogy én oly kemény és sértő levelet, milyen a keresk. társ. által f. hó 3-áról hozzám intézett, a Kossuth Lajos aláírásával vegyek. Oly levelet senkitől sem érdemlettem; azt hiszem tőled sem, és senkitől sem várhattam kevesebbé, mint tőled; mert kihez ragaszkodtam én hivebb barátsággal mint hozzád; s kinek voltam baráti gyöngédsége felől inkább meggyőződve, mint a tiédrol? Mit a társaság érdekében állónak s azonban helyes-séggel megegyezőnek hiszesz, hogy a mellett vagy, bár legyen az magadnak vagy legjobb barátodnak kárára, ezt méltánylom. Másként tenned erkölcsi lehetlenség lenne. De hogy oly ingerült és sebző hangon irsz, ez aligha olyasmi, mirei visszaemlékezés valaha szívednek nyugtató, jótévő lehetne.

Azon szerencsétlen hamuzsirra nézve előre bocsátom, hogy én azon reám nézve sem igen kedvező, sőt a határozott és nem hosszú idő alatt szállítani kellett mennyiség nagy voltát nézve terhesnek tekinthető egyezést csak azért tettem, mivel teljességgel nem tudtam másként eléállítani azon pénzt, melyet a férjhez menendő leányom, Rózáért [kettős cautioul] kell adnom. Ezért ragaszkodtam azon előlegezett pénzhez s ezért kellett azon körülménytől irtóznom, hogy azon előlegezést vissza kelljen fizetnem. A dolog felől higgadtan ítélve nem lehet tagadni, hogy miután Szabónak megírtam, miként az eladást a körülményekhez szabja: neki a körülmények szerint eszközölni kellett volna az eladást. September 10 s 12-iki leveleire, melyek közül az elsöben újra az eladhatásról tesz kérdést, a másodikban pedig árcsökkenésről ír, azért nem válaszoltam a hamuzsirt illetőleg, mivel tudtam, hogy midőn én e leveleket vettem, már akkor kezébe jött neki Sept. 6-iki levelem, melyben megírtam neki, hogy magát az eladásban a körülményekhez alkalmazza. Szintugy és újból hiba volt, — hitem szerint — hogy a november 2-iki levelem vétele után legalább, nem eszközöltetett az eladás, holott azon levelemben hivatkoztam sept. 6-iki azon nyilatkozatomra, hogy az eladást a körülményekhez kell alkalmazni s azok szerint eszközölni. Ezen említett nyilatkozatom után s tudván, (mi iránti hitemet levelemben ki is fejeztem) hogy okszerűn az egy napról más napra változni szokott ár felett távolból legfeljebb csak annyit lehet rendelni, hogy az eladás a körülmények szerint eszközöltessék: tekinthettem-e én magamat okául annak, hogy az eladás nem eszközöltetett s hogy a miatt a hamuzsirban kár vagy? Én nem tekinthetvén magamat ennek okául, nem volt-e természetes azon kívánságom, hogy a kárt, ha van, ne hordozzam én, ki annak nemcsak hogy oka nem vagyok, hanem arra, hogy ne történjék, meg is tettem azt, mit tenni kellett? Érdemlettem-e ezen természetes és igazságos kívánatomért oly levelet, melyet vennem kellett? hogy én nem fogok a keresk. társ.-gal czi-vódni, vagy ellene per vagy hirlapok útján fellépni: az természetes. Mindent el fogok követni, hogy az előlegezett pénz mentől elébb visszafizessem. Terhes lesz ez nekem s azért fájand, de még sokkal inkább fáj azon kiméletnélküli levél, melynek következtében magamat erre határoztam.

Hogy illő áron s kár nélkül lehetett volna a hamuzsirt eladni, hogyha az eladás bár legalább a nov. 2-iki levelem vétele után mindjárt eszközöltetett volna: a mellett szól — mint azt már nov. 30-iki levelemben említettem — a mult vásárkori ára a hamuzsirnak.

Az előlegezett pénzt — mint mondám — azon leszek,

hogy áldozattal is, mentől előbb visszafizessem: a hamuzsirt azonban reméllem, a visszafizetés után sem fogják kívánni, hogyha mindjárt el nem adhatom, tüstént elvitesssem, mert annak ily rögtöni elhelyezése reám nézve nagy baj lenne; sőt a keres. társ. loyaltásától azt reméllem, s meg is várom, hogy addig is igyekezni fog mentől jobb, de 8¹/₂ ftnál semmi esetre sem alantabbi áron — eladni.

Kérlek, jelentsd ezeket a választottságnak addig is, míg írásban felelek a vett levélre, mert gondolván, hogy a nekem írt levélnek a keresk. társ. iratai közt maradand nyoma, felelnem kell, hogy a felelet ama levél mellett állhasson; de ma nem felelhetek, mivel a posta különben ide szerdán szokott érkezni s csötörtökön d. u. kell újra leveleimet postára küldenem, de a rossz ut miatt ma csötörtökön jöve és sok leveleket hozza, s tehát sietnem kell. Él j boldogul.

LXXIX.

Kossuth Lajosnak áldást W. Zsibó. 1846. decz. 10.

E. hó 13-iki leveled vége mélyen s szomorítva hatott meg. Fájdalmas aggodalommal szólasz nőd egészségi állapotja felől. Érzem én, kedves Barátom, mit teszen aggódni egy szeretett jó nőért, kinek érzete érzetünkkel s léte létünkkel össze van olvadva. — Nem lehet, mert jobb, igazságosabb az Isten, mintsem lehessen, hogy kik hibájokon kívül a szent ügyért annyit szenvedtek, mint mi, kiknek annyi tövis jutott osztályrészökbe annyi epe nyújtatott s oly mély polgári keserveket kell érezniök, mint nekünk, azoknak családi boldogságok igénytelen virágocskáját is a sors kegyetlen kézzel szét tépje. Hiszem s hinni akarom, hogy aggodalmad kelletinél inkább ijeszt s s derék nőd egészsége nem sokára teljesen helyre álland. Ki orvosotok? Bár lehetne a homeopathiába bizodalmatok s Attomyrhoz folyamodnátok, ki most Pozsonyban van. Deákunk is betegeskedik. Ez engem nagyon nagyon, szomorít. Rég nem vettem tőle levelet. Utolsó sorai kedvetlenségre mutatnak. Sok kérésem daczára is még mindig allopathiával gyógyíttatja magát; pedig tudod, mi kitűnő sikerrel gyógyította őt Attomyr. Közlelbbi levelében azonban igéri, hogy Attomyrnak irand.

Az ívet vettem, igyekezni fogok aláírásokat szerezni, de barátom, szűkek nálunk a keblek és hidegek. Adja az Isten, hogy testi erőd istápolhassa lelked erélyét és sikerüljön annyi ármánynyal szemben győznöd

A keresk. társulat választottságához intézett levelem eddig felért. Én azt hiszem, a választmánynak nem volt igaza. Azonban a dolognak már vége. Én teljes igyekezettel az elő-

legezett pénz mentől előbbi visszafizetésén leszek. Nem mint tartozást kívánom ezt, hanem csak bizalmam jeléül kértem azon szívességre a választmányt, hogy ha lehet, a fenlevő hamuzsíromra jó vevőt szerezni legyen munkás.

Ellenfeleinknek megjelent programját még nem kaphattam meg. Ugy lászik, mind több meg több teret nyernek. Mi Hontban történt, félek, hogy kicsinyben képe annak, mi az egész honban történend. Ismétlem, barátom, mit már többször mondtam, időnk lejárt. Ha e nép maga magát akarja békózní, hogy lehessen e mütétet megakadályozni?

Erdély gyalázatot halmozott fejére s veszélynek hintette gyorsan csirázandó magvát megyei gyűlésben úrbér felőli vadnál vadabb határozatai s nyilatkozatai által; s félő, hogy még inkább teendi ezt az országgyűlésen. Előre láttam ezt. Ezért rettegtem az úrbér tárgyalásától s áldásnak tekintetem volna még azt is, ha a kormány az országgyűlésen kívül létesíti az úrbért s annyival inkább azt, ha az ország rendei által szükségesnek vallott s decretált úrbért, mint az örökváltságra nálunk szükséges hidat, ez siető lévén, az országgyűlés felhatalmazása s megbízása következtében ideiglenesen ő (t. i. a kormány) építi fel. Ebbeli czéломat honfiam nem értik vagy nem akarják érteni s foly és folyand a pokol örömére a keveset adj és sokat kapj témája feletti számtalan variatiók. Udvarhelyszék is oly utasítást dolgoza, melylyel én mint követ fel nem léphetek. Még ugyan nem tettem, de alig kerülhetem ki, hogy ezt s a követségrőli lemondásomat nyilván ki ne fejezzem. Ha ráérsz, olvasd meg az *Erd. Híradó*-ban, mit Udvarhelyszék rendeihez írtam. (L. *Erd. Híradó* 201, 202, 203, s 204 számain.) A censura nem engedte meg a *Híradó*-nak, hogy azt úgy közölje, mint a széknek beadott iratot, hanem mint értekezést.

Nóm igen szívesen köszönt, jelentsd nődnek tiszteletemet s öleld nevében gyermekeidet. Kis fiunk, hála Istennek, jól van. Kérlek, szerencsétless válaszoddal. Élj boldogul!

A hamuzsírra nézve még megjegyzem, miszerint lehetlennék kell tartanom, hogy minősége oly csekély volna, milyennek azt az a bizonyos venni akaró, vagyis inkább nem akaró kikiáltotta. Embereim által válogatás nélkül vétettem a felküldött mutatóványt, nem tudom, miként lehetne az, s a hordókban közt oly nagy különbség. Más ahoz értők s kereskedők is nézték itt s Debreczenben a hordókban lévőt s mind nagyon dicsérték. Hinnem kell s reménylenem is, hogy a hordók tartalmát jobban megvizsgálván, jobbnak találандják az abban levő legnagyobb mennyiséget, mint a milyennek híreszteltetett.

LXXX.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1847. ápr. 8.

Szeretett barátom! Nem válaszsürgetés czélja e soraimnak, bármennyire óhajtanék is tőled levelet mentől többet és mentől hosszabbat vehetni, de tudván, hogy a nekemi irásnál szükségesb s hasznosb teendőid vannak, örömet vonulok háttérbe.

A martiusi összejövetelekről még semmi részletest s bizonyost nem tudok. A másik fél programját illető eljárása igen furcsa. Az vagy lovagiatlanság vagy e mellett még gonosz ármány is. — Van-e ott lovagiasságnak csak árnyéka is, hol a hatalom pánczéljával, a pártfogoltság vértjével ellátottan s a monopolisált sajtó fegyverével és a kegyelemosztás háláival kezökben hívják ki a mindezeket épen általok s miattok nélkülözőket. Előbb kijátszodják, kicsikarják kezeiből a kihivandóknak az oltalom s visszatorlás fegyverit s miután azt elébb szokatlan s inogó, de azután az azzali hadarászásra neki erősödött kezökben tartják s forgatják, akkor vetik a lefegyverkezettnek oda a keztyűt. — Ha ez nem csupa mauvaise plaisanterie, s ha elbízott lovagiatlanságon kívül egyéb is valami, úgy nagy-szerű agent provocatur-ségnek nevezhetné valaki azt, hogy e kihívás s pártalakításrai felszólítás által olyasminék létesítésére késztetnek, melyért néhány év előtt nota s felségsértési keresetek villámaít szórták egyénekre. S most talán, mit akkor kevesek ellen akartak, vagy merénylettek tenni, in massa akarják a politikai nogadok és fusiliádok által az epuratio eljárását eszközölni s a sok nyakat egyszerre megmarkolható s lemetszhető nyakká akarják összeforrasztani. No de én, bármennyire is terjesztette s oltotta is a gyanusítás nagymestere s czimborái az emberek közt s azok keblébe szép mesterségét s üdvös tanát, nem hiszem az embereket elég gonoszoknak, s főként elég következeteseknek, hogy az említett tervet s annak következetes kivitelét feltegyem rólok. De ha lelkök üdvességére feloldom is e vád alól, nem tehetem ezt, azt illetőleg, miszerént ha nem az említett pokolbéli gonoszság czéljok s ha nem a lovagiatlanabb módra akarnak fogig fegyverben s vasban a fegyvertelen ellen harczolni, ugy fegyvertelen előtt is még egyedül (*sic!*) — habár sokkal kevesebb mértékben is — nyílt teren akarnak a »leszavazás« által vívni s így a sistematizált korteskedést izmosítandják dülő s fürteztető szörnynyé.

Teleki László leveléből tudom, hogy Ferkónál valátok, s hogy ő valóban rosszúl van. Nemzeti csapás ez barátom! Bár jönne ő el Kehidáról barátai közé. Neki szórakozás kell.

Kértem őt közelebről, jöjjön ide, homeopathizálna magát itt, s azután felvidulva, s erősödve menne útra, de nem másként, mint egy vagy két vidám kedélyű s rokon érzetű barátok társaságában.

Mondám, hogy nem akarok Tőled választ sürgetni, de egy tárgyra nézve mégis nem tehetem, hogy ne kérjelek nézted s véleményed közlésére. A febr. 15-iki levelemben érintett parasztság története kidolgozásának eszközlését értem. E tárgy felől azóta is sokat gondolkoztam, s mind inkább tűnik fel előttem annak hasznos és magasztos volta. Azonban azt is elismérem, miszerint a feladat nagy és sok munkát s időt követelő. Azért lehetne talán az academia által kitűzendő pályamunkát illetőleg csak arra szorítkozni, miszerint dolgoztatnék ki egyfelől röviden, fővonásiban honunk parasztságának története, — másfelől adassanak elő az örökváltságnak mindazon módjai, melyek Európa különböző tartományaiban a földesúr és jobbágy közötti viszonyok végelintezésére s illetőleg megszüntetésére használtattak. — De ezen kívül jó lenne aláírás útján 4—500 aranyat szerezni öszve s ezt jutalomul tűzni ki egy az egész európai parasztság történetét magában foglaló terjedelmesebb, s akár magyar, akár német, francia angol vagy olasz nyelven irandó munkára. — Egy ily jutalom, s azon felül a munkának az író tulajdonává hagyása, megérdemlené az arra fordítandó időt s fáradságot. Az académiá által kitűzendő s minden esetben hamarább elkészülhető munka, szükséges lenne egyfelől azért, hogy ennek a magyar parasztság történetét magában foglaló s németre is lefordítandó része lehetőbbé tenné s könnyítené a külföldieknek a mi parasztságunk történetét is jól fogni fel, s igazán adni elő, mit e nélkül bajosan tehetnének. Másfelől azért lenne szükséges az académiá kitűzése által eszközlendő munka, mivel annak fennemlített másik része éppen most lenne az örökváltság előkészítése s létesítése tekintetében nagyon korszerű s hasznos.

Még egyet: Paget Erdélyben még nem indigéna, a mult országgyűlés ajánlotta, de fenn nem confirmálták. Nagyon illő lenne őt Magyarhon részéről honosítani. Hogy ő Erdélyben birtokos, tudod. Neje, a lelkes Wesselényi Polixén után, Magyarhonban is van vagy lesz jószága. Magyarul már jól beszél. Kérlek, vedd ügyét pártfogásod alá, s eszközölj Pestből, vagy a hol még teheted, a jövő országgyűlésre mellettei utasításokat.

Nőm igen szívesen köszönt, s velem együtt köszönti nődet. Gyermekeidet csókoljuk. Az én kis Miklósom hatalmas egy gyerek. Minden órán várjuk érkezendő öccsét vagy hugát. Áldjon az ég.

LXXXI.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1847. jul. 19.

Szeretett barátom! Rég, nagyon rég nem örvendeztetének meg soraid; ez most is — mint mindenkor, midőn történt, szomorú; de vigaszom az volt s most is az, miként tudom, hogy minden órát, melyet nekemi írásra fordíthattál volna, jobbra használtad fel. Inkább szomorít az, hogy nem is iratsz nekem és semmit sem tudok rólad és semmit dolgainkról. Igaz, hogy nem vagyok — mert nem lehetek közöttetek. Igaz, hogy semmit sem teszek s tehetek s mindezért — ismételve mondom — már csak a zúkotakamrában ¹⁾ van helyem. De mégis szép volna, ha találkozónék, ki tudatná, hacsak az enyészett évek emléke iránti kegyeletből is az eseményeket s a dolgok állását.

Közelebből szólta fel egy igen érdemes jó barátom, homeopathicus orvos Szöts Deésről az iránt, hogy mivel ő egyik fiát kereskedőnek szánta, s ez itt Brassóban 4 év óta egy derék kereskedőnél gyakorlaton volt s az ottani kereskedő tanintézetet is jó sikerrel járta: most már szándékoznék ezen fiát Pestre küldeni fel; kér tehát téged általam, vennéd fiát pártolásod alá, szereznéd valami jó helyre be. Ha ezen kérését s kérésemet teljesítheted, nagyon leköteleznél.

Nődet szívesen tisztetem, gyermekeidet csókolom. A miénekek jól vannak. Nőm köszöntését jelentvén, maradok . . .

LXXXII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1847. szept. 30.

E napokban vevém a Vukovár-fiumei vasut munkálatairai aláírás 191-ik ív visszaküldését sürgető leveledet. Én mindazon ívrei aláírók szerzését valakire biztam, azt híven, hogy így legalább néhány gyúl. A megbízott azonban a dolgot elhanyagolta, még eddig az íven az én és az ő nevén kívül együtt 105 pengőforintról szóló aláírásnál több nincs. Szégyellem, hogy így kell az ívet visszaküldenem. Küldök egyszersmind Wodianernek szóló egy utalványt a mondott 105 pengőforintról.

Hogy oly régóta rá nem érven, nem irtál nekem, mint nagy nélkülözést nagyon sajnálom; de vigaszom az, hogy foglalatosság miatt nem irtál s e foglalatosság bizonyynyal közhasznu volt. Azonban ha egy félórácskát [de jobb lenne egy egész] kiragadhatnál munkálkozásid tömegéből s azt barátodnak, a barátitól nem kis mértékben elhagyottnak szentelhetnéd, valóban hálám könyvében a jótétek közé sorolnám.

¹⁾ Ószeres kamra.

Nőm igen szívesen köszönt, nődet tiszteljük, gyermekeidet csókoljuk. Áldjon az ég, barátod W.

U. i. Keresztfiam, Lajos, már eddig nagy; kérlek, írj felőle körülményesen. A te keresztfiad hála isten jól van; erős, eleven gyerek s kis öcsce is derekasan nő.

LXXXIII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó, 1847. nov. 5.

Kedves barátom! Hála, hogy írál. Nagy élvezés valahára megint soraidat olvashatni. Igen érdekes leveled pontjaira fentartom magamnak közelebbről válaszolni. Most csak hívásodra felelek. Száraz-röviden, mert a kívánt iratot kelletvén iratnom, hogy a mai postával felmehessem, írőembereim elfoglalják.

Aligha sokat tehetnék Pozsonyban. Te mondtad egykor, hogy ki a közélettől darabig visszavonulva él: helye nem marad üresen. Betölti azt a dolgok folyta, mint a folyam a medréből kiemelt szirt helyét, más odasodrott szirttel, vagy ha azt nem bír, iszappal. Én már divatból kiment cikk vagyok. Magamat talán már túl is éltem. Mindenesetre nincs s mint vak s nyomoréknak nem is lehet azon tevékenységem s hatásom, mitől sükert várni lehet. Mindamellet azon, habár problematicus lehetőségre is, hogy talán valamicskét használhatok; szent és szoros kötelességemnek érezném menni. De Barátom! nem lehet mennem. — Öszintén szólok, higj szavamnak! melyet ha kellene, részletes számítással is igazolhatnék. Anyagi értéki körülményeim nem engedik menetelemet. Pénzügyi helyzetem olyan, hogy feszült igyekezettel tartottam mindeddig fenn az aránysúlyt. Értéki zavartól, tönkrejutástól mindig természetes undort éreztem. De ez iszonyon kívül erkölcsi s polgári kötelességnek is ismertem, a tehetést annyira feltételező, s a függetlenségre annyira szükséges *anyagi rendbenléte*t fentartani. Most már azokon kívül, kiknek jövődjét biztosítanom eddig is szent kötelességem volt: nőm van s törvényes gyermekeim vannak, kikre zavart s nyomasztó terheket hagyom nem szabad. Dolgaim rendezve ugy vannak, hogy jövedelmeim szükséges kiadásaimat fedezik, s fedezik a régi adósságok kamatait; igen-igen kevés maradván terhek nagyon is lassankénti törlesztésére. Én Pozsonyba csak nagy háznéppel mehetnék; mert áldott jó nőm s gyermekeimtől elválni vagy őket egymástól elválasztani: sem magam, sem irántoki kötelességem s szent érzetem nem engedhetné. Nagy háznéppel és sokáig lakni Pozsonyban oly költség, minek reám nézve tönkrejutás vagy legalább oly értéki zavar lenne multhatatlan következése, melyet én többet

kiegyenlíteni képes nem lennék. Ezen leverő számítást már rég tettem; de leveled vétele után újra meg újra tettem a számítást; de ugyanazon szomorító eredményyel. Lehet s kell is hinnem, mit tőled igényelhetek is, — hogy t. i. felhozott okaimat erőmfeletti okoknak s nem mentségnek veended; és hogy elhiszed, miszerint a nem mehetést nemcsak azért fájjalom, hogy polgári kötelességemet nem teljesíthetem; hanem szívem sugallásából s hajlamomnál fogva is; miután köztetek, Baráti közt lehetni s megint küzdés és cselekvés terén mozoghatni: amaz szívemnél, ez pedig hajlamomnál fogva forró vágyam. Mit bizonynyal, ha semmi más ok nem léteznék is, áldozattal is eszközölni kész lennék, — azonban ha különben lehetséges volna is felmenetelen, miként tehetném azt, a mi remítő rossz utainkban egy hat s más 23 hónapos gyermekkel, most Novemberben. Szegény nőm is már több hetek óta beteges.

Regalist együtt hozzá leveleddel tegnap este a posta.

Mit a szolnoki követségről irsz: arra csak annyit jegyzek meg, miszerint aligha kivihetlenebb lenne, hogy Varasd vármegyéből megválasztassam magamat: mint Szolnokból. Itt a főispán s annak teremtményei annyira erőre kaptak, hogy én s kik velém tartanak, a legközbösebb dolgot sem vihetnök ki. Annnyival kevésbbé követküldést, mit magokra nézve életkérdéssé tettek.

E megyében azon párt is, mely 840-ben szinte 1000, 44-ben harmadfél-száz aláírással küldött magyarhonhoz petitiót; azóta megfoghatatlanul leapadt s öszveszigorodott. Arra nézve is, hogy ezen párt részéről küldetnék valaki felvilágosításokat adandó: a mellett, hogy ezt eszközölni alig lehetne; megjegyzendő, hogy ezen megyék a reincorporatio tárgyában rendelt biztosság működéseiről semmit, de semmit sem tudnak. Azon működések s azoknak tárgyaik felől a megyék előtt semmi sem fordult meg; de még nem is transspirált legkisebb is. (!) Ha a reincorporatio gyakorlati specialitásai körül legalább Kővár vidéke ott fenn lenne felvilágosításokat adandó, annál több nem igen kellene, miután Kővár-vidék berszerkezete egészen megyei; de Kővárvidéke nem lesz fenn. Meg sincs híva s így szó sem volt a követválasztásról. Tévedésből tétetett arról a *Hírlap*-ban szó. Ha a 844. nov. 4-iki leiratban ígért közlést kapjátok, küld azt sietve le, s a szükséges felvilágosításokat azonnal megküldjük. Addig is jó lenne, ha tudatnátok, hogy körül-belől mik felől kívántok tájékozást.

Az ezennel menő adatok pótlékaul fogok még néhány szót írni azokról, mik közelebből e tárgyat illetőleg történtek. Szükségtök lesz azon feliratokra is, miket az erdélyi országgyűlés tett a reincorporatio ellen. Ezeket mihelyt megszerezhetem, felküldöm.

Nagy köszönettel veendem az ígért tudósításokat. Igyekezni fogok azoknak mentől jobb hasznát venni. Hogy külön leveleket írni nem leend időd, természetes; de hogyléted s a tiéd hogylétök felől kérlek, mégis írj vagy irass minden levélbe legalább egy pár szót. Bár most is tetted volna ezt. — Nőm téged igen szívesen köszönt, s köszönti velem együtt a tiédet. Keresztfiad már ügyes gyerek. Tudom, az enyim már nagy és fejlett. Élj boldogul!

LXXXIV.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1847. nov. 28.

Kedves barátom! Hogy a partiumot illető adatokkal el nem láttunk, ezért mi a visszakapcsolásnak itteni barátai a mea culpa-t elmondhatjuk. Részemről igaz, hogy 1mo Azt hittem, hogy a kormány eljárását illető adatok usque október 844. kezében vannak, minthogy azokat megküldöttem volt; 2to Az egyebekről adatokra nézve megvallom, nem igen tudtam, hogy mikről kell inkább adat s az adatokkal minék megmutatására vagy megezőfolására kelljen törekedni, szót sem tudván arról, hogy a commissio miket és minő szempontból vesz fel; -- 3° Az erdélyi országgyűlés bezderkedéseit s azokat, miket az itteni -- de semmi befolyással sem bíró kormány emberek mondtak, tekintvén: nem gondoltam, hogy e visszacsatlás valódi létesítését tárgyazó törvényjavallattal álljanak elő. Hogy e hitem nem volt egészen üres, mutatja a királyi előadásoknak e tárgyról szóló pontja, melynek szavai azon kérdés előidézése célzatára mutatnak, nem hogy *miként* legyen, hanem hogy legyen-e visszakapcsolás. — Valóban a királyi előadás e tárgyról pontja s a törvényjavallat különböző constellatiók szüleményeinek látszanak. Amazt azon szellem vívta ki, mely az erdélyi országgyűlésnek kivált végén oly neveltségesen hatalmas declamatióban nyilatkozott. A törvényjavallatot hihetőn előbb készítették, akkor, mikor e visszakapcsolás kéntelenségét hajlandóbbak voltak átlátni s talán hogy munkájok kárba ne menjen, csak elibe terjeszték az országgyűlésének. — Akárhogy legyen, ott bajosan fogjátok kikerülhetni, miszerint szőnyegre ne hozzák a 21-ik törvény-cikk rostálását. Az erdélyi országgyűlésen ez érdembeni utolsó felirat (melyről a kormányiak magok állítják, hogy Jósika Samu írta s küldötte le) kereken kimondja, hogy a 21-ik törvény-cikk ország s kormány részéről elsiertett lépés volt, hogy az jogtalan, sat., alig lehet kételkedni, hogy a kormány embe-rei Posonyban is fognak ilyetén hurokat pengetni. Azt hiszem tehát, hogy ámbár mindenképpen kerülni kell a 21-ik tör-

vénycikknek új vita alá leendő vételét, mégis készen kell lenni arra, hogyha ezen helytelen vitát mellőzni nem lehetne, a két országgal szemben legyetek képesek bebizonyítani s világosságra hozni azt, miszerint a 21-ik törvéncikket Magyarország rendjeinek Erdély hozzájárulása nélkül alkotni teljesen joga volt. Természetesen ennek sarka ott van: miként a partium sokszori hányatásai után már jogszerűn vissza volt Magyarhonhoz csatolva, midőn azt, ha jól emlékezem, 735. az úgynevezett Carolina resolutio által sem M.-hont, sem Erdélyt nem kérdezték, Erdélyhez szakították. E tett teljesen önkényes s törvénytelen ellenes lévén, törvénytelen szemben nem létezőnek tekintendő. — Ezt kimondani s a dolgot előbbi törvényes — azaz a 735-öt megelőző állására visszavinni a magyar törvényhozásnak joga annyival inkább volt, mivel ezen önkényes elszakítást később sem szentesítette semmi diplomáciai kötés.

Egyébaránt a partium kérdésére nézve azt hiszem, mindenek előtt kettőt nem lehet mellőzni, egyik, hogy Kővár vidékét miért nem hívták egyszer is meg, holott azt a 21-ik cikk nyilván parancsolja; 2-ik, mint azon fonák, botrányos. saját magát compromittáló eljárás, melyet mind a magyarhoni, mind az erdélyi kormány, amaz semleges, ez pedig ármányos magaviseletével kifejtett. A királyi előadások szavaiból úgy látszik, nagy fontosságot lesznek tulajdonítandók azon állításnak, miszerint: »im a részbeli megyék maguk is ellene vannak a visszacsatlásnak;« — ennek mondhatása volt is 11 évi mesterkedéseiknek végcélja. Erre nézve igen szükségesek az adatok annak megmutatására, hogy minő utakon eszközöltetett az, hogy a részbeli megyék értelmességének nagy tömege elnyomassék s buta tömeg a reincorporatio ellen nyilatkozzék. Ezen törekvések bebizonyítására a felküldött s még közelebb-ről küldendő adatok szintoly szükségesek, mint bőven elégségesek is.

Ha sükerülend nem a 21-ik törvéncikk meg vagy meg nem maradása, hanem annak közigazgatási ága mikénti végrehajtása felett tanácskozni s határozni, úgy bizonyos, hogy mindazon pontokról, melyekről a törvényjavallat szól, de még egyebekről is, szükségtök lesznek adatokra s felvilágosításokra. — Mi mindent el fogunk követni adatokat és felvilágosításokat szerezni s küldeni mentől hamarább. Ha lehet, még hamarabb, mint a mikor a petitionk s az azt vivő küldöttünk vagy küldöttünk felindulnak.

A törvényjavallat első vagy territorialis pontját illetőleg: igaz, hogy kikerekítés oly dolog, mi ha czélszerűség parancsolja, a törvényhozásnak bizonynyal mindig van hatalmában.

Jelen esetben Kraszna vm-ét és Zarándot illetőleg semmi törvény sem áll annak útjában; s csak a körül foroghat a dolog: czélszerű vagy épen szükséges-e az vagy nem. Másként van a dolog Kővárt s K.-Szolnokot illetőleg. A 21. t.-cz. Kővárt képviseleti joggal bíró, tehát különálló törvényhatóságú ösmerte s fogadta el. Csak a 21-ik t.-cz. változtatásával s megbontásával lehetne már most Kővárt K.-Szolnokhoz csatolni, s önállóságától megfosztani. A 21-ik t.-cz.-et pedig megbontani s annak egy részét eltörölni, — nézetem szerint — nem tanácsos. Megbontást könnyen követ szétomlás, s minek részét kezdik törölni, hamar válhatik egészen törlendővé. A 21-ik t.-cz. bajjal kivívott kincs: azt őrizni s fentartani kell sértés nélkül s egész erejében. Egyébiránt ha a 21-ik t.-cz. megbontatnék, — mitől Isten mentsen — akkor kellene kérdés alá jönni, hogy Kővár külön törvényhatóság volt-e s birt-e képviselettel akkor, midőn önkényileg Erdélyhez csatoltatott; mert ha volt képviseleti joggal bíró külön törvényhatóság, úgy természetes lévén, hogy azon állapotjában kell visszajönnie M.-országhoz, melyben attól elszakított, továbbra is külön törvényhatóságnak kell maradnia, ha pedig nem volt 1735 előtt külön törvényhatóság, úgy is áll az, miként a 21-ik t.-cz. külön törvényhatóságá tette; s most már csak elvételével annak, mit egyszer adott, csaphatnék az ország rendei Kővárt K.-Szolnokhoz. Ez sem loyális, sem jó vért csináló eljárás nem lenne. — Kővárnak a 735 előtti s régibb állapotjáról levéltárában semmit sem kaphatni; mert midőn József császár alatt Kővár, Kraszna és Szolnok együtt volt, egy helyt tartott levéltárunk légeett. Hogy Kővár s Kraszna igen kicsinyek-e arra, hogy mint külön törvényhatóságok létezhessejenek? erre felelni nem tudok. Kővárnak bizonyosan tudom, hogy mostani adója mindég 29 és 30000 ezüst ft. közt oscillál. Ebből szinte nyolcz ezeret az u. n. egyházi vagyis egyházat bíró nemesség fizet. Hogy a tisztviselők fizetése ott mennyire menyen: ezen pillanatban nem tudom. Közigazgatási beszerkezete s egész helyzete épen olyan lévén, mint a többi megyéké, [mert hogy vidéknek hívják, az épen úgy nem teszen közte s a több v.-megyék közt különbséget, mint a hogy Fogarasvidéke nem különbözik Küküllő, Fejér vagy akármely v.-megyétől.] tisztjei fizetése is szintannyira megyen, csakhogy személyzete a nagyobb megyékénél valamivel kisebb. Ha áll és kiviláglik a megszerzendő adatokból az, miként Kraszna is, Kővár is igen kicsinyek arra, hogy magokban fennállhassanak, úgy — azt hiszem — czélszerűbb lenne Kraszna-hoz a roppant nagy Biharból adni. Kővárhoz pedig vagy Szathmárból egy darabot, vagy pedig Szolnokból oly móddal, hogy ne a Szamos — mint most — hanem a Szilágy vize lenne a két törvényhatóság közt határ.

Igy mind a három megye — habár nem nagy, de mégis saját magát fentartható törvényhatóság lenne.

A törvényjavallat adórendszerrel illető pontjára nézve — gondolatom szerint — sem különös terhelhetőség nincs, sem igen sok megjegyzésünk nem lehet. Az egyházi nemesség adó alatt hagyását, azon hiedelemben, hogy nem sokára mindnyájan fizetendünk, helyesnek találom.

A törvénykezésről szóló pontra sem tudom most hirtelen észrevételeimet megtenni.

A negyedik pontot, vagyis t.-cikket illetőleg előleges megjegyzésem az, miszerint a Zilahi mindinkább gyarapodó gymnasium nevezeteseb alapítványai oly nyilvános feltét és kikötés mellett vannak téve, hogyha azon gymnasium az erdélyi főconsistorium rendelkezése alatt marad. — Nevelés dolgában Erdélyben szabadabban lehet mozogni s azért kívánatos lenne, hogy a mondottam gymnasium az erdélyi főconsistorium alatt maradjon.

Igen nevezetes tárgy még a só. Nagy csapás s végtelenül keserítő lenne ezen vidékre nézve, ha az eddig olcsó ár helyett a magyarhoni drága áron kellene savát fizetnie. Ez iránt biztosítás kell. Hiszen Máramarosban is olcsó a só.

Ahhoz is sokan ragaszkodnak, miszerint a szilágyosságban a ref. papoknak fimaradékaik nemeseknek tekintetnek. Ez Bethlen Gábornak nyilvános privilegiumán alapszik. Gondolom, továbbra is megmaradandó. Zilahl illetőleg: annak a megye alá leendő vetése nagy keserőséget okozandana. A város kicsiny, de magyar és van jövedője. Jobb lenne talán kir. várossá tenni. Van magyarhonban egynél több kir. város, mely Zilahnál kisebb is, és szegényebb is és nem magyar.

Az unitáriusokról is kell gondoskodni, mert a Partiumban nem nagy számmal ugyan, de mégis vannak unitariusok s mint ilyenek, a többi vallásbeliekkel egyenlő joggal bírnak. Mondatott régebben, hogy a partiumban ne lennének unitariusok: ez mint említém, nem áll, sőt az egyedüli unitarius grófnak, G. Bethlen Ferencznek s a hasonlóan egyedüli unitaria grófnőnek, B. Bánffy Miklósné, született G. Bethlen Katának szép jószágaik vagynak épen ezen megyében.

Van még két nevezetes tárgy, a visszacsatlást illető: egyik a Szilágyban bíró, de különben erdélyi grófok és bárók magyarhoni regalistákká legyenek-e vagy nem? Én azt hiszem, legyenek azzá. Ha fog majd később valami intézkedés a mágnásság s regalistaság felett történni, alkalmaztathatik ez a partiumbeliekre is.

A másik az urbér. Erdély, mint tudod, dolgozott urbért, borzasztót és gyalázatost. Ha a tetteges visszacsatlás késik, létesítik itt a részekben is a most kidolgozott urbért. Akkor

nehézebb leendő azt mással feleltetni. — Magyarhoni úrbér módosítás nélkül nem igen létesíthető. — Legjobb lenne a magyarhoni a részek körülményeihez alkalmaztatni, mentől előbb behozni. Mind ezen kidolgozás, mind a végrehajtás partium és nem partiumbeli országos bizottmánynak lenne feladata.

Az örökváltság roppant nehézségekkel van a részeket illetőleg egybekötve. Alig lehet hely, hol kevesebb pénz s mód lenne ez üdvös dologra, mint itt.

Közelebbi alkalommal többet. Azon leszünk, hogy ez aláírás alatt lévő petitiót egy pár megbizottunktól lehető leg-hamarább küldjük s küldjünk a törvényjavaslat egyes pontjaira még adatokat, észrevételeket.

Most a már felküldött adatok folytatása s pótlásául vedd az idezártakat.

Ohajtva várom az ígért nagybecsű tudósításokat. Hogy ezen tudósításokon kívül kapjak tőled leveleket, arra nem is számítok. Ily firkálásra nem fogsz érkezni. Azonban tudatnod kell velünk — habár egy pár szóval is — a tiéd és saját magad hogylétét.

Mit csinál Széchenyi? Nem lehet-e tartani, hogy Szemere hozzá szegődik? A hosánnát, melyet kövétté választásakor zengett, nem szerettem. Szintugy — vagy talán még inkább — nem szerettem azt, a miként Szemerének azon nézeteit a *Pesti Hírlap* visszahangzá. Általában a *Pesti Hírlap*-ban (kivált Kemény Zsigától) veszett irányú czikkek kezdenek megjelenni. Ha ő ezeket így folytatja, rövid időn több kárt tesz, mint a mennyit két élten át helyre hozni képes lehetne.

Kapott regalisom következtében absenst még nem neveztem. Talán nem lesz késő akkor, midőn küldöttjeink felmennek. Talán csak nem perelnek addig meg.

Nőm téged igen szívesen köszönt, keresztfiad s öccse jól vannak. Jelentsd, kérlek, szóval vagy levélben nődek szíves üdvözlésünket. Áldjon az ég, barátod.

LXXXV.

Kossuth Lajosnak Posonyba. Zsibó, 1847. decz. 2.

Szeretett barátom! Kővárt illetőleg kaptam néhány jó adatot. Sietek azokat kezredbe küldeni. Ismétlem, mikép nézetem szerint a részeket illetőleg mindenek előtt a 21-ik cz. iránt kell a kormánytól számot venni; egyfelől, hogy az miért nem hajtattott végre, holott a kormány nyilván kötelezte magát annak végrehajtására; s miért hagyta embereit azon törvény létesülte ellen annyit ármánykodni; másfelől hogy miért szegte meg azon törvényt. Azon törvény ugyanis nyil-

ván rendeli Kővárnak meghívását. Miért nem hívta meg tehát egyik országgyűlésre is? Mint már irám — hitem szerint — nem szükség abba ereszkedni s azt vizsgálni, hogy Kővárnak régi helyzete mi volt, elég az, hogy a 21-ik t.-cz. mint külön törvényhatóságot önállósággal s képviseleti joggal ruházta fel. Ezt a törvényhozásnak tenni volt joga, s tette: tehát Kővár önálló s képviseleti joggal bíró törvényhatóság mindaddig, míg a 21-dik t.-cz. fennáll. — Egyébiránt a 21. t.-cz. keletkezésekor a R.R. nem azt vizsgálták s nem azt kellett vizsgálniok, hogy Kővár a separatiokor minő helyzetben volt, hanem hogy minőben érte a 732-beli (nem 35-beli, mint a minap hibásan írtam) egyoldalú, tehát törvény és törvényhozással szemben érvénytelen kormányi rendelet. Hogy pedig 732 előtt Magyarországhoz úgy tartozott, mint különálló törvényhatóság, hogy törvényhatósági jogokat gyakorlott s hogy a magyar diaetára követeket is küldött: kiviláglík a most menő adatokból.

Gondolom, hogy küldöttjeink f. h. 12-én elindulhatnak. Jobbkor kellene biz' azoknak felmennöök; de míg a petitio megteszi csigaútját; míg a felmenendők nekikészülnek sat. sat., addig bizony telnek a napok.

Barátod W.

LXXXVI.

Kossuth Lajosnak Pozsonyba. Zsibó. 1847. decz. 9.

Szeretett barátom! Röviden s azért csak úgy pár sorral tudósítlak, hogy mához egy hétre indulandanak Debreczenből a petitioval s adatokkal bizottaink. Alig képzelheted, mit nem követtek el, kivált Kraszna-megyében s jelesen annak főad-ministratora, hogy az embereket a petitio aláírásától visszatartóztassák. Nem volt pletyka, hazugság, ijesztés, mit el ne próbáltak volna.

Nagyon későn vesszük itt a posoni tudósításokat: ma még csak azt tudjuk, mi ott november 30-án történt, annyit mégis látok, hogy már az adressben lesz szó a partiumról. Tudom, hogy az adressben nagyon bővön nem foghatjátok kifejtteni, de reméllem, hogy azon kívül kimerítőleg tárgyalandjátok a dolgot. Mint sérelem áll 1° hogy a kormány a 21-ik t.-cz.-et cselekvőleg sértette, t. i. Kővárt meg nem hívta, holott azt azon t.-cz. nyilván parancsolja.; 2° hogy azon t.-cz.-et végre nem hajtotta, holott ígérte s magára vállalta volt; és ezen szava beváltása helyett szabad tért nyitott az ellentörekvők ármányának s működött saját maga is a törvény teljesülése ellen; 3° hogy a részbeli megyék ellen hozott ítéletet

végre nem hajtotta, mintha egy repulsio törvényes ítéletet végrehajthatatlanná tenne és megsemmisíthetne.

Ezeknek megrovásán s a mondott ítélet valódi végrehajtása megkívánásán kívül szükséges: 1° A meg nem hívott Kővár meghívását sürgetni. 2° A meg nem jelenteket megidéztetni.

Csak ezeknek — de mentől hamarább leendő — meg-tétele után lehet s kell is a visszacsatlás felőli törvényjavaslatot elővenni. — Természetes, hogy a részekre nézve nem a kir. előadások bonyolításrai czélzást mutató szavait fogjátok tanácskozás tárgyává s működés irányává tenni, hanem azt, hogy a kormány maga a visszacsatlásnak miként leendő eszközésébe a közlött javaslat által beleereszkedett. — A törvényjavaslatot illetőleg jó lesz, gondolatom szerint, annak egyes pontjaiban nem gáncoskodni nagyon, hogy történjék meg egyszer a reincorporatio, habár nem egészen oly módon történendenék is az, mint a hogy ezt óhajtani lehetne s kellene. Majd később is lehet egyben s másban igazítást tenni. Most fő dolog, hogy *meglegyen* a visszacsatlás.

Az adresse iránti indítványodat azonnal olvastam; s örömmel a házi adónak szép többséggel elfogadását. Bár a közteherviselésre nézve is szintoly eredménynek örvendhetnék. — Szegény Széchenyi, nagyon vénül, szörnyen radottiroz.

Nőm szívesen köszönt, áldjon az ég, barátod.

LXXXVII.

Kossuth Lajosnak Posonyban. Zsibó. 1847. decz. 17.

Szeretett Barátom! Bizottaink mennek. Décei László, Katona Miklós, Deáki Sámuel. Ők szintoly jártasok a részek helyzete s belállapotja körül, mint a mi buzgók igaz ügyünk iránt. — Hogy ők kikhez menjenek, kiket és miként informáljanak: azt ti fogjátok a körülmények szerint elhatározni. Adatot bőven eleget visznek annak bebizonyítására, hogy minő ördögi mestersegekkel csábították s kényszerítették ezen törvényhatóságokat s főként Szolnokot, Krasznát és Zilaht a visszacsatlás elleni demonstratiókra. Arra is megy elég adat, hogy Kővár 1732. előtt is önállásu s képviseleti joggal is bíró törvényhatóság volt, valaminthogy Zilah is ugyanezen idő, sőt a separatio előtt is hasonló önállással bírt. Ismételem, mit már előbbi leveleimben is érdekeltem, miszerint mi ugy látjuk, hogy a részek ügyét illetőleg mindenekelőtt a 21-ik t.-cz. egyfelőli megsértéseért, másfelőli végre nem hajtásáért elhatározottan és erélyesen kell felszólalnotok, szintugy kell felszólalni azon botrány ellen, miszerint a kir. tábla törvényes ítéletét

évek óta végrehajthatlan hagyják, mintha repulsio ítéletet megsemmisíthetne. Mi ha lehetne, gúny lenne minden ítélő hatalom s bírói eljárás. Ezen hármás sérelem közt az elsőül említett, t. i. a Kővár meg nem hívása, elég tisztán áll, miután a 21-ik t.-cz.-ben a külön említett Kővárról éppen ugy mondaték, hogy az országgyűlésre meghivassék s hogy ott ülési és szavazati jussával éljen, mint Szolnokról, Krasznáról, Zarándról. Következőleg az ő meg nem hívása szintoly sértése azon t.-cz.-nek, mintha a többieknek valamelyike vagy valamennyie hivatlan maradt volna. — Vannak kik az azon t.-cz.-ben »visszaadott« kitételeből akarják kiokoskodni, hogy csak azoknak adtak képviseletet, melyek azzal régebb is birtak, csak azt lehetővé valakinek visszaadni, mit előbb már bírt; Kővár pedig oly joggal nem bírt, tehát stb. Ezen okoskodás nem áll mindenek előtt azért, mert az, mire építve van, nem igaz. Kővár ugyanis külön törvényhatóság, s képviselettel bíró volt akkor is, midőn 732 előtt Magyarországhoz tartozott. De azért is helytelen azon okoskodás, mert törvényhozás hatása s méltósága elleni bűn azt csak fel is tenni, hogy olyan »*nesze semmi fogd meg jól*« formán adományozzon. A »visszaadott« szó nem is az országgyűléseire meghívásnál áll, hanem csak is ülés és szavazatok jussával élhetés megemlézésénél. Az, hogy Kővár is meghivassék az országgyűlésre, minden mellékes kitételek nélkül, egyenesen van mondva, parancsolva. Szintén ily tiszta, de megtámadási fegyvert még többet s még élesebbet nyújtó a más két sérelem, t. i. hogy a kormány 11 évig nem teljesítette azon törvény végrehajtásának különben is öt illető, de jelen esetben még ígéretetek által potencirozott kötelességét, sőt az ellen tört s mesterkedett, és hogy kir. legfőbb törvényszék ítéletét végre nem tudta, vagy végre nem akarta hajtani. Ezen kétrendbeli sérelmet illetőleg oly rossz védelmi teren áll a kormány, mint 823 óta talán egyszersem, mert saját eljárása, embereinek öt terhelő cselekvések nemcsak törvény elleni bűnök, hanem kormányzási vétkeknél terhesebb hibák halmazát képezik. Az adatok figyelmes átolvasása tagadhatatlanná teszi ezen állítást.

Az ezen sérelmek, botrányokérti mindenesetre szükséges felszólalás, megrovás mértékét — azt hiszem annak kell elhatározni, hogy mennyire mutatnak szándékot az eddigi gonosz utról jobb utra térni. Ezen jobb, azaz törvényes út, természetesen nem lehet más, mint 1° Kővár meghívása, 2° a kir. tábla hozott ítéleteinek valódi végrehajtása, 3° a visszakapcsolásnak tetteleges eszközlése. E harmadikra mutató szándéknak lehet és kell a törvényjajallatoknak az országgyűlés elébe lett terjesztését venni. Azért szükséges ezen előterjesztést a vissza-

kapcsolás elhatározott szándéka vagyis már annak valódi megkezdése gyanánt tekinteni s annak canonisálni, hogy a kormány többé vissza ne léphessen, mire viszont az szükséges, hogy mentől kevesebb gáncs s ellenvetésre találjon a mondott törvényjavallat; mert csak ilyesmí adhatna visszalépésre alkalmat s ürügyet; ellenben ha az ország rendei elfogadják minden vagy legalább lényeges változtatás nélkül azt, a mit a kormány javall, be van visszaléphetési útja vágva.

Van azonban baj, mert kétségen kívüli, miszerint semmi sem szükségesebb, mint annak gondos kikerülése, hogy a 21-ik t.-cz. új vitatás alá ne kerüljön, hanem mint okvetlen végre hajtandó, teljesen kötelezőnek tekintessék s bántatlan és bontatlan hagyassék. E mellett nagyon kívánatos, hogy a most kormányilag előterjesztett törvényjavallat megerősítése által a visszakapcsolás gyakorlatilag s részletekben is bevégzett ténynyé váljék. — Úgyde ha a 21-ik törvény épen s teljesen marad, ugy a törvényjavallatnak első vagyis territorialis czikkje nem elfogadható; ha pedig épen ezen territorialis cikket támadják erősen meg, majd a kormány azon állítás megé buvik, miszerint Kővár magában fenn nem állhat, — mi egyébiránt nem is igaz, — s így a visszakapcsolás kénytelensége alul kibuvik. Meggyőződéseim szerint itt a helyest eltalálni nem könnyű, terhes feladat lévén a 21-ik t.-cz.-nek, mint a visszakapcsolás kezünk közt lévő garantiájának épségben hagyása mellett, a mostani törvényjavallatot, mely pedig ama 21-ik t.-cz.-kel egyrészen ellenkezik, elfogadni a nélkül, hogy annak ama t.-cz.-be ütköző vagy egyébként terhes pontjai ellen annyira szegüljenek, miként alkalom nyíljon vagy a 21-ik t.-cz. kérdésbe hozatalára vagy arra, hogy a kormány projectált t.-cz.-jeit vagyis a visszakapcsolás okvetleni eszközését elmellőzhesse. Azt hiszem, hogy ezen kormány javallta cikkekét meg kell ragadni, nem kell a dolgon tágítani. Lehet s azt hiszem kell és ugyan főként a territorialis cikkre s a többiekre nézve is az *észrevételeinkben* javallt változások s módosítások eszközését s hozzáadásoként az unitáriusok s kiváltképen a só ára biztosítása fölöli rendelkezés létesítését megkísérteni; de csak ugy, hogy a miatt ut ne nyílják a kormánynak a törvényjavallatóli visszalépésre. Légyen bár nem egészen kedvező a törvényjavallat, de terhelőbb feltételek alatti visszakapcsolás is jobb lévén a mostani bizonytalan helyzetnél, vagy a visszakapcsolás elmaradásánál: azért igyekezni kell, hogyha másként nem bizonyos, a törvényjavallat teljes elfogadása árán is eszközöltessék a visszakapcsolás; csakhogy egyszer meglegyen; majd talán lehet azokon, mik nem lesznek jók, változtatni, javítani, — Hogy az általunk javallt változásokat s hozzáadásokat, [melyeket s azok

közül főként a fennemlítettetek, újra is mondom, igen jó lenne még most létesíteni] mennyire lehessen sürgetni az egésznek veszedelmeztetése nélkül, azt ti fogjátok a körülményekből megítélni.

Ha a kormányi törvényjavallat módosítással vagy a nélkül, el leend fogadva, az az iránti feliratban jó lesz kifejezni, miszerint a 21-ik t.-cz.-kel valamint az ország rendei a visszakapcsolás tényének közjogi részét azonnal létesítették, kimondván, hogy a nevezett törvényhatóságok ülással s szavazattal bírnak, s azért az országgyűlésre meg is hívassanak: úgy szint azon t.-cz. további rendelete által a visszakapcsolás másik, azaz: közigazgatási ágára nézve a törvényhozás a végrehajtó hatalmat bízta meg annak létesítésére. Erre nézve a bizalmat egyedül szolgáló s egyedül táplálható őszinteségöknél fogva az ország rendei sem az iránti sajnálkozásukat nem hallgathatják el, miszerint a meghivandónak rendelt Kővár vidéke meg nem hivatása által az említett t.-cz. sértve lőn, sem pedig az iránti aggodalmunkat el nem rejthetik, hogy a meghívott, de meg nem jelent részbeli megyék ellen hozott törvényes ítélet a bírói hatalom nagy kisebbségére mindeddig teljesületlen maradt. Továbbá az iránti mély fájdalunkat is ki kell fejezniök, hogy a visszakapcsolás közigazgatási része, melynek eszközlése a kormányra volt bízva s melynek végrehajtását a kormány ígéreték mellett vállalta magára, a végrehajtó hatalom tekintete nem kis mértékbeni csökkentésére 11 éven keresztül s mindeddig végrehajtatlan maradt. Azonban ha szinte hű alattvalói s honfi kötelességük szerint bár mitsem ohajtottak volna az ország rendei inkább, mint a törvény végrehajtása körül azon erélyt szemlélhetni s tisztelhetni, mely alkotmányos létnek szintugy, mint közdolgok rendes folyamának feltéte; s haszinte azt sem titkolhatják, miként mélyen sebzi a királyi törvényes hatalom s a törvényhozás méltóságát féltékenyen őrző kebleiket, miszerint túrve lőn, hogy részint a testvérhon kormánya, részint egyének annak, mit koronás királyunk törvényes hatalma szerint s mit törvényhozásunk parancsol s rendel, titkon és nyilván ellenszegültek; mindazonáltal az ezekérti fájdalmat enyhíti s a történeteket felejteti felséges urunknak alkotmányosság iránti elannyira hódoló kegyessége, mikint még azt is, mi egyenesen kormánya által leendő eszközöltetésére volt bízva, s így teljesen végrehajtó hatalma körébe tartozott, t. i. a részek visszakapcsolása közigazgatási ágának mikinti elrendezését is a törvényhozás terére bocsátani s az iránt a rendek elébe törvényjavallatot terjesztteni méltóztatott.

A törvényjavallatot s azokra tett észrevételeinket illetőleg bizonyos, a mint már többször kifejezém — miképen igen

kivánatos és szükséges lenne, hogy Kővár és Zilah önállóságukat s képviselőket el ne veszítsék. Szüksége annak, hogy Kővár Szolnokhoz s ebből egy rész Krasznához adassék, nem létezik. Kővár most 30000 forint pengő adót fizet. Lévének neki 21 portája, az ezután eső hadiadója leend 17313 fr. 20 kr., maradhat tehát 12686 f. 40 kr. házi adóútl. Mostani belköltségei mennek 5243 fr. 30 kr.; épen említett háziadója még tetemesen növekedvén azzal, mit majd összes birtokossága fizetend abba. Látható ebből, hogy belköltségeit, habár a tisztek fizetése háromszor nagyobb leend is a mostaninál, mégis fedezheti azt s egyéb belköltségeit is. Krasznának mostani öszves adója 23000 fr. Ugyde portája csak 16 van s ezután hadiadója 11081 fr. 36 kr. leendvén, 11918 fr. 24 kr. marad belköltségeire, megint a nemesség háziadóbani részvétel által szaporodni fog. Igy Kraszna is megállhat magában a nélkül, hogy Szolnokból egy darabot elvegyen. Szolnok habár Krasznánál is, Kővárnál is jóval nagyobb, de 42 portája lévén, a miatt majd hadiadója 29089 fr. 12 kr. menendvén, s tehát háziadóul mintegy 8000 fr. maradván, most 6716 fra menő, de természetesen jóval növekedendő fizetését tiszteinek s egyéb belköltségeit még a nemességnek abbani részvéte után is csak ugy fedezendheti, ha portái számát kevesíteni fogják. Ezeknek fontolgatása után, ugy hiszem, legegyszerűbb s legjobb lenne, ha mind a háromnak territoriuma a mostani maradna.

Mindhárom megyében sok az adót fizető nemesség. Ezekre nézve felette keserítő leendene a törvényjavallat szerinti azon intézkedés, miként ők nem azért, mivel egész magyarhonban fizetend a nemesség, nem is azon adónemet, melyek amazok fizetendenek, hanem egészen az eddigi törvénytelen tehernek rájuk nézve történő canónisálása s örökösítése mellett. Jó lenne kimondani, miszerint ezen adófizető apróbb nemesek csak ugy s csak olyan adót fizetendenek, hahogy és a milyen adót a többi nagyobb nemesek is fizetni fognak. Hogy ez jó vért, ennek ellenkezője pedig nagyon is roszat csinálанд, bizonyos. A só eddigi ára megmaradása iránti biztosítás hasonlón igen jó hatást gyakorlанд. Azonban ha nem édesgetné is az embereket a visszakapcsoláshoz annyira, mint az épen említettek, s a Kővár és Zilah bántatlan hagyása; de a visszakapcsolás ellen törekvők izgatódáisait jórészt megszüntetné az, [mi azt hiszem, hogy el sem maradhat] mi szerint a kir. táblai fentemlített már létező ítélet rögtön teljesítésbe vétetnék; és a most megint meg nem jelent megyék haladék nélkül megpöröltetnének s haladék nélkül exequáltatnának. Ha ebből s a kormánytól eredő egyiket komoly intés következtében látni fogják, hogy a kormány már nem ellenzi a reincorporatiót, fogadni lehet, hogy a reincorporatio legdühösebb ellenei is, — milyenek a szolnoki főispán s krasznai

administrator, eddigi izgatásaikkal azonnal fel fognak hagyni. Már pedig minden kétségen kívüli, hogy a nevezett két megyében a visszakapcsolás ellen minden mozgalom egyedül csak azon két ember műve.

Innen menő s fennevezett megbizottainkon kívül Teleki Domokos, Teleki László s Kemény Zsigmondot is felszólítottuk, hogy ügyünkben mindenütt, hol kell, informáljanak s mindent, mi, szükséges tegyenek. — Mostani küldötteink körülményeik következtetésében sokáig nem fognak fenn mulathatni; de reménylem, hogy még leindulásuk előtt fel fog érkezni egy más megbizottunk, Buda Sándor, ki az erdélyi országgyűlésen Kővárnak volt követe, ki mind a három megyében birtokos s mindeniket jól ösmeri. Ő az egész telet fenn fogja tölteni, s folyvást adhat felvilágosításokat. De én reménylem s adja is az Isten, hogy ne legyen sokáig ügyünk függőben.

Fogod talán tudni, hogy Batthyányi Lajos irt Bethlen Jánosnak, nézetei közlését s felvilágosításokat kérvén tőle a részek dolga felől. Bethlen János meleg részvétellel vette a felszólítást, maga is többek nevében fog mentől előbb válaszolni.

Lelkesítő örömmel olvasám már több beszédedet s meglepő örömmel a dolognak reményem feletti jó menetelét. Légyen az ég áldása véled és véletek! Ohajtva várom ígért becses tudósításaidat. Tudván, hogy a polgári hullámok közt is részvétellel vagy barátaid iránt, jelentem, miként kis fiaim, hála az égnek jól vannak; de szegény áldott nőm darab idő óta, fájdalom, beteges. Éljen boldogul, barátod.

U. i. Az adatok közt sokat fogsz találni Kővár vidéke régibb állásáról. Ezeket azon kevés iratok közt kapták, melyeket az egyik levelemben említett égéskor csakugyan megmentettek volt.

LXXXVIII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1847. decz. 20.

Szeretett barátom! E soraim vételekor megbizottaink már Posonyban vagy ahoz közel vannak. Ide mellékelve küldök ügyünkben irt néhány levelet. Éljen boldogul, barátod.

U. i. A Széchenyinek s Vay Miklósnak írott leveleimet ohajtom, hogy megolvassátok: azért azokat oly borítékba tettem, melyen gummizott czimerem van, hogy olvasás után a gummit megáztatván, becsinálhassátok.

[Wesselényi e napról irt gr. Batthyány Lajosnak, gr. Vay Miklósnak, gr. Majláth Györgynek, gr. Vay Ábrahámnak, br.

Wenckheim Bélának, Bernát Sigmondnak, Szemere Bertalan-
nak, Bónis Sámuelnek, Tarnóczi Kázmérnak, Lónyai Gábor-
nak ugyanez ügyben.]

LXXXIX.

Kossuthnak. Zsibó, 1847 decz. 21.

Szeretett barátom! Megint küldök ügyünkben néhány levelet s egy pár adatot. — Ez uttal Teleki Domokosnak címeztem azokat. Az adatokat s egy pár nyíltan hagyott levelet olvass meg, kérlek, főként a mit Lónyai Gábornak s Tarnóczinak írtam. A Lónyai Gáboréban említett ténynek Szolnokot illetőleg jól végire jártam; Krasznából még várom a tudósítást. Elj boldogul, barátod . . .

[Tarnóczinak írja Wesselényi, hogy nov. 26-iki kerületi ülési beszéde aggodalmat keltett, hol így szólt: »ha Magyarországon törvény van arról, hogy a részek Magyarországhoz csatoltassanak, Erdélyben törvény van, hogy azok Erdélytől el ne szakíttassanak.« Ily törvény nincs s a részek elvétele nem sérti Leopold diplomáját sem, melyben Erdély integritását igéri; mert ő megtagadta ezek Erdélyhez kapcsolását s csak 1732-ben a Carolina resolútió kapcsolta őket Erdélyhez, Erdély kívánata s Magyarország beleegyezése nélkül. Ezért 1836-ban a kormány is elismerte, hogy az 1741 és 1792-ben becsúztatott »auditis etiam Transylvanis« szükségtelen s ezért 11 évig végre nem hajtani az 1836: XXI. t.-cz-et nagy bűn és hiba volt.

Lónyay Gábornak írja decz. 22-ről, hogy a kibúvó ajtók elzárása a tényleges visszakapcsolás elől, a fő szükség s minthogy most Erdély 1847-iki feliratába fognak kapaszkodni, ki kell mutatni, hogy e kérdésben Erdély ellentmondása semmis; mert a hozzászólás joga csak Magyarorszáé. E kérdésben főszerelem az, hogy a részbeli megyék ellen az elmarasztaló ítéletet nem hajtották végre. A 10-ik orsz. ülésben a személynök a megyéknek még karhatalommal való ellenállását említette; de ez nem igaz; mert K.-Szolnok megyében az alispán a Gubernium parancsából ellent állott ugyan az executiónak; de az executió utáni karhatalomnak az ellentállást nem jelentette ki. De még ha így volna is, végre kellene hajtani. Az unióról annyit szólók csak e kérdést akarják elnyomni]

XC.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1847. decz. 31.

Szeretett barátom! E. hó 23-iki leveledet örömmel vevém. Azon levél írása után csakhamar fel fogtak küldötteink érkezni. Tőlük meg fogtad tudni azt is, mikint azon hiedelem, hogy

Kővár a magyarhoni gyűlésre választott volna követeket, egy hibás, csakhamar vissza is vont hírlapi czikken épült. Ha választottak volna követeket, már eddig fenn lennének, de arról ott szó sem volt s alig is lehetne.

Hogy az ostorozandók illően megostoroztassanak, igen helyes; de — azt hiszem — itt az ostorozás nem lehet czél, hanem eszköznek kell a visszakapcsolás elérésére lenni. Nehogy annyira suhogjon és sujtson tehát az ostor, hogy az érdekeltek megcsökönysődjenek.

Miskának irok. Köszönts, kik rólam emlékeznek, valamint küldötteinket is. Áldás legyen ez új év folytán át működéseitökön. Mit egészséged felől írsz, szintúgy szomorít, mint nyugtalanít. Neked nem szabad most betegnek lenned; erre nem szabad érkezned. Kérlek, a hon nevében kérlek, közöld bajodat, gyógyíttasd magadat Attomyrral. Ne gondold, hogy a folyvásti munka mellett is a jól választott szerekek hatásuk ne lehetne. A munka nálad nemcsak második természetté vált, sőt annyira szükségessé vált neked, hogy a nélkül lennél abnormis állapotban. A henyelés inkább zavarná curádat, mint a megszokott munka.

Nóm téged igen szívesen köszönt, áldjon az Ég! barátod W.

XCI.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1848. jan. 6.

Szeretett barátom! Iveket szeretnék neked írni: egyben nézetemet közölvén veled, másban kérdést intézvéni hozzád. De Barátom! drágább időd s többet kell dolgoznod, tenned, hogysem hosszú levél olvasásával szabad lenne rabolni idődet. Azért csak a részekről: Katona Miklósnak irok jelen postával s küldök néhány iratot. Azok közt a krasznai jegyzőkönyvi kivonat jól használható.

Tudom, hogy eddig ez ügyben annak minden részletét illetőleg sok mondatott. Fájdalom: mi itt szörnyű későn jutunk a mondottak tudásához. A felsőházban T. L.¹⁾ szólt Dec 11-én a részekről s a visszakapcsolás kívánásának főokául azt adta, miszerint kívánni kell, hogy a korszerűbb uton járó s erősebb Magyarhon a részekkel *erősödjék*, »s hogy Erdélytől, hol a szabadság ideje lejárt, elvéttessenek ezen megyék.« Én ezt nem mondtam volna ki, sőt inkább azt mondanám, hogy azon félelem, miszerint a részekkel Magyarhon annyira erősödendik, hogy a kormány vele még inkább nem fog bírhatni, alaptalan; s hogy a nyereség, miként a részek követeli a RR. közt ne

¹⁾ Gr. Teleki László.

időljenek, korántsem oly nagy, hogy azért a kormány részéről jó számítás és eszély lenne törvény végrehajtásának nem akarása vagy nem tudása, gyűlöletessé vagy nevetségessé tevő borzasztó nagy árán vásárolni azt meg, sőt hogy a kormány-nak a részbeli megyék mostani okolilag jól sikerült demoralisatiója következtében tiszta nyeresége lenne azon megyéknek ottani ülésében, és hogy a RR. most valóban csak elvből és korántsem pártérdeki számításból kívánják a visszakapcsolást. És ez való is; mert ezen szegény megyék most úgy subjúgálva vannak, hogyha követeket küldenek, azok kétségen kívül most és Isten tudja meddig oly pecovicsok lennének, melyektől még Babarczy, Pocaly, Bory et consortes is elborzadnának. Ugyanazon 11-ik ülésben T. D. pedig Dezsőffy Emilnek, ki az erdélyi közelebbi országgyűlésről oly magasztalólag szólt, felelvén, elmulasztotta ezen igen jó alkalmat, melyben teljesen felfedezhette s kimondhatta volna, hogy az erdélyi conservatívek a hon békéje, sőt saját birtokuk s éltök veszélyeztetésével mennyire kívánták conserválni az eddigi parasztnyúzó s nyúzható viszonyokat. Kérlek, közöld ezen két barátinkkal ezeket s mondd meg nekik, miszerint tőlök sokan várjuk, hogy az erdélyi szabadszellemeik s általában a magyar név becsülete mentiségére igaz és eleven színekkel lefessék, hogy Erdélyben azok, kik magokat kormányiaknak nevezik, a kormány érdeke mindenfelé mutatott iránya s itt is kifejezett akarat ellenére szennyos önzés vakult dühében, miként akarták még az Ulászló korabeli törvényhozóknál is illiberalisabb szellemben a parasztokkali viszonyok rendezése annyira lélekben járó alkalmát allodiaturáik szaporítására használni fel. Nem állhatom, Barátom, hogy ezen emberek szelleme jellemzésére meg ne mondjam neked, miszerint egyik fővezetőjök, a középszolnoki főispánnak vallomása szerint úrbértárgyában elve: »toujours prendre, jamais rendre et encore prétendre.«

Nóm szívesen köszönt, áldjon az Ég! barátod W.

U. i. Kérlek, figyelmeztess Katona Miklóst, hogy a postán keresse fel leveletem.

XCII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1848. jan. 27.

Szeretett barátom! Még mind bizonytalanságban vagyok, mi lett a partiumot illető indítványodnak országos ülésben s felsőtáblánál sorsa. Indítványodat sem olvashatám még terjedelmében.

Az országgyűlés folyta, szelleme, úgy látszik, jó. Igaz.

hogy sok dolog távolról jobbnak látszik; az árnyoldalak csak közelről tűnnek fel; de a hangulat mindenesetre jobb, mint hinni s remélni lehetett.

Az indirect adó rovatai közt óhajtottam volna, hogy a pálinkagyártás s nem csak az, hanem a pálinkaárulás is egyik főhelyen álljon. Ha a valódi polgárosodás s értelem nincs még — fájdalom — annyira fejlődve, hogy a szesz italok készítése s árulása, ezen igazi privilegizált mérgezés általában el legyen tiltva, törölve: vegye legalább a status valami hasznát ezen fonákságnak. Ha a pálinkafőzés és árulás jóformán meg lenne adó által róva s terhelve, a pálinkakórság legalább valamennyire ritkulna is; annak egy fő forrása ezen méreg olcsósága lévén. Lehetne talán legalább még most azt is tenni, hogy mint Poroszországban, a szeszgyártásért fizetni kellett jó nagy adónak jó nagy része visszaadassék, ha a szeszgyáros bebizonyítja, hogy a gyártott szeszt külföldre adta el. Szorosan véve helytelen ugyan a külföldöt is méreggel látni el; azonban még soká maradand csak jámbor fohász, hogy »helyesség és morál jöjjen el a te országod!«

Valamirül kell neked szólnom, mifelől már régecske kellett volna említést tennem. Keresztfiamnak, a kis Lajosodnak, mult évi nevenapjára egy kanczát ajándékoztam. Gondolván, hogy egy ló sok bizonytalanságnak kitett birtok; jobbnak látam azt kijátszani. A sorsok elköltek s a televér kanczát igen szép méncsikkójával együtt Gr. Degenfeld Imre nyerte. Ezen kijátszásból jött pénz, t. i. 1000 pft, mit azon kancza csikkójával együtt meg is értek, a mult október 1-ső napjára egybegyűlt. Ha beleegyezel, ugy ezen pénzt azon üdőről szóló kötlevel mellett, mint kamatolandó tőkét magamnál tartom még. Ha ezt helyesled, írd meg, hogy az évi kamatot mindenkor hol fizessem le. Nem lenne-e jó, azt mindig a takarékpénztárba tenni, hogy ott növekedjék, míg a fiu 20 éves leend? Ha pedig másként akarod keresztfiamnak e pénztét számára használni s gyümölcsöztetni: rendelkezz tetszésed szerint. A nálammaradás esetében a kötlevelet közelebből elküldöm.

Résztevő fájdalommal értettem sógorodnak elhunytát. Szegény nővéredre nézve borzasztó ezen csapás. Adjon Isten neki, mint anyának, erőt annak elhordozására. Nődre is, tudom, lesújtó volt ezen vesztés hatása. Kérlek, tudasd velem hogy-létöket s velök legőszintébb részvéteket.

Nőm igen szívesen köszönt. Áldjon az ég! barátod.

U. i. A *Hetülap* 2, 3 s 4-ik számaiban az Austria s honunk közti vám felöli czikket bár ne Te, hanem más valaki írta volna; mert így hazánk két oly egyénre lehetne büszke, ki ily felséges valamit képes írni.

XCIII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1848. jan. 20.

Szeretett Barátom! Katona Miklós tegnapelőtt érkezett ide s mene még azon éjjel haza. Azt, hogy Kővár követet küldjön, — a mennyire a körülményeket ismerem, nem hiszem, hogy eszközölhette volna; azonban alkalmá sem lett próbát tenni; mert a közgyűlést az administrator még folyó hó 14-én megtartotta; őtet pedig még egy más szolgabíróval együtt hivatalától felfüggesztette.

Örömmel értettem tőle, hogy a hangulat a részek ügyét illetőleg nálatok s a felsőtábla egy részénél is jó. Nagyon sajnálom, hogy ő elébb indulván le; indítványod felől bővebben szólni nem tudott. Nagyon vágyom azon indítványt már olvashatni. Irod minapi leveledben, miszerint a kormány e tárgyban úgy sarokba fog szoríttatni, mikint vagy meg fog közelebbről a visszakapcsolás történni, vagy ostorozás leend, milyen már rég nem volt. A sarokba szorításnak hiszem, hogy ilyen lesz az eredménye; de az alternatíva egyik fele valódi s közvetlen hasznot nem sokat hajtand. Épen ezért óhajtottam volna, hogy ne szoríttassék a kormány felette nagyon sarokba. — En hasonlatosságot látok a 834-iki erdélyi s a mostani pozsonyi országgyűlés közt. Amaz által is úgy sarokba volt a kormány szorítva, hogy menekülni nem tudott. De mit tett? az országgyűlést kergette szét. Ti is vagy Apponyit kergetitek el, vagy ő kerget el titeket. Épen azért, hogy ne legyen a sarokbaszorítás által ez utóbbira kényszerülve, javáltam volt azt, mit decz. 17-iki levelemben írtam. Hogy a 21-ik cikk teljes végrehajtásának megkivánása a teendők legelsőbbike — kétséget nem szenved. De hiszen a kormány által előterjesztett törvényjavallatnak valamint czíme sem egyéb, úgy czélzata sem kellett s nem is lehetett annak mást adni, mint a 21-ik t.-cz mikénti végrehajtása. — Hogy a végrehajtásra semmi új törvénycikkre sincs szükség és hogy épen a javallott cikkekéből látszik, hogy a végrehajtó hatalmat semmi sem gátolta a végrehajtásban, — az is bizonyos. De mi kár van abban? a végrehajtó hatalom oly tárgyat, mely egyenesen az ő körébe tartozik, — a törvényhozás elébe terjeszt? Ugy mint én gondoltam s javalltam volt, el lehetett volna okozott fájdalom s aggodalomként mondani mindent s teljes expectorativ megrovás után fejezni ki, hogy ámbár a végrehajtó hatalomnak kellett s könnyen is lehetett volna a 21-ik t.-cikket teljesen végrehajtani; de ha a végrehajtás mikéntjét a felség a törvényhozás elébe kívánja terjeszteni: hálával tisztelik a RR. királyunknak azon alkotmányos irányát, miszerint távol attól.

hogy gyászos idők példája szerint a törvényhozásra tartozó tárgyakat a végrehajtó hatalom körébe vonná, olyakat is, mik egyenesen azt illetnék, a törvényhozás elébe adni s így a nemzettel megosztani kíván. Hogy most a 21-ik t.-cz. életbe léptét a részbeli törvényhatóságoknak Erdélytől elszakasztásán s magyar kormány s igazgatás alá helyezésén akarjátok kezdeni, s a követküldést ennek következtében eszközölni: — az igen czélszerű, mert míg ezen törvényhatóságok az erdély gubernium alatt lesznek, aligha fognak követeket küldeni; de van a dologban következtelenség is; mert logice az kellene, hogy ama törvényeknek, maga a törvényhozás által már létrehozott, de a kormány közvetett s közvetlen befolyása alatt élétől megint megfosztott része, támasztassék újra fel. Jól tudjuk ugyanis, mikint a 21-ik t.-cz.-nek vagyis a visszakapcsolásnak két ága volt: t. i. a részek közjogi és közigazgatási állása felől leendő rendelkezés. Amazt azon t.-cz. maga megtette, a részbeli megyéknek országgyűlési helyet s szavazatot adván; ezt pedig a kormányra bízta. Természetes tehát, hogy a mi akkor már mindjárt létező ténynyé tétetett, ne létesüljön később mint az, minek megtörténendő létesítése felől tétetett rendelkezés. Adja Isten, hogy igen erélyes működéseket siker koronázza,

Igaz-e, hogy Valdsteinnaal vívtál? s jót szeltél reá?
Bár írná meg nekem valaki, hogy miért és miként történt?
Nőm igen szívesen köszönt, áldjon az Eg! barátod W.

XCIIV.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1848. febr. 20.

Szeretett barátom! A mai postával reméltem megtudhatni, hogy a f. hó. 5-iki megveretés után az ennek rútt és káros eredményén valamennyire enyhíteni kívánó 7-ik s 8-ki tanácskozások mit szültek. Azonban a mai posta nékem sem levelet, sem hirlapot nem hoz. Bajos dolog az ily távol s félre lakás, kivált midőn a sors ezen büntetése büfejünken az utak s postarendszer egyenlőn borzasztó volta által cum exasperatione hajtatik végre.

Azon szomorú jelenetnek, miszerint eddigelő majd minden országgyűlés a nemzet jogai öregbítése helyett azokból hol többet, hol kevesebbet eljátszott: nem annyiban az volt oka, hogy rossz utasításokkal és rossz követek *mentek oda*, hanem hogy rosszak jöttek el onnan. Kivált hosszabb országgyűlések alatt mennyien változtak meg. Hogy egy követnek szabadszelleművé válása ritka volt, — s azt hiszem, hogy leend is — mint a fehér holló, de a másik párthoz szegődötteknek száma

— csak a mi tudtunkra is, rémítően nagy. A jelen bukást is, gondolom, ily átszegődés okozta. Koráni kezdet. Mentsetek meg, a mit s a miként lehet.

Az egyéb tárgyakra nézve: a honosítási s nemzeti nyelv iránti törvények felett folyt viták alkalmával sajnálandó, hogy a horvátokkal annyit kellett vesződnetek s hogy annyi keserűség mondatott. Batthyányi Lajosnak ugyan mi jutott eszébe s mi birta azon indítványára, hogy horvátok közt a deák nyelv helyett a horvát vagy illyr nyelv tétessék hivatalossá? Vannak dolgok, miknek bekövetkezését — bármennyire rettegtünk is attól — előre kell látnunk. Kinek sorvadásban sinlődő drága betege van s jól tudja, hogy sokáig nem fog élhetni az, szabad-e azért élte fonalát ketté vágni? — Azon indítvány sem tud nekem sehogy is tetszeni, hogy a felső vidékek tótjai feleslege telepíttessék az alföld pusztáira. Nagyobb betegségünk sincs, mint hogy oly kis számu magyarainkkal szemben oly sok tótunk van, még szaporítani akarjuk ezeknek számát s eltótosítani honunk magyarabb vidékeit is? Inkább 50000 németet külföldről, mint 10000 slávot bárhonnán is. A német a magyarba inkább bele tud olvadni, s régen talán létezett magába olvasztó erejét e népfaj újabb időkben teljesen elvesztette. Ellenben a poloskához hasonló szapora tót annyival inkább fog a megmagyarítás minden kísérleteinek daczolni, mivel közel lánczolatban marad tót rokonival, a kik közül s azon tót vidékekkel, a honnan jött. Azon feltét alatt, hogy jól rendezett s oly kiseddóvókat, népiskolákat állítsanak, melyekben a magyar legyen fő nyelv s még néhány kikötés mellett, akár egy pár 100000 becsületes német beköltözésétől, sőt gyarmatosításától sem félnék. Ha csakugyan átmenne a tótokkali népesítés eszméje, mellőzhetlennék tartom magyarosításukról oskolák, magyarul tudó papok s minden hivatalos dolgaiknak magyaruli folytatása által gondoskodni.

A fenyegető inséget illetőleg, hogyha annak oly rémítő volta előbb és teljesen tudva van, legillőbb, leghelyesebb lett volna jelen országgyűlését minden egyéb mellőzésével azzal kezdeni. Emberi és polgári kötelesség éhség s éhhalállal küzdők s küzdendők megmentése felől gondoskodni. Csak ki s miután ezt eszközölte, szólhat a teljesített kötelesség nemes önérzetével egyéb bajokról, sérelmekről s kezdhet a haladás kérdései megoldásához nyugodt lélekkel. Ha a körülményeknek nem mindenek előtt s nem elég mértékbeni tudva léte talán mentté teheti is az országgyűlést attól, miszerint szennyfoltjának ne tekintessék az, hogy mindenek mellőztével nem az e veszélyben forgó ezerek megmentésével foglalkodott; de bizonynyal fényoldalának semmi esetre sem tekinthető, hogy azon fontosságra

bármely mással vetélkedhető, sürgetősségre pedig minden mást felül muló tárgyat csak közvetítőleg vette fel. — Az inségnek jelenre s jövőre ható óvoszerei közt kétségen kívül a mérsékletesség s jelesen a pálinka nem ivás elől áll. Te említetted is ezt, de ex professo kellett volna ennek, — úgy hiszem — tárgyalatnia. A pálinkafőzésnek jelenben egészen el kellene tiltatnia, vagyis jobban mondva már rég kellett volna azt eltiltaniok. Mit a szeszgyártás mellett az árvai helyettes mentsegére felhoztak, szintoly kevéssé áll, mint a mit a Gazd. egylet válaszmánya felülről hozzá intézett kérdésre — merem mondani — hivatását felejtve felelt. Mondták, hogy a nép még hálával vette rothadásnak indult burgonyája összevásárlását s kifőzését. Ugyde, már rothadó burgonyát pálinkának sem lehet kifőzni; a mig nem rothadó pedig, volt s van ki megegye, mert ezek éheztek s éheznek. A gazd. egylet pedig mondta, miként a marhatenyésztés érdeke nem engedi a szeszgyártás megszüntetését. Feledték ezen jó urak, miszerint a párolt burgonya szintoly jó, sőt még jobb bárminő marhának, mint a pálinkafőzéstől maradt moslék. Feledték továbbá, hogy a burgonyából pálinkafőzés jó mennyiség rozsot is igényel. minek emberek szájátóli elvonását éhség idején csakugyan az sem fogja helyeselhetni, ki nem átallja a állattenyésztést az emberek meg vagy meg nem élhetésével aránysúlyba hozni.

A városok ügyében nagyon sajnálva olvastam Tóth Lőrincznek s még egy párnak nemesség elleni épen nem eszélyes kifakadásait s azokat követő megrovásaikat. Az efféle rosz vért csinál.

Kritizálgatásaim közt eszembe jut az is, miként botránycoktam, hogy a ki idegen hadseregnél szolgál: honfiuságát veszítse. Bár mindenütt, hol golyók cseréltetnek, százankint volnának a majd hadban edzve hazatérendő honfiaink.

A partium iránti indítványodat háromszor is olvasám s növekedő gyönyörrel olvasám. Minden megvan benne, a mi kell s pedig úgy, a hogy kell. Alig kaptam egyebet, mi kimaradt volna, mint annak megemlítését: miként az erdélyi sújtásos és rodomontáros felírata a mult országgyűlésnek [a Jósika műve] egy hatalmas anacronismust foglal magában. Fő erősségül használják ugyanis azt, hogy a felség az Erdély integritását nem sértheti a részek attóli elvétele által, miután a L. Diploma, hittel erősítette, mely diploma azon integritást biztosítja. Ámde midőn azon diploma kelt, akkor a részek nem Erdélyhez, hanem M.-országhoz tartoztak; ahoz menvén azok vissza az Apati halálával, ki azokat szintogy, mint az előtte volt fejedelmek, csak haláláig bírta. Mondhatlan feszültséggel várjuk, hogy a partium ügyében mi fog történni. Közlelbbi

postával s azelőtt is egy párral irtam s küldöttem Teleki Lászlónak néhány azon tárgyra vonatkozó adatot. Most csak ennyit: 1846. márczius 8-án Pestről vagy Bécsből a következőket írja Deáki Samunak Kovács Lajos: »Olvastam az ő felségéhez készített propositiót a visszacsatlás végrehajtása iránt. Olvastam ő Felsége saját kezével aláírt kormányparancsot, miből láttam, hogy a valóságos visszacsatlás csak a főcancellár restségén tört meg eddig. Ebből láttam, hogy a császár négy évben egymás után sürgette keményen a visszacsatlás ügyét; végre most keserűn így szól a Handbillet: Ez által lón alkalom az Oppositio némely megyéiben gyanut és bizalmatlanságot támasztani kormányom ellen s azt folytonosan terjesztetni. Midőn azért e halasztásnak okait magamnak előadatni parancsolom, egyszersmind rendelem, hogy előbbi négy évben általam kiadott parancsok értelmében, a visszacsatlás végrehajtását kimerítő felterjesztés tüstént megkészíttessék s előmbe terjesztessék, hogy legfensőbb kir. határozatomat arra mielőbb kiadhassam. 2-ik Dec. 1845. Ferdinánd.«

Vetted-e Január 27-iki leveletem? Kérlek, tiszteld nődet s csókold gyermekeidet nevében s nőméiben, ki téged igen szívesen köszönt. — Ő szegény most sincs jól s a mellett gyötrő aggodalmak közt élünk; mert itt is kiütött a helységben a vörös himlő, mely Zilahon, Kolozsvárt, Deésen s több helyen skarlattal együtt az egész télen dühöngött. Köszöntsd, kérlek, a köszöntendőket. Elj boldogul, maradok barátod.

XCV.

Kossuthnak. Zsibó. 1848. febr. 28.

Szeretett Barátom! Február 17-iki gyönyörű leveledet vettem, annak mind örvendetes, mind komoly tárgyaira fentartom magamnak a mentől előbbi válaszolást. Most csak igen röviden valamiről. A *Hetilap* 2-ik s 3-ik számjában értettem, hogy nem régiben felrugtatták a lenfonal vámját 50 krról 2 frt 30 krra s fehérítve 3 frt 20 krról 5 frtra. Tudod, miszerint a nőm apja Szedresen telepedvén meg, több szövöszéssel s jó sikerrel működik. Készítményének jócska kelete lévén, még egyszer annyira vagy még nagyobbra is akarja üzletét emelni s e végre most az ősz óta építési anyagok s egyebek szerzésére feles költségeket tett. Valjon az említett vámfelemelés nem fogja-e az előállítást oly drágává tenni, mint a hogy gyolcsait az olcsóbban előállító csehek és sleziaiak mellett el ne adhassa? Kérlek, írd meg ez iránt véleményedet.

Irod, hogy a »bécsi finantia minden órán egy új statusbankrot körül jár.« Egy ily bankrotnak az egyesekre, tőke-

pénzesekre, úgy mint adósokra, mi lehetne hatása? Minden kötlevéldarab húszasokról szóló. Oly istentelenséget talán csak nem lehet gondolni, hogy ily kötelezettségek mellett is a hitelező valami devalvált mennyiséggel kényszerítettség megelégedni? A banknótának tudomra még nincs cursusa, egyszerre miként deválválódhatnának? — A pesti takarékpénztárban nem gondolod-e az odatett pénzeket a netaláni statusbanquerot esetében eléggé biztosítottaknak? Miért lenne más távoli, p. o. a debreczeni takarékpénztárban több biztosság?

Áldjon az ég, hogy nem idejére, hanem sükerére nézve oly Xenophoni hátrálást tudtál kivívni. Vajha tudhatnám a dolog és dolgok folyta rejtettebb oldalait.

Azt, hogy a horvátoknak kebelbeli dolgaikban anyanyelvük használata megengedtettség: én is indítványoztam volt a *Szózat*-ban. De nem úgy értettem, hogy az a felső tábla által ingyen vettessék oda, hanem hogy már az alsó tábla tegye az engesztelés céljából rokonérzet jelétül s béréül annak, hogy ők is a magyar nyelv iránti idegenkedéssel felhagyjanak. Ha most a dolog már meg van pendítve, s a miatt azt az alsó táblán ellenezni már nem tanácsos, szükséges lesz legalább annyi jót halászni ki belőle, hogy mivel meg leend nekik engedve, hogy közigazgatási s pörös dolgaikban s keblökben horvát nyelvvel éljenek, szűnjék meg közöttük is a deák nyelv használata vagyis diplomaticai érvényessége, valamint minden hivatalos levelezéseik magyar törvényhatóságokkal s kormányzésekkel, ítélőszékekkel, úgy minden felírásaik s fellebb vitt pöreik általuk ne deákra, hanem magyarra fordítassanak, illetőleg magyarul szerkesztessenek. Ennek lenne legalább annyi nyeresége, hogy sokan lennének kénytelenek közöttök magyarul tanulni.

Az erdélyi kormánynak a magyarhoni kormány s közvéleménynyeli daczolásának nem csekély jele, s a felségnek nem kis compromissiója az, mikint általa dicsírteték [*L. Mult és Jelen* 14-ik számában] meg azon főispán, ki nyílt konferenciában azt nyilvánította, hogy a felség nevében ítélet végrehajtóját, úgy szólván az ő képében működő ítélőmestert, tehát részint személyének emanatióját, meg kellene verni s kötni.

Nagyon szomorított, hogy Szentkirályi — mint mondták — veled meghasonlva eltávozott. Hála istennek, hogy visszament; adja az ég: ne maradjon köztetek a keserűségnek legkisebb megva is.

Örömmel látom leveledből, hogy a nádorral a részek iránt is szóltál, s vagy vele érintkezésben. Meglátjuk, ez ujjhuzásban övé leend-e vagy Jósikáé a diadal?

Adja a mindenható, — mit erősen reméllek is — hogy

tisztelt nőd egészségét már visszanyerte legyen. Nekem hitem az, hogy a minket annyit rongált ég házi boldogságunkat adta bonificatióul s hogy ezzel is el ne higyjük magunkat, ezen körben is olykor ránk ijeszt, de nem veendi el tőlünk, mire — árva lelkekre mondom — teljesen reászolgáltunk. Az én nóm is ősz óta beteges, de hiszem istentől, hogy teljesen visszanyerendi s tartósan élvezendi egészségét ezen őrangyalom. Ó titeket igen szívesen köszönt, gyermekeidet velem együtt csókolja. Áldjon az Eg! barátod W.

XCVI.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1848. márcz. 6.

Szeretett Barátom! Már aligha igen sűrűn is nem mennek leveleim. Sok s fontos dolgaid közt apróságokra rabolni idődet bűn; de mégis kell neked ezuttal is egy tárgyról írni.

Talán kár volt, hogy február 12-én a személynök ellenvetésére s okoskodásaira a részek tárgyában bővebben s czáfolóbban nem feleltetek. Gondolom, hogy jól lett volna alapos czáfolat által bevágni utját annak, hogy azon okoskodások s ellenvetések a fő RR-nél is ismételtessenek. Azon ellenvetések, főként a törvénykezési nehézségekből merítették: többek előtt — hihetően — fontossággal bírónak fognak látszani, holott voltaképen súlytalanok. Mi lett volna könnyebb s a végre-hajtó hatalom körébe tartozóbb, mint a 21. t.-cz. következtében kimondani: hogy ezentúl a megyékből a perek nem az erdélyi kir. táblához s guberniumhoz, hanem a m.-honi kir. táblára fognak fellebbeztetni s e végre oda ideiglenesen napidij mellett egy-két oly erdélyi vagy partiumbéli egyént rendelni, ki az ilyetén pörökben előadó legyen sat.

Sem figyelmenek, sem erőnek eldarabolása nem jó, midőn azok pontosításától lehet inkább sükert remélni; azonban az előttünk álló roppant fontos tárgy, ha nem kerülend is mindjárt szőnyegre, de vannak már a megpendítettek kívül is olyanok, melyeket jelen országgyűlésén sem lehet hallgatással mellőzni. Ilyen, meggyőződésem szerint, egy nagyszerű nemzeti »Nőnevelőket képező intézet« felállítása. Tudod, Barátom, hogy az nékem régi kedvencz, csaknem rögeszmém. Szerettem volna az ügyet socialis téren létesíteni, vagy legalább megkezdeni; de engem változó körülményeim mindig gátoltak, valamint gátolnak most közvetlen működve lépni fel; mást sem ösmerem s nem is ösmerek olyat, kinek lenne ideje, erélye s kedve ezen nem kis vállalat létesítésének eszközlésére. Ha kimondaná most az ország a mondottam intézet szükségét s ki azt, hogy azt országos költséggel is segíteni kész: ez

talán első lépésnek elég lenne s a többit az alakulandó egylet s annak választmánya megtehetné. Azonban, ha lehető, még jobb lenne, az országgyűlésnek még többet tennie, bizottmányt nevezvén ki, országul rendelkeznie a felállítandó intézet elveiről, irányáról, kiterjedéséről s költségeiről. Ird meg, barátom, e tárgyról véleményedet. Ha kivihetőnek s jónak látnád; intéznék én vagy más valaki Pestmegyéhez indítványt e tárgyban adandó utasítás iránt. Mig olyatén intézetünk nem lesz, nem lesznek magyar nőnevelők s ennek következtében nem lesznek — főként gazdag s nagy házainknál — magyarul tudó s magyarul érző hölgyeink s leányaink s mig ilyenek nem lesznek, addig nemzeti érzet s igaz magyarság ifjaink közt sem lesz valóban honos. A salonok nyelve nem magyar nyelv s a felső táblánál uraink csak kinosan fognak inkább mekegni, mint beszélni magyarul.

Nóm igen szivesen köszönt. Nődöt mindketten tiszteljük s szívünkéből óhajtjuk, hogy egészsége teljesen helyreállott legyen. Elj boldogul, barátod W.

U. i. Széchenyiről magam is gyakran fájdalmak közt érzettem s vallottam meg magamnak, hogy jobb lenne, habár Chinában uralnák is, mintsem hogy köztünk gyanúsítások s sophismák által rosznak hintse magvait. Azonban most a vasutakról javallatában — úgy látszik — vissza van megint adva saját magának s nemzetének. A munkát még nem olvastam; csak a *Hétlap* s *P. Hírlap* közléseiből is ítélhetvén: a munka nekem tetszik. A jót mindenki s benne kettősen kell méltatni, ápolni; mert rosszat vagy legalább ártalmast bizonynyal senkiben sem fájlaltunk inkább látni, mint benne. Ha jelen javallata közjogi nagy nemzeti vagy érdek sértése nélkül általunk is pártoltathatik, azon tekintetből nagy nyereség leend, mivel ő az által újra meg lesz — legalább nagy részben — ügyünknek nyerve.

XCVII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1848. márcz. 13.

Tisztelve hajlok meg, Barátom, a márcz. 3-iki beszéded szónoklati fénye előtt. Mint rokonimat ölelem annak eszméit, áldván az eget, hogy ők, kiket távolról s csaknem lappangtatva kellett ezelőtt néhány évvel honosinkkal megismerkedtetni, most általad mutatva be, nyíltan léphettek fel az ország színe előtt s nyílt karokkal fogadtattak. Roppant fontosságú körülmények, reánk nézve igen szerencsés egybetalálkozása, oly kedvező pillanatot idézett elő, milyent az ég ritkán juttatott számunkra. Ritkán tudták nálunk a szerencsés körül-

ményeket használni. Ki tudta és tudja, nagy annak érdeme. A mart. 3-iki indítványodnak mérhetlen nagy lehet és leend honunkra, sőt a monarchiára is üdvös hatása, hogyha fogjuk és fogják azt használni tudni s hogyha a körülmények kedvezők maradnak. A most előtettek álló fontos működéseitekben nem csak lelkes örömemnek, de szent köteletségemnek is tartanám bármi csekély részt is venni. Haladék nélkül indulnék közitekbe, de nóm terhes beteg. Már hónapok óta többféle bajok s szenvedések által rongáltan, most közelebbről előbbi bajai csoportjához torokgyuladást kapott s most abban sinlik. Alig merem remélni, hogy egy pár hónap előtt utazható állapotra vergődjék. Gyermekeink is igen kicsinyek, a gyermekekre veszélyes ezen hónapokban utazni. Nóm nélkül pedig, ha lenne is annyi — mondhatom — óriási erőm gyámoltalan állapotomban útra indulni; de őt ismerve tudom, hogy ez reá nézve most veszélyes következésű lehetne s lenne is. Így tehát csak áldásomat küldhetem nektek.

Távolból a legközelebbi körülményeket s azok szövedékeit nem ösmerve — alig lehet dolgokhoz helyesen szólni: azonban ha nóm betegsége írásra időt enged, s kedvet ad, úgy fogok e napokban Neked néhány tárgyról írni, melyek, gondolom most előfordúlhatnak.

Ha van, kinek meghagyhatnod, iratnád meg vele nekem a dolgok fejleményeinek, folyvásti fejlődéseinek rejtettebb szálait. Valóban nagy jót teendenél velem. Testi setétségben élén, kettősen keserves dolog az iránt is homályban lenni, minek szünteleni folyta annyira s mindenekfelett érdekel. Áldjon az Ég azokért, a miket tettél, s adja áldását azokra, miket vagy teendő, barátod W.

XCVIII.

Kossuth Lajosnak. Zsibó. 1848. márcz. 23.

Szeretett Barátom! Csak tíz nap előtt írt levelem s e jelen közt eseménydús, egész életűdő fekszik. Hála az égnek, nem tévedtem, mondván a minapi levelemben, miszerint a mart 3-iki indítványoknak mérhetetlen nagy lehet és leend honunkra, sőt a monarchiára is üdvös hatása, hogyha fogjuk és fogják azt használni tudni s hogyha a körülmények kedvezők maradnak. Áldás reád s mindazokra, kik azt tudtátok használni, s áldott legyen az úr szent neve, hogy a körülmények kedvezők nemcsak maradtak, sőt még reményfeletti jó s kedvező fordulatot vettek. E kedvező fordulat s az események ellenállhatatlan gyorsasággal fejlődő folyamának kell tulajdonitanunk, hogy indítványod rennyi szikrája derítő, mele-

gító s tenyésztő, fénynyé s lánggá vált ország s országokszerte. Oly szívemelő s kebeldagasztó mindaz, mi azóta történt, miszerint természetesnek látnám, hogy bárki is azokat hallván, s olvasván, szemeit dörgölve, igyekezék meggyőződni arról, hogy nem alszik s nem álmodik. A lelkesültség örömviharában bajos higgadtan fontolni s jónál és felségesnél egyebet látni: rajtam azonban az öröm élvezete közt nehéz gondok ülnek. Az absolutismus átkos rendszerének a zsoldos katonaságon kívül három gonosz tényezője van: hierarchia, olygarchia és burocratia. Ezek nálunk is nagyon s szintoly fájdalmasan mint veszélyesen lőnek a legközelebbi események által sértve. Nem fognak-e ezek bármi erőfeszítéssel reaction dolgozni s reactiót eszközölni? Reform mindég az értelem s azért üdő szerint — kivált nálunk — egy kisebb szám vagy kevesek míve, de e mű bármi fényben és gazdag remények közt jelenjék meg: szappanbuborékként pattanhat szét, ha nincs jóra kész s legalább valamennyire mívelt és értelmes nép. Ez hiányzik nálunk. Pedig csak ehez támaszkodva verheti vissza, nyomhatja el a reform a reactio titkos és nyílt megtámadásait. A mi népünk, mely Pesten és másutt mint ilyen jelent meg s demonstratiókat tett, szinte csak annyira létezik s szinte csak úgy igazi nép, mint voltak faluk és városok, melyeket a Catharina utazásában hizelgői festve helyeztek utja közelébe. Csak mesterkéltnépség a miénk, egy két maroknyi lelkesült ifjak s írókból improvisálva. A valódi tömeg legfeljebb a látványban gyönyörködni vagy bámészkodni gyül egybe lélek s részvét nélkül. Egy része pedig e városi tömegnek s még inkább a faluk népessége, sokkal kevésbé érzi a szellemi nyomást, — mely ellen a reform tüsténti sikerrel működhetett s működött — mint a szegénység *rógtón* nem orvosolható nyomását. És ezen nyomás alóli *egyszerrei* felszabadulását reméli úgy lehet már is s követelendi talán nem-sokára. Megtanulandja könnyen ez a szerencsétlen *Nemzeti dal*-ból az »esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk«-et; csakhogy könnyen megeshetik, miszerint azt értendi rajta, hogy sem megyei, sem földesuri előjáróinak az eskü kimondása után többé ne engedelmeskedjék. Igaz, példás mérséklet jellemzé eddig mindenfelé e jelen mozgalmakat s hála Istennek, nálunk is. Azonban bár az általam szeretett s becsült ifjuság inkább lelkes és buzgó eszköz volt volna, higgadtabb s érettebbek vezérlete alatt; mert már is mondattak s irattak olyanok, melyeket rosszakarát ellenünk s ügyünk ellen fog felhasználni. Igen jó hogy Klauzál Pesten van, bár Deák is lenne ott.

A másik, mi nekem sok aggodalmat okoz, az, hogy

Pozsonyban a horvátok sem maguk nem nyilatkoztak, sem általalok felszólítva nem lőnek. Ők ellenszenveikkel, igényeikkel szintoly tekintélyes, mint fenyegető Európaszertei szláv combinatióikkal nem ignorálhatók; — és az sem képzeltető, hogy nyugton engedjék magukat a magyar szellem által absorbeáltatni s elmulasztásuk rokonaikkal fogva kezét, nemzetiséggel vívni ki maguknak azt, t. i. alkotmányosságot és önállást, mit velünk együtt csak nemzetiségük árán nyerhetnek meg. En a szlávok vagy horvátok részéről hallgatást vihar előtti csendnek tekintem.

Fogtad már hallani, miszerint Erdélybe s Kolozsvárra is hatott az események ereje. Az ellenzékiek s köztök conservativek is, p. o. Jósika Lajos s Toroczky Miklós tanácskoztak s többek közt kimondták az általános és teljes unio óhaját s annak eszközlésérei készséget. Számos ellenzékiek felszólítottak engem is: menjek Pozsonyba ez ügyben működendő. E felszólításban nemzetem szavát véltem hallani, s fájlaltam, hogy azon órában vagyis tegnap tüstént nem indulhattam. Beteg ágyából csak most felkölt nőm, valóbau nőmlőz illő buzgósággal hallotta a felszólítást s minden eseményeket, új élet és erő hatotta át s képesnek nyilatkoztatta magát utazni s késznek azon áldozatra is, hogy imádvá szeretett kisebbik fiunkat, ki még *ilyen* utazásra igen kicsiny, — itthon hagyja.

En ugyan látom hogy a felmenetel reá s nagyobbik fiunkra nézve is épen nem veszélynélküli. Hogy a sokat szenvedett polgárban épen polgári kötelessége teljesítésekor az igazságos ég kimélettel leend az ember iránt: veled együtt remélve, indulok hozzátok, mihelyt e napokban dolgaimat csak valamennyire is rendezhetem. Kérlek, szereztess számunkra szállást. Bár jót kaphatnék.

Áldjon az ég azért is, hogy alkotmányunkat s képviselőtet, úgy mint parlamenti kormányt, megyei s törvényhatósági élet megtisztítandó s egyszersmind szilárdítandó alapjára akarod fektetni.

Mennyivel több események tudásával olvasod Te e soraimat, mint a mennyivel én írom azokat, még csak a 17-iki *Hírlap*-ot olvasám. Adja az ég, hogy láthatárunkat azóta semmi se borúsította légyen.

Nődet tiszteljük, gyermekeidet csókoljuk nőmmel együtt, ki tégedet igen szívesen köszönt. Élj boldogul addig is, míg baráti jobbodat, a leghívebb s legforróbb érzettel szorítandja W.

XCIX.

Kossuth Lajosnak. Pestről Pesten. 1848. ápr. 18.

Temérdek dolgaid miatt sem te nem jöhetvén hozzám, sem én nem tarthatván szabadnak téged háborgatni, egyszerűsem találkozhatánk, lejövetelünk óta.¹⁾ Én azonban most reggel vivén nőmet Szedresre, szülőinek régóta ohajtott látogatására, nem tehetem, hogy búcsúszavacska nélkül menjek.

A létrejövendő s annyira kívánatos lapra nézve tudom, hogy két egyéniség nem futotta el figyelmedet, egyik Kemény Zsigmond, másik Pap Endre. Mindkettő igen hasznos leend. Keménynyel szoltam. Ő igen kész, csak azt ohajtja, hogy azok közül, kikkel most van a hirlapnál érintkezésben, valaki, főként Ötvös Ferencz vegyen az új hirlapban, mint dolgozó vagy dolgozgató társ részt. Azt is megtudakoltam tőle, hogy a *Pesti Hirlapi* dolgozása következtében mennyit kap? Ő mondja, mintegy 1200—1300 forintot. Gondolom, miként ennél többet kellene kapnia.

Hiszem, hogy egy igen olcsó s igen jó népujság felől is gondolkodtál. Erre is ismerek egy igen alkalmas segédet, ez Pap Zsigmond, ő hitű oláh pap, igen szép tehetségű s jó irányu ember.

Még van egy egyén, kiről mind a hirlapot, mind a miniszterium néhány szakát illetve, nem tehetem, hogy ne említsem, t. i.: Somogyi Antal, ügyünkhöz oly hív egyén s oly derék kapacitás, kit, azt hiszem, mellőzni vétek lenne. Én 29-én jövök vissza. Aldjon az ég.

C.

Kossuth Lajosnak. Szedresről. 1848. ápr. 19.

Megint egy pár sor olvasására kéntetlek. Bocsánat érette.

Tudom, hogy eleget gondoltok arról: kiket s mire kelljen alkalmaznotok.

Magam is erről [habár hivatlan] sokat dolgozván: két egyént tudok, kiket mellőzni kár és hiba is lenne. Egyik a szilárd jellemű s tiszta lelkű Erdődi Tamás, kivel az előbbi kormány oly méltatlanul bánt s ki a nemzeti s alkotmányos ügyérti hűségéért szenvedett. Igaz, hogy őt illetőleg azon nagy baj létezik, miként a magyar nyelvet nem bírja eléggé. Mindamellet is benne az ügy, vagyis az ő kijelelésében, elégtételt s diadalt igényel. — A másik Prényi Zsigmond. Biró társai közül [az öreg Récsin kívül] egyedüli, ki a mű pereinkben s a többi üldözöttekben mert helyes meggyőződése szerint szólani, s ki azóta is az ellenzékkel tartott.

¹⁾ T. i. Pozsonyból lejövetel óta.

Nagyon óhajtanám a Somogyi Antal alkalmazását is. Én őt közelebről ösmerem. Hív és hév keblű ember. Feje jó, terjedt ösmeretei alaposak, s munkássága kitünő; és a mi nem felejthető, rég s egyenlő hűséggel küzd, — ő a szatmári 12 pont szerzője, — a jó ügy mellett.

Nóm szívesen köszönt, áldjon az ég, barátod.

U. i. Azon Nyiznyanckit, kiről Pozsonyban szoltam, ajánlom kegyedbe.

CI.

Kossuthnőnek. Pest. 1848. ápr. 30.

Egy pár keresésre sem sikerüle sem nekem, sem nőmnek önt honn találhatni; Lajost is csak éppen most s csak egy pillanatra találhatám ittlétem óta legelőször.

A kedves kis keresztfiamat illető ezen ide mellékelt iratot méltóztassék számára eltenni.

Nóm önt igen szívesen öleli, gyermekeit csókoljuk, maradok tisztelő barátja W.

CII.

Kossuth Lajosnak. Kolozsvár. 1848. május 14.

Pénzügyminister ur! Közép-Szolnok megyében már számos örsereg van felkelve s rendezve, de fegyver majd mi sincs. Legczélszerűbbnek látszott — kivált olcsóság tekintetéből — lándsákkal látni el a gyalogság két első s teljesen puska nélküli sorát. Egy ily lándsza körülbelől 1 pengő frtba kerül. Igen szükségesnek vélem, hogy a pénztárnak azon részéből, mely a megye háziszükségei fedezésén kívül fenmarad, s oda lesz küldendő, hová a pénzügyminister ur rendelendi, 1000 pfrt fordíttassék. Azon reményben, hogy a pénzügyminister ur ezen igen szükséges kiadást helyeslendi, én már a lándsák készítését meg is rendeltem.

Közelebről leend szerencsém a visszacsatolt törvényhatóságok pénztárai kimutatását megküldeni, melyekből megtetszend, hogy az adó dolgában természetesen novemberig már semmi változást nem tehetvén, csak annyi felől lehet s lehetend rendelkezn, mennyi a régi kivetés után már bejött s még bejövendő, de hogy a törvényhatóságok bszükségeire az illő mennyiséget fentartván, megmarad annyi fölküldendő vagyis felküldhető, miből lehet még a bizottmányilag kiszakasztandókon kívül más szükséges célra is adni a törvényhatóságokban. Ily szükséges czél a börtönök építése, melyek a törvényhatóságokban borzasztó minőségűek. Ha nem lenne is most czélszerű új börtönök építéséhez kezdeni; de szükséges az építésre anyagokat szerezni.

CIII.

Kossuth Lajosnak. Kolozsvár. 1848. jun. 18.

Szeretett Barátom! Tudván, hogy nyugalom fő feltéte annyira óhajtott mentől előbbi meggyógyulásodnak, s tudván, hogy e nyugalom ugyis annyira van ostromolva, nem irtam neked, mert nem tudtam volna hozzád szólni a nélkül, hogy közölgainkről s a honról ne szóljak, mely nekünk oly drága s melynek lát-határa oly setét! Hirlapból örömmel értem jobban létedet, azért irok egy pár szót csak ezeni örömöm s örömünk [kife-jezésére.] Ném legszívesb üdvözlése s azon kérés lenne e soraim foglalatja, hogy nődnek jelents mindkettőnk részéről igen szíves köszöntést s csókold helyettünk gyermekeidet. De nem állhatom, hogy arra is ne kérjelek, miként a miket Deáknak, Battyáni-nak, Szemerének, Klauzálnak részint ma, részint a napokban irtam, s a mik iránt őket felszólítottam, azok mellett szólj te is, a mennyire egészséged engedi, egy pár pártoló szót. Cura, ut valeas! barátod.

CIV.

Kossuth Lajosnak. Pest. 1848. jul. 17.

Szeretett Barátom! Fájt nekem, hogy tegnap nem lehe-ténk egy értelemben. Nincs szomorítóbb, mint midőn meg-győződésünk tilt vélekedésben kezét fogni azzal, kinek jobbját az élet minden viszontagságai közt híven szorítottuk s szorít-tandjuk sirunkig.

Megbocsáss, de kéntelen vagyok, nekünk drága időből, egy pillanatot elrabolni. Egy igen jó ismerősöm, Kempelen Rudolf mellett kell szót emelnem, hogy ki és mi, meghallod tőle; csak annyit irok, hogy becsületes, jókészületű s munkás ember, ha valami helyecske lenne számára, igen igen örvendene barátod.

CV.

Kossuth Lajosnak. Pest. 1848. jul. 22.

Szeretett barátom! Volt titoknokom, Mártonffy, irt neked Ó-Becséről az ottani dolgok állásáról. Mivel ő nekem két nappal későbből irt, közlöm veled levelét. Az ő nézetei s okos-kodásai lehetnek félszegek, hibások; de e leveléből látszik az, hogy az ottani sergeknek nincs bizalmuk vezéreikben, nincs saját magukban: gyanakodnak egymás ellen s ügyök és az eredmény iránt csaknem kétségbe vannak esve. Ily hangulat-nál s szellemnél rosszabb alig lehet. Ilyesmit nem orvosolhat egyéb, mint erélyes, határozott fellépés s szerencsés süker. Ha minden létező elévárásolható erő nem concentráltatik az ellenség ottani fészkei ellen, ha feles ágyú mobillé téve s össze-

veendő vagy requirálandó lovakkal ellátva oda nem küldetnek: az ugynevezett rablócsoportok, de a kik — úgy látszik, nem rossz vezérek alatt állanak — lassankint mind feljebb és feljebb, talán idáig jövedenek.

Rosz benyomást okozand, hogy Hrabowszki, — kinek tapasztaltságához s tudományához sokaknál volt bizalom kötve — onnan eljő s egy, a legtöbbek előtt ismeretlen nevű s — amint tudom — ráczfaj tábornok megy helyőbe. — Jó hatása s hasznos lenne, ha Mészáros bármi rövid időre lemenne, a dolgok állását saját szemével látandó. Hogy ezt eddig nem tette, — megvallom — nem tudom megfogni; valamint azt sem, hogy a Nádor nem ment még s nem megy most oda. Engem legalább, tudom, az ő helyzetében lánczon sem tudnának megtartani, hogy oda ne menjek. Bizony, a nehéz idők mind inkább súlyosodnak reánk; és dum Róma deliberat, non solum Sagunthum, sed et Roma perit. Barátod W.

CVI.

Kossuth Lajos miniszternek. Pest. 1848. jul. 24.

Tegnap is elmentem hozzád; mert kellett volna egy pár tárgy iránt veled szólanom. Ezt nem tehetvén, bocsáss meg, hogy e sorokkal terhellek.

Emlékezhetsz azon középszolnoki követre: Buda Sándorra, ki velünk ment volt hozzád, mikor az oláhok szándokáról szóltunk. Ezen egyénről azóta győződtem meg, miszerint neki az oláhok közt itt és az eddigi Erdélyben is nem kicsiny hatása van; s hogy ez által ő épen nem fontosság nélküli személy. Erre nézve kettő lenne szükséges: egyik, hogy ő lekenyereztesse, másik, hogy ő itt magánál jobbnak adjon helyet. [Ő a 36-tal szavazott.] Azonban az is szükséges, hogy ő a megyében se legyen jelen; mert ő ott épen az oláhok legnagyobb fészkében lakván, nem jót fog tenni. Ezekre nézve legjobb lenne annak teljesülhetnie, mire ő épen vágyik, t. i. hogy ő a Bányán felállítandó bányatörvényszéknek egyik bírójává neveztetetheték ki. Ha lehet — kérlek — eszközöld ezt.

A volt Erdély első polgárának, a nagy tehetségű s aranytiszta jellemű idősb Bethlen Jánosnak nagyobbik fia mellett szólok. A fiu előbb katona volt s mint hadnagy vagy főhadnagy lépett ki. Szép esze van s főként a német s francia nyelven írásban igen kifejelet. A külügyhöz nagyon jól lehetne alkalmazni. Ez annyival kívánatosabb, mivel ez által érdemdús atyja is jutalmazva s vigasztalva lenne. Neki, az értékileg felettebb megcsökkentnek, hét fiut kell részint nevelnie, s mind tartania. Szóltam tegnap e tárgyról Pulszkyval; ő hozzád utasított. Ezekre kér barátod.

CVII.

Kossuth Lajosnak. Pest. 1848. jul. 25.

Kedves Barátom! A székelyek telepítését illető törvényjavallatra nézve kérnék, hogy mihelyt azt elkészíted, még mielőtt nekünk átadnád, olvasnánk együtt keresztül. Én a székelyek sajátságait ismervén, lehet, hogy némely fontos körülményre figyelmeztethetnélek. Továbbá jónak látnám, hogy azon törvényjavallatot, mielőtt a háznak beadnád, az erdélyi országos bizottmánynyal is közölnéd. Átalában a székelyek ügyére nézve ezen bizottmánynyal leend legszükségesebb értekeződni; jobban s könnyebben vezetend célra, mint a csupa székelyekeli tanácskozás. Velök nem oly könnyű — kivált némely dolgokra nézve. — megegyezni. Bó tapasztalásból beszélek. Áldjon az ég!

CVIII.

Kossuth Lajosnak. Pest. 1848. aug. 1.

Szeretett Barátom! Pesten egy szép menyecske által fel-szólítva intézem hozzád azon kérést, hogy Zámoryt, ki az engem megbízó ösmerősöm, Szentimrei-nőnek közel rokona, helyhezd, ha csak lehet, a kassai vagy sóvári kamarai inspec-toratushoz számnoki állomásba. Áldjon az ég! barátod.

CXI.

Kossuth Lajos urnak Pesten. Pest. 1848. aug. 15.

Szeretett Barátom! Jellasicstól proclamatio jelenék meg. Nem lenne-e jó, hogy részünkről is a ministerium vagy a tör-vényhozó test által proclamatio bocsáttatnék magyar ugy, mint horváth és szloven nyelven? Békés hanggal kifejtendő, hogy teljesen helytelen s ok nélküli harczias nyilatkozatuk s készü-letük. Szeretnék veled egy-két tárgy iránt szólni. Mikor lehet? Barátod.

CX.

Kossuthnak. Pest. 1848. szept. 2.

Szeretett Barátom! Bár hivatalos és nem hivatalos, de részint nagyon is fontos dologról óhajtottam volna több napok óta veled szólni; de szükségesebb dolgoktól nem akartam idődet rabolni. Megbocsáss, hogy ezt mégis e pár sorral teszem.

Emlékezhetsz, mikint az erdélyi országos bizottmány tagjai napidíjokra nézve hozzád kérdést intézvén, azt felelted, hogy szintügy fognak azok és szintazon napidíjt fogják kapni,

mint a képviselők. Mi, azon bizottmánynak több tagjai, kik képviselők nem vagyunk, a napidíj felvétele iránt tettünk lépéseket; de mindenünnen csak azon választ kaptuk, hogy te még nem tétél az iránt rendelést. Kérlek, tedd meg azt.

Megyemben én a nemzetőrség felfegyverzésére 1000 drb. lánzsát készíttettem s ennek árát, mint kir. biztos, a megyei pénztárból kifizettetem. Óhajtanék ez iránt tőled egy helybenhagyó szót bírni, nehogy az nekem később difficultáltassék.

Mikor lehetne veled néhány szót szólanom? Áldjon az ég!

CXI.

Kossuth Lajos pénzügyminiszternek. Pest. 1848. szept. 7.

Szeretett Barátom! Nem csudálom, de nagyon sajnálom, hogy dolgaid halmaza miatt nem teljesítheted e napokban írt soraimban kifejezett azon kérésemet, hogy áldozz ha csak néhány pillanatot is nekem, egy-két egyéni s egy pár közdolog felőli beszélésre. Nem tudván, lehetek-e és mikor szerencsés veled szólhatni, két egyén dolgában szólok hozzád néhány szót.

Katona Miklós — kit ismersz — fel van szólítva, vagy talán meg is kínálva őrnagysággal az Erdélyben alakuló Kossuth-lovassághoz. Ő azonban nem tudja tisztán, hogy azon kinevezés érvényesen eredhet-e onnan s e végre csak egy pár percziგი veled szólhatást kér általam is. — A másik Péchy nevű, kit én számos évek előtt ismertem, mint hadnagyot az akkori József huszároknál. Bizonyítványai az ellenség előtti vitézségéről igen jók vannak. Dobay ezredes Erdélyben az ottani önkéntes gyalogsereghez azért nem alkalmazta, mivel inkább csak a lovas szolgálathoz ért, s mivel már igen idősenek találta. Igaz, hogy a ficzkó már 52 éves s 7 seb fedti testét; de jó erőben van. Kérlek, alkalmaztasd őt is óhajtása szerint hasonlóan a Kossuth lovassághoz. A minapi sorokra választ vagy izenetet kér, barátod.

[Kossuth e levélre jóváhagyólag felelt.]

CXII.

Kossuth Lajosnak. Freywaldau. 1848. okt. 16.

Tisztelt Barátom! Engedj egy őszinte szót barátodnak. Sokszor volt nagyon sok és fontos dolgod; de tudom, sohasem annyi s oly fontos mint most. Mégis kénytelen vagyok ezek közepette egy pár perczedet igénybe venni.

A honhoz képest egyén bárki is csak morzsa, s a polgár nagy kötelessége mellett a barát iránti tekintet messzire

háttérbe szorúl. De az egyes polgár becsülete is a hon vagyona s mint ilyen, szent; s van baráti tartozás is, melyet senkinek és sohasem szabad feledni.

Emlékezhetsz, hogy pestróli elmenetelem előtti esve nálád voltam s mondtam, miszerint nőmet s gyermekeimet Pestnél nyugalmasabb s bátorságos helyre azaz Gräfenbergbe fogom vinni. Mondtam akkor, még pedig ismételve mondtam, mikint ha a hon szolgálata s törvényes szabadságunk szent ügye körül valami adja magát elő, melyben én, a vak s magammal jötehetetlen, tehetek s használhatok valamit: irjatok nekem s én azonnal sietek vissza honomba s oda, hol azt a szükség kívánja.

Ezen ünnepélyes nyilatkozat és kérés után nem lehetett nem csodálkoznom, hogy mielőtt f. hó 10-én a távollevők iránti indítványodat tetted, vagy irattál nekem [pl. Stuller által,] bár egy pár szót, vagy pedig nem tettél indítványodban a vakokat s nyomorekakat illetőleg kivételt. — Ezt nem tévén, barátodat azon keserű alternativeba tetted, hogy sorssujotta napjaiban üldözés tárgyává váljék, vagy pedig az mondattasék róla, hogy őt, ki a kötelességteljesítésre soha intést sem várt, arra kényszeríteni kellett, s hogy büntetéstől féltében tért honába vissza. — Barátom, félelemmel a hajdani kormány sem tudott engem semmire is bírni; a jelen vagy jövő sem birand egy lépésre is. Inkább, hogysem a gyávaság bélyegét tűzzem nevemre, kész lennék koldusbotra jutni áldott nőmmel s ártatlan gyermekimmel együtt.

Hogy engem honunk s a világ előtt úgy jelentessen meg, mint vagy kötelességéről elfelejtkezett, vagy gyáva félelemből cselekvőt: azt én senkitől sem érdemlettem meg s logkevesebbé tőled, barátom.

Ezért egy hónapért élt s szenvedett honfi becsülete s a barátság szent nevére kérek, hozd helyre e sértést, melyet becsületemen kivétel nélkül mondott ezen szavaiddal ejtettél. [»Nincs most annak ideje, hogy külföldön sétáljanak.«] És ments ki a fenmondottam keserű alternativából az által, hogy reám nézve tétesség nyilvános kivétel, mint a ki vaksága által azon keserves állapotra jutott, hogy a mozgalom s cselekvés jelen pillanatai közt a megtámadott hont nem védheti és semlegesen kell maradnia, s cselekvőleg nem léphet fel.

Ezekhez járul az is, hogy tegnapelőtt egy oly kínos és veszélyes gyomorgörcs rohant meg, s 19 óráig gyötört, melyért Priesznitz komoly cura alái vételt ítélte multhatatlannak s azt meg is kezdette.

Mindazáltal ismételem újra is, hogyha van vagy lehetne most, vagy később a közjót s honunk törvényes szabadságát

illetőleg reám valami szükség s én a honban elveimhez s meggyőződésemhez híven maradva használhatnék: úgy rendelkezék velem a hon s mihelyt az, mit feljebb kértem, megtörténvén s én a nélkül mehetek, hogy visszatérésemen a kényszerültség s büntetéstől félelem színe legyen, azonnal megyek, s eröm utolsó maradványát és utolsó leheletemet is a honban szentelendem a honnak. Igenis bár betegen, hacsak mozogható állapotban leszek, sietendek vissza s megteendem a legnagyobb áldozatot, mit én tehetek, t. i. vagy áldott nőm, egyedüli ápolóm nélkül megyek, vagy megengedem, hogy a hív nő a szint oly hív anyának törje meg szívét, gyermekeinket idegen földön anya nélkül hagyván.

A feljebbi kérések teljesítéséért esd barátod.

CXIII.

Kossuth Lajos elnöknek. Freywaldau. 1848. Okt. 19.

Tisztelt Elnök ur! Hogy megyémben a Szamos mentén s leginkább azon (fájdalom!) magyar helységben, melynek oskolák általi művelésén már szüleim s magam is annyit igyekeztünk, minő vért fagylaló s undorító kegyetlenségekben nyilvánul az a dühös lázadás, azt az épen most vett ide mellékeltekből átlátni méltóztatik.

Erdély a legveszesebben pusztítandó tűznek gyűlőpontja jelenben. De alig van s talán nincs is hely, melyből a minden rendet felforgató, alkotmányunkat megsemmisítő s nemzetiségünk kiirtását inkább előmozdító mozgalmak dúsabban fejlődnének ki s harapódnának szét, mint épen a fennemlített Sibó helysége, mely Közép-Szolnokmegyének Doboka s Belső-Szolnokmegyéekkel s Kővár vidékével összerúgó s határos szegletén fekszik. Ha ezen hely s annak környéke törvényes engedelmességre nem szoríttatik, még pedig rögtön s haladék nélkül: a romboló tűz annyira leend bizonynyal terjedve, hogy annak tízannyi erő, mint most, sem fog gátot vethetni, száz és ezer ártatlanok felmészárlása multhatatlanul be lesz következendő.

Jól tudom azt, hogy nekem, mint főispánnak e pillanatban ott lenne helyem. Es bizonynyal sok más igen fontos tekintetek mellett azt is félre tenném, miszerént azon felbőszült nép [ha eddig már meg nem tette] bizonynyal szétrombolandja ott mindenemet, mihely megtudandja a büntető igazság nevébeni közeledésemet; mindezt, mondom, nem tekintve sietnék oda, hogyha elegendő fegyvereserő nélkül s szerencsétlen vak és nyomorék állapotomban ott személyemben hivatalomat nem tenném ki a leglealázóbb s szörnyebb bántalmak-

nak; melyektől, bármi kinokat foglaljanak is magokban, személyemre nézve nem irtózni elég erősnek érzésem magamat, hogyha azzal ügyünknek valamit használhatnék s nem ártalmas botrányt és kárt okoznék.

Esdeklek, rendelkezék ön a szerént, hogy azon szerencsétlen s most már gonosz ármány által minden katonai oltalomtól megfosztatott vidékbe haladék nélkül elegendő fegyveres-erő küldessék. — Erdélyből küldettetni bizonynyal nem fog, máshonnan kell tehát azt küldeni.

Illő tisztelettel maradok Önnek hív polgártársa.

CXIV.

Kossuthnak. Freywaldau. 1848. okt. 24.

Tisztelt Elnök ur! Remélem, vette ön f. hó 16-án sürgöny által küldött privát s 19-én irt hivatalos leveleimet. Ezekben a gyalázatos reactio gaz törekvései által felizgatott népnek előbb Kővárban kitört, azután megyémbe is áthatott vétkes és botrányos fellázadásáról szólván, kértem önt, a nagy vést szürendő, de még most kevés erővel is elfojtható lázzadás elnyomására szükséges fegyveres erőnek haladék nélküli odarendelésére.

Fogja ön tudni, miszerint megyémből az ott volt igen kicsiny számú katonaságot is eltávolította az erdélyi hadi kormány s így a felbujtogatott nép martalékaul van közigazgatás és rend, ugy mint a békés polgárok személye s vagyonuk oda vetve. Hogyha lehetetlen oda sorkatonaságot küldeni, melynek csak megjelenése több hatással lenne az aziránt nagy hódolattal viseltető nép közt, mint más fegyveres erőnek, véres küzdelemnek, ugy a szomszéd magyar megyékből lenne szükséges a lázongás elnyomására elégséges [500—1000 főből álló] fegyveres erőt küldeni. Igen szükséges lenne 500 vagy 600 szuronyos fegyvert a megyémbeli nemzeti őrsereg, 200-at pedig a zilahi őrsereg számára adni és sietve vasuton s előfogatokkal éjjel-nappal küldeni.

Ezen kérésemet honfi figyelembe s buzgóságába ajánlván, tisztelettel maradok önnek hív polgártársa.

